

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
4 (59)' 2015**

Засновники

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України» Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

Меланія АСТВАЦАТРЯН,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Вірменського державного педагогічного університету ім. Хачатура Абовяна (Вірменія)

Віль БАКІРОВ,

доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Микола ЄВТУХ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України

Ірина ЗАРУБІНСЬКА,

доктор педагогічних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків Національного авіаційного університету

Світлана КАЛАШНІКОВА,

доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту вищої освіти НАПН України

Беата КОСОВА,

доктор філософії, професор Університету Матея Бела (Словацька Республіка)

Наталія КОЧУБЕЙ,

доктор філософських наук, професор, професор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (*заступник головного редактора*)

Василь КРЕМЕНЬ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України,
президент НАПН України

Серап КУРБАНОГЛУ,

професор, декан факультету педагогічного менеджменту Університету Хаджеттепе (Туреччина)

Володимир ЛУГОВИЙ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, перший віце-президент НАПН
України (*перший заступник головного редактора*)

Василь МАЙБОРОДА,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу інтеграції вищої
освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Віктор РЯБОВ,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Російської академії освіти, президент
державного бюджетного освітнього закладу міста Москви «Московський міський педагогіч-
ний університет» (Росія)

Зореслав САМЧУК,

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу якості вищої
освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Ірина СТЕПАНЕНКО,

доктор філософських наук, професор, завідувач відділу інтернаціоналізації вищої освіти Ін-
ституту вищої освіти НАПН України

Михайло СТЕПКО,

кандидат фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджмен-
ту освіти» НАПН України

Жаннета ТАЛАНОВА,

доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу політики
та врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України

Олександр ФЕДОРОВ,

доктор педагогічних наук, професор, президент Російської асоціації кіноосвіти та медіапедагогі-
ки (Росія)

Ольга ЯРОШЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу ін-
теграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Адреса редакції:

01014, м. Київ-14, вул. Бастіонна, 9.
Інститут вищої освіти НАПН України
Тел.: +38-044-286-68-04/286-63-68

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net

Схвалено рішенням Вченої ради Інституту вищої освіти НАПН України,
протокол № 10/3 від 30.11.2015.

ЗМІСТ

СТОРИНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор АНДРУЩЕНКО

Цивілізація культури.....5

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ХХІ: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Юлія БЕХ

Космополітизм як світоглядно-ідеологічна платформа розбудови освіти ХХІ століття..... 11

Вільям КОВАЛЕНКО

Денотативні закони фахового розуму та розуміння у сфері дидактологістики вищої школи 17

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Інна ПОПОВА

Основні риси екологічно спрямованої освіти 24

Катерина ШОВШ

Інформатизація освіти як теоретична і практична проблема 32

ЧАС РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Ірина ТИМЧЕНКО

Пострадянська та європейська освітня термінологія: порівняльний аналіз 38

Маріанна КЛЯП

Інноваційні методи навчання у ВНЗ як інструмент інтернаціоналізації 45
вищої освіти України

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Лілія РОМАНКОВА

Волонтерська діяльність як складова формування моральних цінностей студентської молоді..... 54

Ян ВОЙДИЛО

Основні ресурси ефективності гуманітарно-світоглядної підготовки майбутніх інженерів 61

Володимир ЛЮБИВИЙ

Соціальний медіа-концепт у контексті формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців 67

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Ірина ЗОЛОТАРЬОВА, Максим КОЛІСНИК

Розвиток системи оцінювання якості вищої освіти у франкофонних країнах
Європейського Союзу: досвід Франції та Бельгії 74

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

М. М. СТАДНИК

Нові парадигмальні зрушення у виховному просторі. Рецензія на монографію «Формування особистості в умовах транзиту», підготовлену викладачами Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі та інших ВНЗ України (Керівник авторського колективу М. Ю. Зелінський).....	82
Показник публікацій журналу за 2015 рік.....	85
Реферативний обзор статей номера.....	87
Abstracting review of journal articles editor in chief's page.....	91
Contents.....	94
До уваги авторів.....	95

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 26 січня 2011 р. № 1–05/1 внесено до Переліку
видань, де можуть друкуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
педагогічних і філософських наук**

CONTENTS

EDITOR IN CHIEF'S PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO

THE CIVILIZATION OF CULTURE..... 5

PHILOSOPHY OF EDUCATION XXI: SEARCH FOR PRIORITIES

Yuliya BEKH

COSMOPOLITISM AS A WORLD-IDEOLOGICAL PLATFORM DEVELOPMENT OF EDUCATION XXI CENTURY 11

Viliam KOVALENKO

PROFESSIONAL MIND AND COMPREHENSION DENOTATIVE LAWS IN THE SPHERE OF HIGH SCHOOL DYDACTIC LOGISTICS 17

MODERN SCIENCE AND CONTEMPORARY EDUCATION

Inna POPOVA

MAIN FEATURES OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED EDUCATION..... 24

Kateryna SHOVSH

INFORMATIZATION OF EDUCATION AS A THEORETICAL AND PRACTICAL PROBLEM..... 32

THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF EDUCATIONAL PROCESS

Iryna TYMCHENKO

POST-SOVIET AND EUROPEAN EDUCATIONAL TERMINOLOGY: COMPARATIVE ANALYSIS 38

Marianna KLIAP

INNOVATIVE TEACHING METHODS IN UNIVERSITIES AS A TOOL OF INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE..... 45

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Lilia ROMANKOVA

VOLUNTEERING AS PART FOR THE FORMATION OF MORAL VALUES OF STUDENTS 54

Yan VOYDYLO

KEY RESOURCES FOR EFFECTIVE HUMANITARIAN AND IDEOLOGICAL TRAINING OF FUTURE ENGINEERS 61

Volodymyr LIUBYVYI

THE SOCIAL MEDIA CONCEPT IN THE CONTEXT OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS..... 67

FOREIGN EXPERIENCE

Iryna ZOLOTARIOVA, Maksym KOLESNYK

DEVELOPMENT OF EVALUATING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN THE FRENCH-SPEAKING COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION: THE EXPERIENCE OF FRANCE AND BELGIUM..... 74

INFORMATION. REVIEWS. MESSAGE

To Authors Attention..... 82

Віктор АНДРУЩЕНКО
 доктор філософських наук, професор,
 академік НАПН України,
 член-кореспондент НАН України,
 ректор Національного педагогічного
 університету імені М. П. Драгоманова,
 Президент асоціації ректорів педагогічних
 університетів Європи, головний редактор
 часопису (м. Київ)

Ключові слова: цивілізація, культура,
 цінності, освіта, конституція.

У статті обґрунтовується актуальність пошуку шляхів подолання сучасної цивілізаційної кризи, обумовленої дефіцитом духовності в усіх сферах людського життя. Майбутнє, яке б відповідало нагальним людським потребам у їх гармонічному поєднанні, може бути тільки одним – «цивілізацією культури». Як бажаний ідеал, вона базується на принципах природозбереження, людиновимірності, свободи творчості і вільного розвитку людини, права вибору, торжества людського духу над силами природи й обставинами, створеними суспільством.

Цивілізація культури, наголошується у статті, базується на любові до людини, природи, довкілля. Любов – той незаперечний камертон, за звучанням якого вибудовується освіта, виховується людина як найвища цивілізаційна спільність.

УДК 17.022.1:37.03

ЦИВІЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРИ

© Андрущенко В., 2015

**У майбутнього є декілька імен.
 Для слабкої людини ім'я майбутнього –
 неможливість.
 Для малодушного – невідомість.
 Для глибоко мислячої і доблесної
 людини – ідеал.
 Віктор Гюго**

ризіві процеси, що охопили нині світ і Україну, інтенсифікують пошуки того «найкращого майбутнього», до якого завжди прагнули люди. Яким воно уявляється нині, якими шляхами його можна досягти, які ресурси треба мобілізувати, щоб шлях до майбутнього був якомога менш тернистим і суперечливим? Відповідей та пропозицій щодо цього більш ніж достатньо. Представники владних структур, вчені мужі і пересічні громадяни з однаковою наполегливістю відстоюють власне бачення майбутнього, шлях України до нього, своє місце (і роль) у загальному процесі його досягнення. На жаль, ці пропозиції мають здебільшого вузькокорпоративний характер, не враховують уроки історії, упереджують трактуючи сучасні соціокультурні ре-

алії, підпорядковують прогнози інтересам певної соціальної групи (або ж політичної сили), представниками якої є їх суб'єкти. Загальний погляд на історію розвитку цивілізації, місце України в цивілізаційному процесі, закономірності розвитку і контури майбутнього практично не проглядаються. Складається враження, що нинішня мисляча еліта скотилась на манівці історії, зосередилась на дріб'язковій проблематиці й працює тільки на «злобу дня» і не більше. Друкована продукція переповнена міркуваннями щодо організації чергових виборів, прогнозу кількості голосів, які мають набрати ті чи інші представники реальних і віртуальних політичних партій та об'єднань на чергових (позачергових) виборах, розпуску парламенту, загострення чи нормалізації стосунків з Росією, цін на газ і т.п. Нині до цього додалися проблеми, пов'язані з анексією Криму та агресією Росії на Донбасі, спалахом міжнародного тероризму. Роздуми про майбутнє, а отже, й опрацювання загальної стратегії розвитку суспільства і держави відкладаються на невизначений термін. Рутинна повсякденність поступово розмиває обриси того суспільного ідеалу, з яким проголошувалась незалежність, здійснювався історичний референдум 1991 року, формувались засади державності, розпочинався процес відродження національної культури.

Обмежені в доступі до ідеалу люди втрачають віру, знижують творчу активність. Услід за цим помирає останнє пристанище вільного духу – «надія». Натомість поширюється невпевненість, розпач, бродіння умів, зростає кількість скоєних злочинів та суїцидів. Практично типовим стало явище «порожнього погляду» і безраднісного обличчя молоді. Зростає імміграція. Україну покидають соціально активні люди, як правило, молоді, які не бачать перспективи для себе в суспільстві. Спостерігається відтік від державних справ розумних, креативних, дієздатних особистостей. Перефразовуючи слова великого Гегеля, можна сказати, що «нинішня історія України пишеться переважно сі-

рими фарбами на сірому полотні повсякденності».

Повернення людей до ідеалу, відродження віри і надії на краще майбутнє є коли б чи не головним завданням сучасності. Відомо, що кількість різноманітних прогнозів стосовно майбутнього людства не має меж. Одні з них викликають повагу і довіру, інші – викликають хіба що посмішку. Однак не в цьому суть. XXI століття актуалізує інші завдання. Перехід людства від індустріальної до інформаційної епохи загострює глобальні загрози розвитку цивілізації, ставить **проблему виживання людини** як виду «*homo sapiens*». Людей цікавить нині вже не просто прогноз майбутнього, яким би обґрунтованим він не був, а те, як зберегти життя цивілізації як унікального творіння великого Космосу, де взяти ресурси (і які) для забезпечення сталого людського розвитку. Саме тому найсвітліші уми цивілізації знову і знов повертаються до історії, намагаючись досягнути її уроки, «біфуркаційні зони» її суперечностей, визначитись у реаліях сьогодення й на цій основі виявляти можливі лінії (і ресурси), за якими людство «продовжить своє існування» на більш-менш прогнозованому відтинку своєї історії.

Тож які головні уроки подарувала нам історія? Не претендуючи на закінченість і незаперечність, сформулюємо деякі попередні висновки, які могли б слугувати відповіддю на поставлене питання:

- перше, історія «відкрила людству його власне обличчя», показала природу, сутність якої є продуктивна праця і креативне мислення (дух);
- друге, вона навчила людину жити, творити і перемагати «керуючись власним розумом»;
- третє, історія поставила завдання формування інтелектуально насиченого, раціонально зваженого життя, розумного способу його організації;
- четверте, вона «намалювала бажану картину» майбутнього як світу без воєн, людських жертв і руйнації культурних цінностей;

• п'яте, історія переконала в необхідності «благоговіння перед життям», поглиблення міжкультурної комунікації на засадах толерантності, солідарності, індивідуальної і колективної праці (і співпраці) заради майбутнього.

За цими висновками проглядається філософія І. Канта і Г. Гегеля, А. Швейцера і В. Вернадського, можливо, М. Ганді і Л. Толстого, А. Сахарова та ряду інших представників гуманістично мислячої еліти людства. Це правильно і це – справедливо, адже саме згадані мислителі визначили перспективи, які базуються на загальнолюдських потребах і цінностях: «вічного миру» і «морального імперативу» (І. Кант), «розумно організованої дійсності» (Г. Гегель, В. Вернадський), «благоговіння перед життям» (А. Швейцер), «досягнення ненасильницького способу життя та спілкування народів і культур» (М. Ганді).

Сучасна футурологія є продовженням їхніх видатних ідей з єдиним очевидним додатком: зазначені висновки (і завдання) історії можна реалізувати на шляху розвитку (удосконалення, модернізації) того унікального, побудованого людиною, середовища, у якому здійснюється її життєдіяльність, яке притаманне лише людині й відповідає усім людським вимірам. Мова йде про «культуру» – «другу природу», створену людиною завдяки праці. Опредметнені в культурі людські якості, головним з яких є її (людини) розум, характеризують не тільки суспільство майбутнього, але й людину, яка його створює. А це означає, що майбутнє, яке б відповідало усім людським потребам, може бути тільки одним – «цивілізацією культури». На її формування і мають, на наш погляд, орієнтуватися сучасні соціальні та гуманітарні науки.

Що ж таке «культура», і чому саме на неї покладаємо ми основні надії на майбутнє? У широкому розумінні «культура» – це «надбання людства», отримані через перетворення природи для забезпечення свого існування. В основі культури лежить праця, ширше – суспільне виробництво, завдяки якому створюються матеріальні і духо-

вні предмети, що забезпечують життєдіяльність людини. Останні і є предметами культури. Але не всі. Людські творіння стають «культурою» тільки тоді, коли вони органічно входять в життєвий процес, забезпечують його існування і розвиток. Культура виступає своєрідним зрізом суспільно-історичного процесу з боку його людинотворчого змісту, сферою, де об'єктивні закони, не втрачаючи об'єктивності, підкоряються людським цілям для задоволення людських потреб. Зазначений зріз характеризує, принаймні, три умови, поза якими про культуру у філософському значенні слова говорити не можна. Перша з них стосується «участі предмета» (речі, ідеї або відношення) у розвитку сутнісних сил і здібностей людини.

Можна досить упевнено стверджувати, що культурою є лише те, що сприяє утвердженню людини як людини, розвиває її сутнісні сили і здібності, звеличує особистість. Друга умова стосується глибини освоєння людиною загальнокультурного змісту предмета. Незрозуміла, неосвоєна річ (ідея, процес, відношення), своєрідна «річ у собі», не є предметом культури, не може бути використаною адекватно до її культурного призначення. Третя умова пов'язана з включенням предмета в контекст загальнолюдської практики. Ті чи інші предмети, що через унікальний збіг обставин опинились за межами практики, утрачають (нерідко назавжди) загальнокультурний зміст. Нормальне функціонування культури вимагає безпосередньої життєвої реалізації, чуттєвої відкритості цінностей для суб'єкта. Культура постає як опредметнена сутність людини. Міра розвитку культури визначається мірою розвитку людини.

Таке розуміння культури дає можливість диференційовано підійти до історичних типів цивілізації, визначити їх місце та роль у загальнолюдській історії. Аграрну епоху навряд чи можна повною мірою вважати цивілізацією культури. Те саме стосується індустріальної епохи й першої стадії епохи інформаційної. «Надбання» у них, створювані людьми, належали людині лише част-

ково. За умов існування суспільних антагонізмів єдність людини та культури є умовною. Людина начебто й утілює в предметі свій розум, почуття, майстерність, інші сутнісні сили, однак майже завжди, відразу і назавжди втрачає над ним (цим витвором) власний контроль. Результати її діяльності належать іншому, як правило, тому, хто має капітали. Тут усе обертається на свою протилежність, міняється місцями: історія, що мала б бути історією існування людей, перетворюється на самостійну надлюдську субстанцію, засоби стають цілями (бо ціль виправдовує засоби), а цілі постають у ролі простих засобів; людина втрачає людське ество, а мірою її багатства (замість дійсних якостей) стає обсяг її приватної власності. Замість того, щоб отримати насолоду від створеного власними руками та розумом, від спілкування з культурою, людина вимушена витримувати її тиск, бо культура для неї стає чужою, відчуженою. Вона втрачає гуманістичний характер і фактично перетворюється на антикультуру.

Цивілізація культури, як бажаний ідеал, базується на інших принципах. Першим серед них є принцип збереження тієї єдиної і неповторної основи, завдяки перетворенню якої створюється культура. Мова йде про «природу», захист якої від руйнівних впливів з боку сучасної цивілізації є головною умовою виживання і розвитку людства. Аксіоматичним є положення про те, що саме природа є основою людського життя. З природи людина «черпає блага», повертаючи природі (для переробки) залишки своєї виробничої діяльності. Природа – це своєрідне лоно людської цивілізації. Людина є частиною природи. Вона «зіткана» з полотна природи. У ній немає нічого такого, чого б не можна було зустріти в природі. І все ж... У системі взаємодії «природа – людина» головним складником є не природа, а людина. Це обумовлено «надприродним» – соціальним – статусом людини, яка, використовуючи природу, переробляючи її своєю працею, «робить природу своєю власною частиною». Своїм практичним ставленням до світу людина стверджує форми свого люд-

ського буття в ньому, створює свій особливий світ, відмінний від світу природи, предметного його, створює культуру. Цивілізація культури в цьому вимірі постає як соціальне узагальнення й олюднення природи людською діяльністю, людина – як носій діяльності (і природна істота), як суб'єкт культури. Однак «перетворювати природу» людина має не свавільно, а лише «за законами самої природи». В цьому суть цілеспрямованого освоєння природи, її соціалізації, олюднення. Цивілізація культури утверджується як результат людського ставлення (відношення) до природи, тобто за принципами екологобезпечних технологій. Екологічна ситуація в Україні нині позначена знаком біди. Й до тих пір, доки ми не налагодимо екологозберігаюче виробництво і споживання, доки екологічні свідомість, почуття і культура не стануть нормою повсякденної поведінки людини, про цивілізацію культури можна лише мріяти.

Другим, не менш фундаментальним, принципом цивілізації культури є принцип людиновимірності всього того, що створюється як предмети культури. Знамените кредо античності «людина є мірою всіх речей» сьогодні набуває більш глибокого, ємного й резонансного звучання. Власне, мова йде про те, що ні природа, ні створені на її основі предмети (культури) не повинні домінувати над людиною, руйнувати її сутність, замулювати життєтворчі джерела. Усе, що суперечить розвиткові людини й утвердженню людяності, до культури відноситься умовно, є культурою лише за джерелом свого походження, а не за суттю. Скоріш, його можна назвати «антикультурою» і розглядати як таке, що має місце в нашому житті, але до утвердження самого життя (як життя щасливого й людяного, тобто – культурного) має побічне відношення. Свавільна діяльність нерідко створює ситуацію, коли природа, як до речі й створена людиною техніка, нерідко «повстають проти людини» (М. Бердяєв). Упередження останнього можливе лише на шляху організації життєдіяльності за принципом людиновимірності. Саме саме така

організація життєдіяльності створює предмети «для людини», тобто предметно-природне поле її життєдіяльності як людини, а не просто живої істоти.

Третім принципом цивілізації культури є принцип свободи творчості й вільного саморозвитку людини. Культура створюється діяльністю людини. Однак не всяка діяльність є культуро-, а тим більше – людинотворчою. Злочинну діяльність навряд чи доцільно називати «культурною». Подібне ж стосується й діяльності людини, яка працює по нужді або під примусом, перебуваючи в «полоні духу», працює підневільно. Статус «культуротворчої» діяльність здобуває тільки тоді, коли в полотні природи вона реалізує «людські цілі» власне творчим вільновиявленням. Цивілізація культури є уособленням утілення в природі загальнолюдських цілей і цінностей, причому, не під тиском об'єктивних чи суб'єктивних обставин, «не «з під батога», а як процес реалізації власної свободи і творчості. Людина сама вибирає варіанти діяльності. Вона шукає засоби її здійснення, шляхи задоволення своїх потреб... у межах суспільно-історичної необхідності. Саме тут вона стверджує свою свободу, яка зумовлена пізнанням необхідності і не зумовлена ним; спирається на розум і водночас пориває з його порадами; рахується з об'єктивними обставинами й водночас нехтує їхніми вимогами. Міра особистості безпосередньо визначається рівнем її свободи. Свобода є своєрідним показником людяності, одним із визначальних чинників її сутності, а отже – сутності суспільства культури. Цивілізація культури є уособленням свободи, вільного саморозвитку особистості. Об'єктивні та суб'єктивні передумови для цього в Україні лише формуються.

Четвертий принцип розгортається як право людини бути собою в природному і людському середовищі. Цивілізація культури є середовищем миролюбства, толерантності, співпраці на основі поваги до людини і народу у тих вимірах, на які вони заслуговують, поваги до думки кожного, визнання права вибору й діяльності відповідно до норм культури.

П'ятий і останній принцип цивілізації культури – це принцип торжества людського духу над силами природи й обставинами, створеними суспільством. Життєдіяльність людської спільноти базується на загальнолюдських цінностях, головними серед яких є віра, надія і любов. Сучасна цивілізація, на жаль, розгортається як «суспільство споживання», засноване на філософському прагматизмі (Ч. Пірс, У. Джемс, Дж. Дьбюї), практичному призначенні пізнання та діяльності, проголошеними як «істинні цінності», як єдино корисні або зручні. Цю світоглядну настанову поглибили приватновласницькі та ринкові відносини, що глобалізуються. З особливою гостротою вони постали в країнах, які ще недавно «будували соціалізм на основі загальнодержавної власності». Але не тільки в них. Навіть у країнах «розвинутої демократії» ринок довів ситуацію до абсурду: розум, на який людство поклало основні надії щодо більш-менш упорядкованого й забезпеченого майбутнього, полонили гроші, матеріальні блага, швидкий успіх і необмежена влада. Човен цивілізації надто різко нахилився на один бік. Люди «забули про Бога», відкинули мораль, «приватизували» право й «побігли вперед», не помічаючи того, що біжать у напрямі до прірви. Як і пророкувала Біблія, «сліпці» стали «поводирями сліпців». Розмова про майбутнє людства в цій ситуації стала більш ніж проблематичною.

І все ж вона відбувається. Її головним мотивом усе більш рельєфно стає звернення до поняття культури, сутність якої розгортається через категорії розуму (креативності, інтелекту, освіти, науки) і праці (творчості, активності, свободи). Людство все з більшою впевненістю підходить до думки про те, що «вирівняти човен» може лише культура (освіта, наука), яка урівноважить ринкові відносини духовністю, поверне людину до Бога, забезпечить реалізацію людських відносин у всіх сферах матеріального і духовного буття людини і суспільства.

Жартівливо, а може й серйозно ми часто запитуємо один одного: «Якщо ти та-

кий розумний, то де ж твої гроші?», забуваючи при цьому, що життя одночасно запитує й про обернене: «Кому потрібні твої гроші, якщо... немає здоров'я, якщо син чи дочка, не дай Бог, стали наркоманами, злочинцями, якщо руйнується сім'я...» і т. д., і т. п. Переваги, які надає кожен зазначеним цінностям, щоправда, нерідко в ситуації, доведеній до абсурду, підтверджуються практикою. Історія засвідчує, що, крім «успіху», «багатства», «влади», є більш вагомими цінностями – «здоров'я», «сім'я», «діти», а далі – «державна», «культура», «люди»... І все це – духовність – найбільш високе достоїнство, яким Бог обдарував людину. Не перекреслюючи прагматизм ринкових відносин, їх утвердження є закономірністю історичного процесу – цивілізація культури наголошує на необхідності їх урівноваження силами людської духовності, провідними, опірними символами якої є віра, надія і любов.

Цивілізація культури є уособленням глибокої віри у силу людського духу, насамперед, інтелекту, його здатності у пізнанні навколишнього світу і самого себе, віри в людину і її здатність до раціональних перетворень, які забезпечать майбутнє, віри у суспільство, яке вибудовується суспільно корисною і доцільною працею. В його основі – глибока надія на людину, яка знайде вихід із будь-якої ситуації, відшукає й застосує ресурси, які забезпечать досягнення людських контурів життя. Цивілізація культури базується на любові до людини, природи, усього навколишнього світу і саме в любові знаходить той незаперечний камертон, за звучанням якого може бути вибудована реальність, співвимірна з нашим уявленням про людину як найвищу цивілізаційну цінність.

Система координат, що визначається принципами, на яких формується цивілізація культури, є дороговказом і основою подальшого розвитку освіти в її національному, регіональному та глобальному вимірах. Зрозуміло, що це, як свідчить історичний досвід, завдання не з легких. «Цивілізація споживання», що є реальністю, багато в чому не потребує акцента-

ції на духовності, яка визначала б смисли, зміст і цілі освіти. Зміни в цьому балансі й має забезпечити орієнтація людства, національних спільнот, існуючих систем освіти на цінності цивілізації культури. Особисто ми, колектив Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, намагаємось працювати саме в цьому напрямі, сподіваючись, що саме за таких умов можливе подолання наслідків, за висловом І. Валлерстайна, «морального колапсу», породженого утвердженням «цивілізації споживання».

Реальним утіленням зазначеної стратегії університету є прийняття за нашою ініціативою на Другому Форумі Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи (травень 2013 р., Франкфурт-на-Майні, Німеччина) у Гете Університеті документу стратегічного значення – аксіологічної платформи підготовки Нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття. Цінності, задекларовані в ньому, мають загальнолюдське значення і відповідають принципам цивілізації культури. Документ отримав амбітну назву: «Педагогічна конституція Європи». У своїй промові на форумі пані Доріс Пак, член Європарламенту, Голова Комітету з питань культури і освіти Європейського парламенту, «гаряче підтримала» нашу ініціативу і прийнятий документ.

«Педагогічна конституція Європи» закріплює спільну платформу цінностей, актуальну для всіх країн і народів європейського континенту і всього світу. Це – людиноцентризм, толерантність, миролюбство, екологічна безпека, дотримання прав людини, солідарність. Підготовка педагогів за єдиною шкалою загальнолюдських цінностей і з урахуванням національних особливостей є тим головним остовом, навколо якого мають здійснюватися інноваційні перетворення педагогічної освіти в Європі і нашій країні. Орієнтуючись на зазначені принципи, ми, сподіваємось, зможемо знайти відповіді на виклики епохи та забезпечити виховання молодого покоління в контексті загальнолюдського досвіду та цінностей, духу гуманізму і людинолюбства.

Юлія БЕХ

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри методології науки
та міжнародної освіти Національного
педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

Ключові слова: космополітизм, людина, постлюдина, людина-Інтермен, Планетарна особистість, суспільство знань.

У статті розглянуто потребу зміни світоглядної позиції на зміст освіти ХХІ ст. під впливом становлення планетарної особистості, розгортання суспільства знань, формування планетарного соціального організму. Подано алгоритми саморозгортання Семантичного Всесвіту, людини, суспільства, зміни виду цивілізації. Все це має бути предметом наукового дослідження і змістом навчальних дисциплін в університетах майбутнього.

УДК 140.8:172.16:378"20"ХХІст.

КОСМОПОЛІТИЗМ ЯК СВІТОГЛЯДНО- ІДЕОЛОГІЧНА ПЛАТФОРМА РОЗБУДОВИ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ

© Бех Ю., 2015

роблеми розбудови освіти, особливо вищої професійної, є актуальними з багатьох позицій. Глибина їх полягає у визначенні змісту навчання, стратегії виховання і, нарешті, технологій реалізації, якими можливо привести національні системи навчання і виховання до якісної освіти. Якість вирішення цих проблем залежить у першу чергу від світоглядно-ідеологічного підходу до управління освітянським процесом.

Ми ж убачаємо, що корінь якісного вирішення проблем освіти ХХІ ст. знаходиться в площині зміни світогляду й ідеології поведінки людей: з одного боку, організаторів освітянських послуг, а з іншого – споживачів освітніх послуг. Адже будь-яке співтовариство «зібране» і відтворюється на певній матриці. Важливим її зрізом є когнітивна структура – система засобів пізнання реальності та інструментів суспільної свідомості й обміну інформацією (мова, значущі факти, теоретичні уявлення, методи, міра, логіка та ін.). Коротко пояснимо, про що йде мова.

Справа полягає в тому, що зміст епохи завжди визначав зміст і якість освіти, оскільки

ки вона або сприяла, або гальмувала соціальний розвиток людини і суспільства. Потреба удосконалити освіту виникла з тієї причини, що наприкінці ХХ ст. «дух епохи» піднявся на якісно інший рівень розвитку, розбурхавши ментальні засади етносу. Ми не зрозуміли своєчасно або не сприйняли серйозно попередження Гегеля про те, «що якщо тільки дух народу піднімається на більш високий рівень, усі моменти державного устрою, пов'язані з попередніми рівнями його розвитку, втрачають свою усталеність, вони повинні занепасти, і не існує сили, здатної їх утримати» [2, с. 379].

Тож для того, щоб зрозуміти дух інформаційної епохи, потрібно змінити панівний технократичний світогляд на космополітичний і відтворити принципово іншу картину світоустрою третього тисячоліття. Цінність останнього полягає в тому, що він дозволяє на основі якісно нової картини світу усвідомити напрям і зміст нового етапу в розвитку людини і суспільства. Нарешті, має допомогти усвідомити масштаби, напрям і кінцеву мету планетарного розвитку. При виконанні такої місії він стає науковим світоглядом для нової доби соціального розвитку планетарної системи.

З вищенаведеного випливає, що основу наукової картини світу та змісту освіти у ХХІ ст. має складати усвідомлення нового образу життєустрою планетарної спільноти – планетарного соціального організму. Глобалізація невідворотно виведе нас на цей організаційний рівень світоустрою світу. Тому ми повинні вивчати цей рівень та його складові, а саме: людину і суспільство, а також провідні тенденції його становлення, що відбувається у формі коєволюції людини і суспільства.

Почати такий аналіз вважаємо за потрібне з людини як головного замовника, об'єкта і виконавця освітянського процесу, і яка протягом інформаційної доби має набути властивостей планетарної особистості.

Для нас є цілком очевидним фактом, що цей вид розумної живої речовини у сучасній науці, позначений як «біологічна люди-

на», швидко проходить унікальний шлях геологічних метаморфоз по лінії: пралюдина – біологічна людина – Особистість людини – Планетарна особистість – Ноосферна особистість (безтілесний суб'єкт) – Променисте людство.

У пошуках образу людини майбутньої доби нас цікавить відзеркалення в літературі так званої Постлюдини. С. Хоружий, розглядаючи проблему формування Постлюдини, зазначає, що на сьогодні антропологічний «сплеск» принципово відрізняється від попередніх: «уперше в історії Людини повна трансформація нею самої себе, власної природи та конституції, стає технічно здійсненою, і Людина, визначеним чином, неухильно починає вже вибудовувати відповідні практики» [7].

Дослідник зазначає, що хоча слово «постлюдина» давно вживається в літературі, сам термін досі не має прийнятного наукового визначення ні як філософський концепт, ні як поняття науково-технологічної сфери, тому що її самої ще немає, вона тільки «на підході», тому вона – справжній фантом, що походить з кінця ХХІ ст.

Цьому образу відповідає людина-челенджер (*challenge*), людина мережі, або *networker*, людина-понтифік, людина-навігатор, які в сумі, за словами російського дослідника С. Смирнова, є «Людиною переходу», або *homo ludens*. Не варто також забувати про людину-кіборга, модель якої активно обговорюється багатьма дослідниками. Ці «моделі людини» існують відповідно до «фігури ідентичності», залежно від історичного процесу розвитку для кожного періоду характерна власна модель людини. Тож, на нашу думку, концепт Постлюдини є не чим іншим, як Планетарною особистістю з усім багатством атрибутивних властивостей людини ХХІ ст.

«Людина Мережі – Інтермен» також є одним з проєктів стану майбутньої людини. «Інтерменом» можна назвати людину ХХІ століття, життя якої тісно пов'язане з Інтернетом. Особистість Інтермена формується в Мережі і належить мережевим співтовариствам. Інтермен буде плани, вихо-

дячи лише з можливостей, що відкриваються Мережею, інтелектуально і емоційно прив'язаний до неї, залежить від процесів, що відбуваються в кіберпросторі, переживає захват і потрясіння у зв'язку з подіями, що відбуваються в Мережі, закохується і ненавидить через Мережу, шукає допомоги, підтримки через Мережу і лише Мережу.

Ми вважаємо, що характер соціальної діяльності Інтермена визначається не тільки тим, що чинник тілесності відходить на задній план разом з наочно-матеріальною дійсністю, покликаною лише забезпечувати його електронну особистість та її успіхи у самореалізації. За характером соціальної діяльності Інтермен з необхідністю набуває креативності, що й забезпечує його новаторське існування.

При цьому спостерігається відділення свідомості від особистості і її самостійне віртуальне буття. На цю закономірність звертає увагу й О. Гомілко. Аналізуючи феномен тілесності у мережі, О. Гомілко наголошує, що віртуальні реальності, які створюються комп'ютерною технікою, неминуче мінімізують реальний досвід живої людської тілесності, активно продукуючи ілюзію його повноти. Відбувається своєрідна десоматизація особистості. «Живе тіло», що навіть для найбільш радикального філософського міркування (наприклад, у феноменології Е. Гуссерля) є основою самоідентифікації людини, перестає виконувати цю базову роль. Рух у віртуальній реальності заміщує досвід чуттєвого контакту, торкання, тілесного переживання й регагування [3].

Специфіка інформаційної доби полягає у тому, що людина значно «відстає» від розвитку сучасного суспільства, що робить стрибок в інформаційному просторі й набуває властивостей Світового суспільства знань.

Слід звернути увагу й на те, що глобалізація й інтенсифікація соціального розвитку планетарної спільноти одночасно видозмінює онтологічну, інформаційну й організаційну засади життєустрою людини. Це

означає, що ми маємо справу з трьома закономірностями саморозгортання планетарного соціального світу, що ведуть у просторі XXI ст. до становлення онтологічної, інформаційної й організаційної єдності планетарної спільноти і мають знайти своє завершення у мультиплікаційному ефекті – породити Світове суспільство знань.

Коротко прокоментуємо, що тягне за собою кожна з вищезазначених тенденцій, які інноваційні зміни вона обумовлює і на які продукти нам треба орієнтуватись, оскільки будь-який процес обов'язково породжує певний продукт.

Провідною тут є тенденція до онтологічної єдності планетарної спільноти. Її сутність полягає у тому, що вона кількісно змінює морфологію планетарного світу в бік укрупнення організаційних структур (ЄС, Південноамериканський Союз, Євразійський Економічний Союз та ін.), а якісно – завдяки зміні властивостей структури, що від стану осередку, тобто утвореної сукупності окремих національних держав, переходить до стану мережевості.

Атрактором становлення онтологічної єдності планетарної спільноти є Світовий ринок, що завдяки своїм компонентам (ринку товарів, послуг, капіталу, технології, інформації і міжнародному пересуванню людей, у першу чергу робочої сили) сформує протягом XXI ст. нові зони економічного розвитку. Ідеться насамперед про структури геополітичного походження, а саме: Південноамериканський Союз, Євразійський Економічний Союз і низку інших організаційних утворень, що претендують на особливий статус у політико-економічному просторі планети.

Параметрами порядку (управління) онтологічним розвитком структури Світового суспільства є, на нашу думку, соціальні мережі Інтернет, Facebook, LinkedIn, Твітер, Vkontakte, нові форми радіозв'язку – від голосового повідомлення мобільного телефону до SMS, WiFi і WiMax та ін. Це означає, що сьогодні ми ще не уявляємо повною мірою структуру й обсяг параметрів порядку, завдяки яким можемо впли-

вати на структуру і властивості мережевого суспільства. Бурхливий розвиток ІТ-технологій ще не завершився, і не всі новинки інструментарію інформаційної доби реалізовані. Поява в просторі Інтернету телеканалів, наприклад телеканалів «112 Україна», «Россия 24» та інших, є чи не найбільш яскравим тому підтвердженням.

Кінцевим продуктом фазового переходу є мережеве суспільство, яке на сьогодні ще не охоплює увесь планетарний простір, але складає ядро світової соціальної структури і проявляє тенденцію до швидкого поширення.

Тенденція до становлення інформаційної єдності планетарної спільноти полягає у переході від локально замкнених інформаційних обмінів між учасниками планетарного життя до створення органічної єдності в формі універсального суспільства знань, органічна цілісність якого забезпечується інформаційним метаболізмом, що живиться семантикою ноосфери. Структурно інформаційна цілісність утворюється завдяки інформаційному обміну смислами, у якому беруть участь людина і суспільство, що обмінюються між собою і зовнішнім середовищем генетичною, фенотипною, структурною, комунікативною, управлінською інформацією.

Атрактором формування цієї тенденції є соціальні комунікації, що забезпечують соціальну взаємодію людей між собою за допомогою обміну текстами, що циркулюють каналами соціальних комунікацій, особливо Інтернету і ЗМІ, сила їх краєологічного впливу на людину прирівнюється до впливу істини і грошей.

Параметром порядку в цьому горизонті структурних і функціональних перетворень є наукові знання про планетарне буття, універсальним інструментом – планетарна мова завдяки смислам, що закладені в її семантичні одиниці, а саме ідеалам суспільного розвитку. Мова Інтернету нині є більш впливовим засобом організаційного мислення і організаційної поведінки ніж традиційні силові методи управління поведінкою людини.

Кінцевим продуктом цієї тенденції є Світове суспільство знань. Його становлення реалізується завдяки інформаційному метаболізму, що притаманний якісно новим утворенням, а саме живим системам, оскільки забезпечує їх життєдайність і аутопоезис, тобто самовідтворення, а це притаманно функціональним (польовим) системам, наприклад, соціальним організаціям окремих країн.

Тенденція до становлення організаційної єдності планетарної спільноти полягає у переході від нині діючих національних систем державного управління і місцевого самоврядування до становлення органічної системи Світової влади, що поділяється на чотири складові: недержавну владу Світового громадянського суспільства, Світову законодавчу владу, Світову виконавчу владу і Світову судову владу; на демократичних засадах породжує Світову державу з головним виконавчим органом – Світовим урядом, єдиною нормативно-правовою системою у формі загальноцивілізаційної системи цінностей, планетарної моралі і Світовим правом.

Демократія проявляє себе в цьому контексті як параметр порядку в ході самопородження нового світоустрою. Саме вона забезпечує поки що стихійний розподіл Світової влади в організаційній матриці планетарного життя між матеріальним і духовним виробництвом, між монополюю вибудуваними й агресивно налаштованими на світове панування господарськими утвореннями, між окремими національними державами і їх військово-політичними блоками. Зворотним боком за таких умов загострюється проблема переусвідомлення у контексті глобалістики явищ свободи і волі людини та її колективних утворень.

Кінцевим продуктом тут є організоване суспільство (за В. Андрущенком) [1], у якому раціонально розподілена Світова влада. Специфіка цього розподілу полягає у тому, що в новому розподілі Світової влади, нарівні зі Світовою державою (державною владою: законодавчою, виконавчою і су-

довою), бере участь Світове громадянське суспільство.

Далі можна з упевненістю сказати, що три вищерозглянуті глобалізаційні процеси, що відбуваються у горизонті (1) структури, (2) функціональних можливостей і (3) організаційної взаємодії, зливаються у єдиний процес трансформаційних перетворень світосистеми, на основі якої відбувається процес соціального метаболізму, що обслуговує якісно новий тип організації життєдіяльності планетарної спільноти – Світове суспільство знань.

Звичайно, такі перетворення морфологічної структури і прояв нових функціональних можливостей об'єктивно ведуть до потужного мультиплікаційного ефекту, а саме: а) появи нових суб'єктів соціальної дії; б) формування нової якості суспільства, тобто породження знанневого суспільства; в) нового алгоритму саморегуляції життєдіяльності планетарної спільноти у формі планетарного соціального організму.

Тож дух епохи несе нам якісно новий вид цивілізаційного устрою, а саме інформаційну цивілізацію, що передує інтелектуальній цивілізації, оскільки ми еволюціонуємо у площині соціальних змін за алгоритмом: пращивілізація – аграрна – техногенна – інформаційна – інтелектуальна – космічна.

Тепер ми можемо відтворити етапність у саморозгортанні планетарної спільноти, що повинна бути негайно покладена в зміст освітянського процесу у ХХІ ст. (табл. 1).

Глобалізаційні процеси матеріалізуються, як бачимо, у якісно нові продукти, і на планетарному соціальному полі з'являються нові гравці, що кардинально змінюють його морфологію і проявляють

якісно нові функції, на вивчення і відтворення яких має бути спрямована професійна підготовка в системі освіти ХХІ ст.

У такому випадку перед організаторами національних систем освіти і системи міжнародної освіти постає проблема вибору ідеології побудови й управління освітою в планетарному просторі. Саме вона має стабілізувати соціальний розвиток за рахунок здатності планетарної людини рухатись по щаблях Семантичного Всесвіту, поступово опановуючи його змістом за алгоритмом: архетипи – емпіричне знання – наукове знання – цінності – смисли – космічний субстрат. Це потрібно зробити для того, щоб планетарна спільнота не «звалилась» у штопор і не відхилилась від осі еволюційного саморозгортання світового і планетарного розуму.

Така постановка питання про зміст освіти майбутньої доби, що робить наше життя колективним, дещо суперечить вимогам сучасної ринкової моделі розвитку світової спільноти, оскільки зорієнтована на підготовку людини-функції (володаря набору функцій / компетенцій). Для ХХІ ст. потрібна людина культури, що має бути креативною й універсальною, тобто здатною до оволодіння все новими і новими функціями або соціальними ролями. На практиці це означає, що вона повинна постійно навчатися протягом усього життя.

Відповіддю з боку української держави на цей виклик є прийняття 01.07.2014 р. Верховною Радою України Закону № 1556-VII «Про вищу освіту» [6], що надає більш широкі можливості університетам як у плані розширення власної автономії, так і в плані впливу на соціальний розвиток людини і суспільства, оскільки вводить науку в сферу виробничої діяльності ВНЗ.

Таблиця 1

ЕТАПИ САМОРОЗГОРТАННЯ ПЛАНЕТАРНОЇ СПІЛЬНОТИ

	Перший етап	Другий етап	Третій етап	Четвертий етап	П'ятий етап	Шостий етап
Смислогенез	Архетипи	Емпіричне знання	Наукове знання	Цінності	Смисли	Космічний субстрат
Вид людини	Пралюдина	Біологічна людина	Особистість людини	Планетарна особистість	Ноосферна особистість	Промислене людство
Вид цивілізації	Пращивілізація	Аграрна	Технічна	Інформаційна	Інтелектуальна	Космічна

Іншим законом, мається на увазі «Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», держава має посилити наукову складову сфери вітчизняної освіти [6]. Цей Закон, як записано в його преамбулі, визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави в технологічному розвитку.

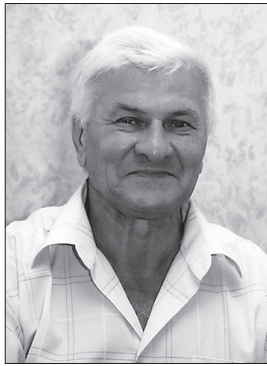
ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В. П.** Організоване суспільство: проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕМСі», 2006. – 498 с.
2. **Геґель Г.** Политические произведения / Г. Геґель. – М.: Наука, 1978. – 438 с.
3. **Гомілко О.** Метафізика тілесності : концепт тіла у філософському дискурсі / О. Гомілко. – К.: Наукова думка, 2001. – 340 с.
4. **Девтеров І. В.** Інтермен як нова особистість / І. В. Девтеров // Вища школа. – К.: Знання, 2011. – № 9. – С. 83–91.
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
7. **Хоружий С.** Проблема постчеловека, или трансформативная антропология глазами синергической антропологии [Электронный ресурс] / С. Хоружий // Философские науки. – 2008. – № 2. – С. 10–31. – Режим доступа : http://www.intelros.ru/intelros/reiting/reiting_09/material_sofiy/5246-problema-postcheloveka-ili-transformativnaya-antropologiya-glazami-sinergijnoj-antropologii.html.

Будемо сподіватися, що національна вища школа, насамперед автономні університети швидко опанують нові когнітивні, законодавчі й організаційні можливості інформаційної доби і найближчим часом почнуть ефективно впливати на національне і міжнародне життя, забезпечувати сталий розвиток суспільства в парадигмі зеленої економіки. Тож наступний крок у посиленні впливу освіти на соціальний розвиток – за вченими радами, ректоратами і колективами вчених університетів.

REFERENCES

1. **Andrushchenko V. P.** Organized society: the problem of social self-organization and a period of radical transformations in Ukraine at the turn of the century: the experience of social-philosophical analysis / V. P. Andrushchenko. – K.: TOV "Atlant YuEmSi", 2006. – 498 p.
2. **Gegel G.** Political Works / G. Gegel – M.: Nauka, 1978. – 438 p.
3. **Gomilko O.** Metaphysics physicality Concept body in philosophical discourse / O. Gomilko. – K.: Naukova dumka, 2001. – 340 p.
4. **Devterov I. V.** Intermen as a new personality / I. V. Devterov // Vyscha shkola. – K.: Znannia, 2011. – № 9. – P. 83–91.
5. Zakon Ukrainy "About the Higher Education" [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Zakon Ukrainy "About scientific and technical activity" (proekt) [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
7. **Khorunzhiy S.** Post-person problem, or transformation anthropology as synergy anthropology view [Electronic resource] / S. Khorunzhiy // Filosofskie nauki. – 2008. – № 2. – P. 10–31. – Access mode : http://www.intelros.ru/intelros/reiting/reiting_09/material_sofiy/5246-problema-postcheloveka-ili-transformativnaya-antropologiya-glazami-sinergijnoj-antropologii.html.

Вільям КОВАЛЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри практичної психології,
Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя

Ключові слова: дидактологістика, думка, розум, розуміння, основні типи знаків, денотати, референти, інверсія, парадигмальна інверсія, денотативні закони.

У статті визначені денотативні закони фахового розуму та розуміння у сфері дидактологістики вищої школи. Теоретико-методологічну основу денотативних законів виведено відповідно до нової методології у вигляді «парадигмальної інверсії», яка, на відміну від природничо-наукової, моноmodalьної парадигми, допускає (паралельно) інтерпретацію денотативних зовнішньо однакових типів знаків (слів, термінів, концептів) з позицій парадигм тих наук, що мають відношення до розуму та розуміння, до типів знаків та механізмів утворення їх денотативних засобів існування фахового розуму в суб'єктивній, ідеальній, так і текстовізованій формах.

УДК 378.126:37.013.3:165.243:154.953.5:164.2

ДЕНОТАТИВНІ ЗАКОНИ ФАХОВОГО РОЗУМУ ТА РОЗУМІННЯ У СФЕРІ ДИДАКТОЛОГІСТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

© Коваленко В., 2015

Дидактологістика є вид дидактики, предметною сферою якої постають думки, роздуми, міркування вчених, викладачів, магістрів і студентів, а також засоби їх (думок, роздумів) існування як у суб'єктивній, так і текстовізованій (опредметненій) формі. А думка, за визначенням М.І. Кондакова, «є результат, продукт процесу мислення у формі судження або поняття, який відображає загальне в масі одиничних речей, фіксує суттєве, закономірне в різноманітті явищ навколишнього середовища» [5, с. 366].

Зазначимо, що у створенні думки (як результат, продукт процесу мислення вченого) беруть участь його (мислення) операції: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація та ін. І результати операцій свого мислення вчений позначає судженнями, поняттями, іншими логічними термінами: суб'єкт, предикат, рід, вид, клас тощо.

Термін «логістика» (від гр. logistics – мистецтво міркувати, рахувати) [5, с. 300] як «мистецтво» визначається *дотриманням* положень, правил і законів тих засобів, якими вчені, викладачі, магістри та студен-

ти презентують свої думки, роздуми, міркування як у суб'єктивній, так і текстовізованій або фонетизованій формах їх (думок) існування. Тож постає запитання: які це засоби презентації думок, роздумів, міркувань і в чому полягають положення, правила і закони (далі ППЗ), якими повинні володіти професійно основні учасники вищої, підкреслюємо, фахової, освіти у ВНЗ.

Мета статті – виявити передумови *засобів* існування фахового розуму, інтелекту та розуміння як ідеальних явищ і на їх (засобів) основі визначити положення, правила та закони матеріалізації фахових думок, визначити їх функції, їх розвиток та формування.

Відповіді на поставлені питання щодо передумов зводяться до такого.

У наукових текстах будь-яких наук і дисциплін є чотири основні типи знаків: знаки-слова, знаки-терміни, знаки-концепти і знаки математичні. Відповідно цим типам знаків у наукових текстах мають бути презентовані чотири різні предметні сфери, які не перетинаються, оскільки якщо *типів* знаків чотири, то і референтів типів знаків має бути відповідна кількість (референт – лат. *referens* – *лінгв.* – предмет, з яким співвідноситься слово або інший знак [9, с. 433]).

То які це предметні сфери, чим вони відрізняються одна від іншої і які *механізми* утворення денотатів різних *типів* знаків.

Знаками-словами вчені позначають предмети та явища, їх властивості, рухи, дії, їх кількість та ін., а також власні практичні дії. Доказом є наявність частин мови. Так, предмети та явища вчені номінують іменниками, їх властивості – прикметниками, кількість предметів – числівниками, власні рухи та переміщення предметів – дієсловами тощо.

Оскільки у сфері освіти будь-якого рівня існує лексичний пріоритет *рідної мови*, який починається досить рано, коли фонетизоване батьками слово спрямовується на відповідний предмет і дитина через деякий час починає реагувати на той чи інший предмет. І, як наслідок, у свідомості дитини починають виникати (за участі органів чуття) образи предметів, образи

їх властивостей і водночас фонетизовані (а потім і графовізовані) образи знаків-слів у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Лексичний пріоритет та *чуттєво-образні механізми утворення денотатів знаків-слів* далі систематично закріплюються в школі, інших навчальних закладах, як, до речі, й аналогічні механізми утворення денотатів математичних знаків (три, п'ять пальців, яблук тощо).

Знаками-термінами вчені позначають результати операцій свого мислення і номінують їх (результати) логічними термінами у вигляді логічних форм свого мислення (поняття, судження, умовиводи), елементів логічних форм мислення (суб'єкт, предикат, рід, вид, клас), логічних операцій диз'юнкції, кон'юнкції, імплікації, визначення поняття та ін.

Механізми утворення денотатів знаків-термінів здійснюються не на чуттєво-образній, а на *логіко-семантичній основі*, оскільки *результатам* операцій мислення (а не предметам та явищам) приписуються, тобто ставляться у відповідність, терміни, які напрацьовані логіками щодо тих чи інших *форм мислення*. До змісту мислення логіка – як універсальної наука – не має відношення. Інакше кажучи, референтами знаків-термінів постають результати операцій мислення, а їх (термінів) денотатами є логічні форми мислення, елементи логічних форм та ін., які напрацьовані в логіці.

Знаками-концептами вчені позначають логічні форми мислення, у які (форми) вони вкладають результати своїх досліджень, керуючись положеннями, правилами і законами психології, логіки, термінології, концептології і власних фахових наук. Математичними знаками вчені позначають формалізовані результати своїх досліджень.

Таким чином, у наукових текстах будь-яких наук і дисциплін відображаються дві онтологічно різні реальності: та, яку досліджував вчений, з одного боку, а з іншого – його думки, роздуми, міркування. Знаками-словами і математичними знаками вчений позначає досліджувану та досліджену ним частину явищ, керуючись положеннями, правилами і законами природничо-

наукової парадигми, а знаками-термінами і знаками-концептами він позначає свої думки, роздуми, міркування, які підпорядковуються парадигмам, що напрацьовані в логіці, психології, термінології, концептології і відповідній фаховій науці.

Викладені позиції досить зрозумілі. Але при цьому існує не завжди усвідомлювана основними учасниками вищої школи парадоксальна проблема щодо зазначених *типів* знаків та їх денотатів, три з яких, а саме знаки-слова, знаки-терміни і знаки-концепти, вивчають різні науки, механізми утворення їх денотатів принципово зовсім різні, а зовні зазначені типи знаків *абсолютно однакові*. Тим самим перед дидактикою постає досить складне завдання: як навчати майбутніх спеціалістів, магістрів відображати в наукових текстах підручників, статей, монографій денотати зазначених типів знаків за умови їх (знаків) зовнішньої однаковості. І чи володіють вчені та викладачі відповідними технологіями, щоб формувати у майбутніх спеціалістів професійний розум, інтелект та фахове розуміння.

Для усвідомлення сутності розуму та розуміння як предмета дидактології чітко розмежування різних предметних сфер, які презентовані в наукових текстах, а також різних типів знаків, якими вони (предметні сфери) позначаються, є визначальними щодо *теоретико-методологічних* та *методико-технологічних* основ дидактології як науки. Теоретико-методологічну її основу (як науки) складають чотири різні за природою і походженням предметні сфери, а методико-технологічну основу презентують чотири різні типи знаків та принципово різні механізми утворення їх денотатів.

Оскільки вважається, що будь-яка наука презентує свій фаховий зміст – *як науковий* – фактами, закономірностями, законами та відповідними теоріями, які виведені на пріоритетній основі принципів реалізації природничо-наукової парадигми, номодальної по своїй суті («Бритва Оккама»), то слід визнати, що для явищ, предметна сфера і природа яких полімодальна, міждисциплінарна, як це має місце щодо ро-

зуму, інтелекту та фахового розуміння, така методологія їх досліджень стає принципово неприйнятною. Саме тому спроби вчених досліджувати розум, інтелект на основі реалізації *лише* принципів природничо-наукової парадигми виявляються парадоксальними [10] і виникають сумніви щодо їх статусу тільки як психологічних категорій [11]. І саме тому сутність розуму, інтелекту, розуміння залишається для науки в цілому, на жаль, проблематичною на різних етапах їх дослідження: як філософському [1], так і спеціально-науковому [3]. І навіть виходить за межі пріоритету матеріалістичної філософії [2].

Відповідь на поставлені питання ховається у зворотній інтерпретації сутності механізмів створення законів не тільки на основі природничо-наукової парадигми, тобто від явищ, які існують об'єктивно і незалежно від вченого, який потім завдяки експериментам переводить їх у наукові факти, закономірності, закони та відповідні теорії, а навпаки. Тобто від існуючих *у свідомості* вченого фактів, закономірностей і законів, підкреслюємо, різних, тобто полімодально парадигмованих наук, *створювати витворами думки закони* щодо *фахового розуму, інтелекту та фахового розуміння* (креативна функція думки).

Зовсім непросто швидко усвідомлювати існування іншої методології створення законів, окрім природничо-наукової, на основі якої вчені протягом чотирьохсот років шліфували технології їх (законів) виведення, а сама технологія і методологія були прийняті за предметну основу фахової підготовки спеціалістів будь-яких наук в усьому світі.

Водночас, коли вченими були виявлені явища, природа яких синергетична (Г. Хакен, 1977), міждисциплінарна, трансдисциплінарна [7, с. 29–34], виявилось, що методологія природничо-наукової парадигми не підходить для них принципово. І тому виникла потреба у новій методології створення законів для міждисциплінарних предметних сфер, заснованих на пріоритетній ролі *думок вчених* як головних чинників (до речі, яких відсікає природничо-наукова парадигма заради об'єктивності), що ство-

рюють закони не для об'єктивно існуючих явищ, а для розуму, ідеального за формою існування, але здатного, як потенційна властивість, до власної матеріалізації тими засобами, якими він існує як у суб'єктивній, так і текстовізованій формі.

Передумови розвитку такої методології пропонуються у цій роботі на прикладі денотативних законів щодо професійного розуму, інтелекту та фахового розуміння. Суть методології визначально зводиться до такого.

Оскільки у наукових текстах відображені думки, роздуми, міркування авторів і, крім того, досліджувані та досліджені ними предмети та явища і вони позначаються різними *типами* знаків, механізми утворення денотатив яких зовсім різні, то цей факт необхідно закріпити певним судженням, яке б мало статус *закону*. І таке судження є *перший денотативний закон*, який ми номінуємо законом незворотної експлікації *сутності денотатив* зазначених *типів* знаків.

Тобто цей закон забороняє змінювати *сутність денотатив зазначених типів* знаків, оскільки механізми утворення їх денотатив досліджувались в окремих науках: лінгвістиці, психології, логіці, термінології, концептології, фахових науках, і результати їх досліджень презентовані фактами, закономірностями, законами і відповідними теоріями у контексті, підкреслюємо, *окремих наук*. Заперечувати проти тих фактів, закономірностей, які в них виявлені, прийняті, означає факт невизнання їх як наук. Заразом звертаємо увагу на надзвичайно важливий акцент щодо умови, яка позначена терміном «окремі науки», оскільки пріоритет природничо-наукової, *мономодальної* парадигми розділяв предметні сфери *окремих наук* на класи, які не перетинаються. І тим самим зміст положень, правил і законів у кожній окремій науці залишається монопарадигмальним.

Інша справа – усвідомлювати їх (законів) міждисциплінарний взаємозв'язок, їх інтегровану природу, специфічні особливості окремих предметних сфер, механізмів їх подальшої інтеграції та ін. Отже, перший денотативний закон фіксує одну з умов цієї

предметної сфери, дотримання якої (умови) у подальшому визначатиме *кваліметричну функцію*, тобто якість думок, роздумів, міркувань основних учасників вищої освіти, використовуючи й водночас керуючись цим законом.

Заразом, оскільки три з чотирьох типів знаків (слова, терміни, концепти) вивчають різні науки, механізми утворення їх денотатив різні, а зовні знаки абсолютно однакові, потрібен інший закон, який би однозначно визначав різницю денотатив зазначених типів знаків. Другий денотативний закон ми номінуємо *законом термінологічної інверсії* (лат. *inversio* – перевертання, перестановка [9, с. 191], тобто обертання.

Суть закону зводиться до такого. Як тільки автор наукового тексту використовує знак-слово і позначає ним не предмет, явище або їх властивості, а *результати операцій свого мислення*, референт знака-слова автоматично змінюється (обертається) на референта знака-терміна, оскільки результати операцій мислення позначаються тільки знаками-термінами. І навіть за умови, що автор цього не усвідомлює. Але має усвідомлювати як професіонал, оскільки саме тут відбувається зміна системи координат інтерпретації (далі СКІ) двох різних предметних сфер: тієї, яку досліджував вчений і позначав її знаками-словами, а інша – це результати операцій свого мислення у вигляді думок, роздумів, які позначаються тільки знаками-термінами (закон № 1).

На перший погляд закон № 2 суперечить закону № 1. Але це не зовсім так. Він сприймається як такий, що суперечить першому, тільки тими, хто не усвідомлює і не звертає увагу на *зміну умов* використання одного типу знаків для позначення ними іншої предметної сфери. Тобто закон № 2 має відношення не до *зміни сутності денотатив типів знаків*, а до *зміни умов використання знаків* і, відповідно, зміни референтів. А для цього потрібно мати певну систему знань, які не тільки презентують у наукових текстах досліджувані та досліджені явища, але й знання щодо думок, роздумів вчених як авторів наукових текстів, так і інших учасників освіти і водночас контролю їх (думок) якості.

Тож постає питання: якими знаннями, навичками та вміннями повинен володіти кожний з основних учасників вищої освіти, щоб уміти відрізнити різні денотати зовнішньо однакових типів знаків. Відповідь на це запитання не можна дати принципово лише на основі природничо-наукової, мономодальної парадигми, а також лінгвістичної парадигми як пріоритетних у ВНЗ. Потрібні інші і науки, і відповідні парадигми в програмному забезпеченні фахової підготовки майбутніх спеціалістів. І ними постають логіка, термінологія і концептологія та їх парадигми у їх синергетичному взаємозв'язку.

Але! Важливим є таке: оволодіння не тільки змістом зазначених наук, а й, що найголовніше, усвідомленням зовсім *іншої методології*, яка, на відміну від природничо-наукової парадигми, пріоритетної в окремих науках, допускає *парадигмальну інверсію*, тобто зміну системи координат інтерпретації денотатів одного і того ж типу знаків з *позицій інших парадигм*. Уточнюємо: «інтерпретації» референтів і денотатів, а не зміни їх сутності, зазначених у законі № 1.

Так, наприклад, яке слово з чотирьох є зайвим: дуб, сосна, дерево, липа? Очевидно, що дуб, сосна, липа є знаки-слова, оскільки ними позначають реально існуючі рослини, а «дерево» є *клас* рослин певного виду. А «клас» рослин, як результат операції мислення «класифікація», позначається знаком-терміном (згідно з законом № 1). Але! Зайвих слів тут немає, оскільки знак-слово «дерево» відноситься до однієї з частин мови, а саме – іменник середнього роду. Тобто «дерево» залишається словом в СКІ лексичної парадигми й водночас отримує статус знака-терміна у контексті термінологічної парадигми.

Для усвідомлення різниці між знаками-словами і знаками-термінами у контексті *парадигмальної інверсії* пропонується приклад у вигляді *речення* і *судження* такого змісту: «діти пішли в ліс по гриби». Скільки слів у реченні і судженні?

У реченні чотири слова: «діти, пішли, ліс, гриби», оскільки кожне слово відноситься до тієї чи іншої частини мови у контексті лінгвістичної парадигми. У суджен-

ні одне слово «пішли», а решта – діти, ліс, гриби є термінами у контексті термінологічної парадигми, оскільки вони є узагальнення, якими позначаються різні «класи». Очевидно, що і кількість слів у реченні – чотири (лексична парадигма), і кількість слів у судженні – одне (термінологічна парадигма) – істинні, але у контексті різних парадигм. А це суперечить принципу природничо-наукової, мономодальної парадигми («Бритва Оккама»), яка оперує законами, природа яких виключно монопарадигмальна в межах окремих наук.

Можливо, декому з читачів наведені приклади покажуться як такі, що немає сенсу про них і говорити. Водночас речення у контексті лексичної парадигми «хлопчик заліз на високе дерево» – досить зрозуміле. Але у контексті термінологічної парадигми це судження є абсурдним, хибним, оскільки залізати на *клас* рослин неможливо принципово. І не хотілося б, щоб у наукових текстах мали місце судження, у яких учений, образно кажучи, «лазить по деревах». До речі, аналогічне зауваження зазначав Ф. Енгельс в іншій, але подібній ситуації: «Забавне змішування математичних дій, що допускають матеріальний доказ, перевірку, – бо вони ґрунтуються на безпосередньому матеріальному спогляданні, хоч і абстрактному, – з такими *суто* логічними діями, яким, отже, не властива позитивна достовірність, притаманна математичним діям... а як багато з них виявляються помилковими!» [6, с. 582–583].

Третій денотативний закон – закон концептуальної інверсії. Його сутність стає більш зрозумілою, оскільки викладені певні положення нової методології у вигляді «парадигмальної інверсії», згідно з якою використання вченим знаків-термінів, якими він позначає логічні форми свого мислення і вкладає в них (форми у вигляді суджень, понять – логічні терміни) *фаховий зміст, семантизований фаховою парадигмою*. А будь-яка фахова парадигма імпліцитно презентує результати експериментів у вигляді тих чи інших закономірностей. Тим самим виникає новоутворення (денотат фахового концепту) у вигляді фахового судження, у якому з'являється інша –

фахова – парадигма, яка визначає *фахову сутність* уже дослідженого вченим явища.

Отже, денотат фахового концепту є складне судження, структура якого задається логічною операцією визначення поняття через найближчий рід та видові відмінності (родо-видова форма судження). І в структурі цього виду судження входить фахова парадигма, яка імпліцитно презентує закономірності результатів експериментів не числовими даними, а видовими термінами. Якщо виходити з визначення Н.І. Кондаковим поняття «думка» як результат, продукт процесу мислення у формі судження, поняття, який відображає загальне в масі одиничних речей, то «загальне» в думці позначається знаками-термінами, «закономірне» видовими термінами, а «суттєве» у структурі думки – тільки денотатом фахового знаку-концепту.

Слід зазначити, що «концепт» і «поняття» – це різні терміни, незважаючи на те, що лат. *conceptus* подається Н. І. Кондаковим як поняття [5, с. 263]. Різниця між ними полягає в тому, що термін «поняття» в логіці розглядається як логічна форма мислення, а не як окремих тип знаків, оскільки «форма» належить до мислення, а «зміст» мислення – до дійсності. Згідно з традиційними законами логіки не можна позначати «форму» і «зміст» одним типом знаків, якщо вони (форма і зміст) належать до онтологічно різних предметних сфер. Саме тому був створений інший тип знаків – *знаки-концепти*, предметна сфера *денотатів* яких належить і до форми мислення, і до змісту мислення, тобто має синергетичну, міждисциплінарну природу.

Оскільки термін «концепт» походить від лат. *conceptio* – розуміння, а концепція визначається як «система доказів певного положення» [8, 886], то, керуючись розумінням концепції як «системи доказів певних положень», які напрацьовані в різних науках, що мають стосунок до концептів та їх денотатів, їх перелік визначає *предметно-змістові критерії* стандартів для денотатів фахових знаків-концептів і водночас стандартів якості фахового розуму.

Досить важливу роль у дидактологістичі фахового розуму та розуміння відіграє

ще один закон – закон етимологічної інверсії. Термін «етимологія» (гр. *etymologia* – *etymon* – істина: основне значення слова + *logos* поняття, вчення) – розділ мовознавства, який досліджує походження слів різних мов (9, с. 594). Функція цього закону полягає в такому.

Оскільки результати наукових досліджень обов'язково повинні мати наукову новизну, яка не тільки подається у формі опису, характеристики, але й номінується новим терміном, то «новизну» терміна можна віднайти, звертаючись до інших мов (грецької, латинської та ін.), фіксуючи й водночас зберігаючи міжнародний стандарт розуміння результатів *нових* наукових досліджень. І в *назві* наукових робіт (наукових статей, дипломних, магістерських робіт, дисертацій) відображати цей досить важливий науковий факт.

Отже, логістичний аналіз засобів існування розуму як у суб'єктивній, ідеальній, так і текстівізованій формах, визначення положень, правил і денотативних законів матеріалізації думок, роздумів, міркувань, використовуючи основні типи знаків та механізми утворення їх денотатів, дають підстави-передумови використання їх і як засобів розвитку і формування розуму та розуміння основних учасників вищої освіти. А у висновках дається визначення сутності розуму та розуміння як професійний (фаховий) та професіональний (високий рівень) предмет дидактологістики як науки.

Висновки. 1. Розум є потенційна здатність основних учасників вищої освіти відображати як свої думки, роздуми, міркування, так і думки роздуми, міркування інших, які відображені в наукових текстах, використовуючи основні типи знаків, керуючись при цьому положеннями, правилами і законами тих наук, які мають відношення до розуму та фахового розуміння.

2. Розуміння є актуалізована здатність відображати як свої думки, роздуми, міркування, так і думки, роздуми, міркування інших, використовуючи основні типи знаків, керуючись при цьому положеннями, правилами і законами тих наук, які мають відношення до розуму та фахового розуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гусев С. С.** Проблема понимания в философии / С. С. Гусев, Г. Л. Тульчинский. – М. : Политиздат, 1985. – 192 с.
2. Заблуждающийся разум?: Многообразие вненаучного знания / отв. ред. и сост. И. Т. Касавин. – М. : Политиздат, 1990. – 464 с.
3. Загадка человеческого понимания / [под общ. ред. А. А. Яковлева ; сост. В. П. Филатов]. – М. : Политиздат, 1991. – 352 с.
4. **Коваленко В. О.** Дидактологістика у вищій школі: критерії та стандарти текстовізованого розуму / В. О. Коваленко // Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 28–35.
5. **Кондаков Н. И.** Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – 2-е изд., испр. – М. : Наука, 1976. – 720 с.
6. **Маркс К.** Твори : у 30 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс : пер. з 2-го рос. вид. Т. 20. – К. : Вид-во політичної літератури, 1965. – 775 с.
7. **Нестерова М.** Трансдисциплінарність сучасної науки як виклик для вищої освіти / М. Нестерова // Вища освіта України. – 2014. – № 4. – С. 29–34.
8. Новый тлумачний словник української мови / укладачі В. Яременко, О. Сліпущенко. – 2-ге вид., виправ. Т. 1–3. – К. : Вид. «АКОНТ», 2006.
9. **Сенкевич М. П.** Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений : учеб. пособие для студентов специальности «Журналистика» / М. П. Сенкевич. – М. : Высшая школа, 1976. – 263 с.
10. Словарь иностранных слов. – 12-е изд., стер. – М. : Рус. яз., 1985. – 608 с.
11. **Холодная М. А.** Психология интеллекта: парадоксы исследования / М. А. Холодная. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
12. **Холодная М. А.** Существует ли интеллект как психическая реальность? / М. А. Холодная // Вопросы психологии. – 1990. – № 5. – С. 121–128.

REFERENCES

1. **Gusiev S. S.** Problema ponimaniia v filosofii [The Problem of Understanding in Philosophy] / S. S. Gusiev. – Moscow : Politizdat, 1985. 192 p. – (in Russian).
2. Zabluzhdaushchiiia razum?: Mnogoobrazie vvenauchnogo znaniia [Aberrant Mind?: The Variety of Extrascientific Knowledge] / I. T. Kasavin ; editor-in-chief and compiler. – Moscow : Politizdat, 1990. – 464 p. – (in Russian).
3. Zagadka chelovecheskogo ponimaniia [The Secret of Human Understanding] / Endorsed by A. A. Yakovlev ; compiled by V. P. Filatov. – Moscow : Politizdat, 1991. – 352 p. – (in Russian).
4. **Kovalenko V. O.** Dydaktolohystyka u vyshchii shkoli: kryterii ta standarty tekstovizovanoho rozumu [Didactic Logistics within the System of Higher Education: Criteria and Standards of Mind Reflected in Scientific Texts] / V. O. Kovalenko // Vyscha Osvita Ukrainy. – 2014. – № 2. – P. 28–35. – (in Ukrainian).
5. **Kondakov N. I.** Logicheskii slovar' - spravochnik [Logical Dictionary and Reference Book]. Second Revised Edition. – Moscow : Nauka, 1976. – 720 p. – (in Russian).
6. **Marx K.** Collected Works : [in 30 Volumes] / K. Marx, F. Engels. – translated from the 2nd Russian Edition. Volume 20. – Kyiv : Vydavnytstvo Politychnoi Literatury, 1965. – 775 p. – (in Ukrainian).
7. **Nesterova M.** Transdystyplinarnist' suchasnoi nauky yak vyklyk dlia vyshchoi osvity [Transdisciplinarity of Contemporary Science as Challenge to Higher Education] / M. Nesterova // Vyscha Osvita Ukrainy. – 2014. – № 4. – P. 29–34. – (in Ukrainian).
8. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] / Compiled by V. Yaremenko, O. Slipushenko. – 2nd edition, revised. Volumes 1–3. – Kyiv : AKONT, 2006. – (in Ukrainian).
9. **Senkevich M. P.** Stilistika nauchnoi rechi i literaturnoe redaktirovaniie nauchnykh proizvedenii [The Stylistics of Scientific Speech and Literary Reviewing of Scientific Works] : Manual for Journalist Students / M. P. Senkevich. – Moscow : Vysshiaia Shkola, 1976. – 263 p. – (in Russian).
10. Slovar inostrannykh slov [Dictionary of Foreign Words]. – 12th stereotyped edition. – Moscow : Russkii Yazyk, 1985. – 608 p. – (in Russian).
11. **Kholodnaia M. A.** Psikhologiiia intellekta: paradoksy issledovaniia [Psychology of Intelligence: Research Paradoxes] / M. A. Kholodnaia. – 2nd edition, revised and enlarged. – SPb. : Piter, 2002. – 272 p. – (in Russian).
12. **Kholodnaia M. A.** Sushchestvuiet li intellect kak psikhicheskaia realnost'? [Is there Intelligence as Psychic Reality?] / M. A. Kholodnaia // Voprosy Psikhologii. – 1990. – № 5. – P. 121–128. – (in Russian).

Інна ПОПОВА

кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет харчових
технологій м. Харків

УДК 37.011.33:504

**ОСНОВНІ РИСИ
ЕКОЛОГІЧНО
СПРЯМОВАНОЇ
ОСВІТИ**

© Попова І., 2015

Ключові поняття: екологічна криза, екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна культура.

Сьогодні проблема взаємозалежності суспільства і природи перебуває у центрі уваги світової спільноти. Продовжується поглиблене вивчення причин виникнення екологічної кризи, пошуків можливих шляхів виходу з неї, опрацювання й запровадження суспільно-політичних заходів щодо збереження довкілля, відновлення зруйнованого навколишнього природного середовища. Водночас одним з найактуальніших питань виявляється проблема безпеки цивілізації. У людства з'явилася необхідність знайти реальні шляхи і засоби нейтралізації та подолання негативних екологічних тенденцій, що становлять реальну загрозу для його безпечного існування. Тому формування екологічної свідомості особистості, компетентності, культури здійснення власної екобезпечної життєдіяльності є першочерговим і невідкладним завданням сучасного екобезпечного розвитку. Забезпечити таке формування покликана сучасна освіта, яка озброює людину необхідними знаннями про особливості взаємодії суспільства і природи та наслідки його впливу на зовнішнє середовище.

ещодавно люди ще пишалися своїми перемогами над природою. Природні ресурси здавалися нескінченними, а численні зв'язки з природою ігнорувалися. Протягом життя лише одного покоління наших сучасників до проблем людства додалася нова, не зовсім звичайна проблема. Уперше за свою історію воно змушене вдаватися до переоцінки власного місця і значення в системі земної природи. Сучасна екологічна криза виявилася явищем абсолютно нового порядку. По-перше, його походження пов'язане з тим, що світова популяція homo sapiens розпочала потужну перетворювальну діяльність щодо біосфери, спрямовану виключно на задоволення власних потреб, по-друге, ця діяльність з роками тільки посилюється, по-третє, більшість наслідків такої діяльності має незворотній вплив.

Хаотичне, некомпетентне використання природи призвело до виникнення системи надзвичайних ситуацій. Безумовно, багато з цих проблем сягають корінням углиб історії людства. Однак лише безпрецедентний розвиток продуктивних сил та їх функціонування в умовах конкуренції, хаотичності, браку відповідних знань загострили ці проблеми та надали їм глобального змісту.

Зазначені проблеми дають підстави погодитися з тим, що наявність загрози системної кризи для сучасної цивілізації посилює інтерес до проблем безпеки, адже попри поширену думку, відповідно до якої технічні досягнення надають захищеності сучасній спільноті, людство залишається наодинці як зі стихійними лихами, які до сьогодні є мало вивченими і непередбачуваними, так і потерпає від наслідків власного нерационального впливу на навколишнє середовище. Тому, як зазначає Н. Александрович, «в умовах пререходу до сталого розвитку, коли єдиним імперативом екосоціального розвитку стає екологічна оптимізація антропогенної діяльності, морально-особистісні якості людини набувають особливого значення» [1, с. 82]. Саме тому як результат міжнародних досліджень з'являється концепція людського розвитку, що була оприлюднена міжнародною організацією «Програма розвитку ООН – ПРООН» (United Development Program), де безпека людини визначається як право вибору в умовах свободи і захищеності, а також повної впевненості у тому, що ці можливості збережуться і на завтра [2, с. 142].

Можна зазначити, що в історії соціуму не було ще проблеми настільки масштабної, багатоаспектної та складної, як екологічна. Вона є своєрідним вузлом, у якому переплітаються традиційно і життєво важливі питання виробництва, економіки, освіти, охорони здоров'я, раціонального природокористування, політики, національної та загальнолюдської безпеки. На думку вчених, екологія сьогодні є певним інтегратором вітальних та духовних інтересів людини.

Подолання сучасної кризової екологічної ситуації є складовою національної політики багатьох країн. Одне з основних завдань такої політики полягає у кардинальній зміні ставлення людини до природи, формуванні екологічної культури, екологічної свідомості, екологічного мислення. Важлива роль у цьому процесі належить навчальним закладам усіх типів і рівнів акредитації, провідне

місце серед яких, безумовно, посідає вища школа.

Аналізуючи проблему наслідків глобального впливу на природу, що постала перед суспільством на зламі тисячоліть, в сучасній літературі наголошується на необхідності подолання усталеного людського егоїзму, невігластва, неосвіченості, неусвідомленості та непрофесіоналізму, «кожна з цих фундаментальних проблем має більш ніж очевидний екологічний аспект» Тому так нагально постала проблема органічного залучення екологічних компонентів у загальноосвітній процес та істотного збільшення його дидактичного навантаження, втілення якого можливе лише за умови створення системи неперервної екологічної освіти. Аналогічні підходи знаходимо й в інших дослідженнях [15].

Практика свідчить, що пізнання об'єктивних закономірностей взаємодії людини з природою відбувається в процесі освітньої діяльності. Однією з провідних функцій сучасної освіти визнано виховну. Аналіз шляхів удосконалення взаємовідносин між людиною і природою дозволяє усвідомити, що цей процес відбувається передусім через передачу необхідного досвіду і знань засобами культури й освіти. Це означає, що нові вимоги, які висуває сучасна цивілізація, можуть бути зреалізовані через зміни в змісті і формах освіти. Відповідно сучасна освіта є не просто освітою, у межах якої здійснюється синтез природничо-наукових, соціогуманітарних і філософсько-світоглядних знань та концептуальних підходів, а стає новим сенсом і метою сучасного екологічного процесу, засобом збереження й розвитку людини. Сучасний підхід до освіти зумовлений вимогами часу і ґрунтується на формуванні екологічної свідомості, вихованні особистості з екологічною світоглядною настановою, здатною будувати взаємовідносини з навколишнім середовищем на гармонійних засадах. Чисельними дослідженнями доведено, що здійснення таких екологічно обґрунтованих взаємовідносини стає можливим лише за умов екологічної грамотності і

лише в цьому випадку можуть бути зреалізовані засади демократичного суспільства, й виникнуть передумови ефективно усувати причини, а не наслідки.

Таким чином, можна стверджувати, що провідною метою сучасної екологічної освіти є не просто усвідомлення новітніх науково-екологічних розробок і досягнень, а необхідність формування нового екологічного мислення, яке зможе здійснити синтез наукового знання та етичного ставлення до навколишнього середовища, необхідність «навчити жити» сучасну громадність у реаліях сьогодення. На вирішення цього завдання має бути спрямована оновлена й удосконалена система неперервної екологічної освіти, зокрема у межах вищої школи.

У цьому контексті слухним убачається зауваження Є. Єфімової про роль освіти в цілому та екологічної освіти зокрема. Учена наголошує, що «саме вони покликані виконати функції щодо зниження ризиків від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, зокрема й глобального масштабу, вони мають забезпечувати становлення екологічно орієнтованого мислення, що є абсолютно необхідною передумовою набуття людством, зокрема майбутніми фахівцями різних галузей виробництва, навичок природовідповідної практики, яка сприятиме оновленню всіх аспектів життєдіяльності суспільства» [7, с. 8–9].

Екобезпечний розвиток суспільства досягається в результаті сукупної взаємодії різноманітних життєвих чинників, найбільш вагомими серед яких є: характер способу життя, загальна спрямованість виробництва та споживання, рівень культури особистості, екологічна розкритість свідомості, зокрема, громадської думки, інформованості людей щодо стану справ в екологічному вимірі, екологічної обізнаності тощо. Людина має достеменно знати не тільки про загальний екологічний стан навколишнього середовища й екологічні загрози, які є або можуть виникнути у перспективі, але й бути компетентною щодо

їх застереження та вирішення. Формування в особистості (і в суспільства загалом) свідомості, компетентності, культури здійснення (досягнення) власної екобезпечної життєдіяльності є першочерговим і невідкладним завданням сучасного екобезпечного розвитку.

Важливим у цьому плані є рівень екологічної спрямованості освіти. І це зрозуміло. Адже саме через освіту, розпочинаючи з раннього дитячого віку, особистість освоює екологічні норми і правила, формує в собі (і втілює в практику) цінності і пріоритети, ширше – культуру екобезпечного розвитку.

Отже, є підстави погодитися з думкою, що специфіка дидактичної проєкції екології на сферу освіти виявляється в тому, що утворена в результаті такої проєкції освіта спрямована не стільки на формування відповідних знань, скільки на формування комплексних особистісних якостей, що виходять за межі можливостей окремих навчальних курсів і освітніх галузей, а освіта, таким чином, набуває екологічних ознак.

Сьогодні стає очевидним, що однією з найактуальніших проблем сучасності є проблема безпеки людської цивілізації. Насамперед – це пошук шляхів і засобів нейтралізації і подолання негативних тенденцій, які становлять реальну загрозу для безпечного існування суспільства.

Аналіз антропогенного впливу на природні екосистеми свідчить, що швидкість деградації довкілля набула таких масштабів, що вийшла за межі швидкості біологічного пристосування живих організмів до середовища існування, тобто втрачена стійкість екосистем. «Якщо за акумулюючий показник антропогенного «тиску» на навколишнє середовище взяти здоров'я населення, то об'єктивні медичні дані свідчать про все зростаючий вплив екологічних чинників на фізичний потенціал нашого суспільства» [5, с. 12], – зазначає І. Волошин. Тому на перший план стратегії виживання людства повинні висуватися питання екологічно безпечного існування (проживання) людини.

Проблеми навколишнього середовища, як правило, впливають на життя країни як вирішальний чинник або як складова національного добробуту й потенційних можливостей держави. Отож національна й міжнародна безпека неможливі без урахування екологічного чинника. Це призвело до формування нового напрямку в екологічній сфері діяльності – екологічна безпека.

Як зазначають автори підручника «Екологічне право України», екологічна безпека (екобезпека) являє собою «соціоприродну та наукову реальність, є об'єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних та ін.), оскільки охоплює складний комплекс взаємозв'язків людини з навколишнім природним середовищем» [6, с. 115].

Екологічна безпека для людини – це кількісна оцінка можливих змін у природних комплексах і екосистемах, за яких не порушуються їх основні структурні і функціональні характеристики, тобто стан, за якого взаємодія природного комплексу і людини визначається як стійкий. Такий стан є можливим лише за умови усвідомлення особистістю природного середовища як соціалізації природи та набуття нею екологічної свідомості та культури, які повинні проявлятися в екологічній поведінці особистості.

Екологічна поведінка – система взаємопов'язаних дій, у яких реалізується освіченість людини щодо закономірностей функціонування довкілля, бережливе ставлення до нього.

Вона визначається сукупною дією багатьох прямих і спонукальних чинників. До прямих чинників екологічної поведінки належать: природне середовище, безпосередньо створене людиною технологічне й урбанізоване середовище, технологічні чинники та ін. Спонукальні чинники охоплюють соціальну структуру суспільства, рівень розвитку демократії, сутність і структуру влади та управління, культурні традиції, моральні норми тощо.

Ціннісне ставлення до природи формується в процесі екологічного виховання і виявляється у таких ознаках:

- усвідомлення функцій природи в житті людини, самоцінності природи;
- почуття особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них;
- здатність особистості гармонійно співіснувати з природою;
- поводитися компетентно, екологічно безпечно;
- критична оцінка споживацько-утилітарного ставлення до природи, яке призводить до порушення природної рівноваги, появи екологічної кризи;
- уміння протистояти проявам такого ставлення доступними способами;
- активна участь у практичних природоохоронних заходах;
- здійснення природоохоронної діяльності з власної ініціативи;
- посилене екологічне просвітництво.

Ціннісне ставлення до природи і сформована на його основі екологічна культура є обов'язковою умовою сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку. У навчальних закладах екологічна культура реалізується через:

- екологічні гуртки, об'єднання, товариства охорони природи, екологічні агітбригади, екологічні табори;
- науково-дослідну та пошукову роботу Малої академії наук;
- виховну роботу екологічного спрямування;
- проведення масових форм природоохоронної роботи, зокрема і практичного спрямування щодо озеленення, благоустрою території навчального закладу та ін.

У річищі «Педагогіки переживань» працює так звана «лісова педагогіка». У центрі її уваги лежать залежності між людиною і навколишнім середовищем, проблеми використання лісових багатств. «Лісові школи» забезпечують безпосереднє спілкування з навколишнім середовищем, з природою різним колам суспільства різного віку від 8 до 80 років. У діяльності цих шкіл прослідковується тенденція до посилення духов-

них і естетичних цінностей екологічної освіти» [4, с. 48].

Згідно з сучасними вимогами, ще в початковій школі спрямовують світогляд учнів на цілісність і тісний взаємозв'язок рослинного і тваринного світу та компонентами і явищами неживої природи – водою, світлом, температурою, зміною пір року тощо.

У дошкільному навчальному закладі екологічна компетентність вихованців формується в процесі їхньої життєдіяльності згідно з вимогами базової програми і спрямована на виховання емоційного ставлення до природи. Найбільш поширеними формами роботи з дошкільного екологічного виховання є: спостереження, екскурсія та прогулянка на природу, праця на ділянці та в “живому куточку” та ін. Важливим компонентом є репродуктивна діяльність дітей, пов'язана з розповіддю про побачене в природі, малювання, ліплення, робота з природним матеріалом. У старшій школі екологічна компетентність формується в процесі суспільно-корисної праці – робота на ділянках, озеленення навчальних кабінетів та ін.

Спланувавши тематику виховних годин, екскурсій, щоденних прогулянок, час відведений для вивчення уроків (виконання домашнього завдання), дозвілля, відпочинку, учитель або вихователь організовує учнів не тільки на вивчення і засвоєння теоретичної інформації, а й на виконання доступних їхньому вікові практичних природоохоронних завдань. Такими, наприклад, можуть бути: догляд за зеленими насадженнями на території навчального закладу та квітами в приміщенні, підгодівля зимуючих птахів, виготовлення й розвішування штучних гніздівель, догляд за класним/шкільним куточком живої природи тощо.

Навчально-виховний процес навчального закладу, використовуючи навчальний матеріал з дисциплін природничих та гуманітарних циклів, формує в учнів досвід правильного використання природних цінностей.

Отже, сформувати сучасний екологічний світогляд особистості можливо за умови реалізації концептуального положення: «сім'я – дошкільна установа – школа – позашкільний та вищий навчальні заклади», яке спрямоване на неперервну, логічно обґрунтовану освіту дитини змалку до професійної орієнтації. Таким чином сучасна загальна освіта перетворюється на екологічну освіту. «Гадаємо, – писав В. Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо» [3, с. 25].

Велика роль у формуванні знань і навичок з екології досягається навчальними закладами безпосередньо через залучення дітей до гурткової роботи еколога-натуралістичного спрямування та участі в різноманітних заходах як форми організації позашкільної освіти та екологічної культури [14].

Фундамент екологічної культури, як і екологічної свідомості, закладається в дитинстві. І тут першочергова роль належить сім'ї. Особливе місце у формуванні екологічної культури відводиться загальноосвітній середній школі, адже культура й освіта – це макро- і мікросвіти, що симетрично відбивають один одного. Вивчення в школі природничих наук формує основи екологічних знань та наукові засади природокористування. Природоохоронні знання необхідні для вдосконалення навчально-виховного процесу, формування цілісної картини світу. Екологічна освіта і виховання в школах реалізуються неперервно і послідовно, комплексно і на міжпредметній основі і формують певні переконання відповідно до набутих знань, а також практичні навички й активну життєву позицію щодо збереження природи. Відповідно, така освіта має містити екологічну культуру і виховання, адже екологічна культура, освіта і виховання – це категорії, які відображають певну етапність у формуванні людської особистості.

Екологічна освіта представлена системою знань, спрямованих на засвоєння теорії і практики загальної екології, включає елементи географічних, біолого-медичних, геохімічних, соціально-економічних і технічних галузей знань.

«Екологічне виховання, на думку В. Паламарчук, – це формування в індивіда моральних принципів, що визначають його позицію та поведінку у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів» [16, с. 15]. Екологічне виховання здійснюється посередництвом впливу на свідомість у процесі формування особистості з метою розвитку соціально-психологічних установок і активної громадянської позиції.

Екологічна культура – складова частина загальноосвітньої культури, характеризується глибоким і узагальнюючим осмисленням важливості екологічних проблем у майбутньому розвитку людства.

Екологічна освіта озброює людину необхідними знаннями про особливості взаємодії суспільства і природи, хід природних процесів, вплив на них антропогенних навантажень і несприятливих наслідків такого впливу.

Екологічне виховання формує певні навички поведінки людини в природному середовищі. І тільки осмислена поведінка в природі відповідно до отриманих знань і навичок є свідченням екологічної культури особистості.

Триєдність екологічної освіти, виховання і культури передбачає їх послідовний взаємопов'язаний розвиток. Кожен із зазначених компонентів займає відведену йому екологічну нішу, а процес формування можна вважати цілеспрямованим за умови поточної реалізації освітніх і виховних екокультурних завдань.

Екологічну культуру розуміють як цілісну систему, яка складається з екологічних знань; екологічного мислення; культури вчинків; культури екологічно виправданої поведінки й характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків.

Проявом екологічної культури є екологічно обумовлена діяльність.

Формування екологічної культури особистості як мети екологічної освіти передбачає комплексний вплив на сфери свідомості: когнітивну, афективну, діяльну. Отже, екологічна освіта повинна охоплювати загально-наукові, морально-естетичні і практичні аспекти. Провідним принципом екологічної освіти і виховання є принцип: мислити глобально – діяти локально.

Практична реалізація завдань і мети екологічної освіти в сучасних навчальних закладах будується на таких засадах: комплексного розкриття проблем охорони природи; взаємозв'язку теоретичних знань з практичною діяльністю учнів у цій сфері; залучення екологічних аспектів у структуру предметних, спеціальних узагальнюючих тем та інтегрованих курсів, які розкривають взаємодію суспільства і природи; поєднання аудиторних занять з безпосереднім спілкуванням з природою (екскурсії, трудові екологічні практикуми, польові табори тощо); використання проблемних методів навчання (рольові ігри, екологічні клуби та ін.); поєднання класної та поза-класної природоохоронної роботи.

Таким чином, бачимо, що екологічна культура, екологічна свідомість формується тільки шляхом тривалого й поступового пізнання довкілля. Це складний багатогранний психолого-педагогічний процес, що починається з раннього дитинства. Відомо, чим швидше розпочинається навчання, тим кращими бувають результати. Доведено також, що «елементарні і наочно продемонстровані взаємозв'язки природних явищ доступні вже дітям дошкільного віку» [8, с. 89]. Тому це може бути практична діяльність природоохоронного спрямування, безпосереднє спілкування з природою чи просто словесна інформація про неї, поєднання з іншими засобами впливу, наприклад з музикою, малюванням, поезією, сюжетно-рольовими іграми відповідної тематики тощо.

Любов до природи слід виховувати з раннього дитинства. «Дітей, що не вміють ще

ходити, – писав Г. Ващенко, – треба частіше виносити на свіже повітря, щоб вони могли бачити рідне небо, дерева, квіти, різних тварин. Все це залишається в дитячій душі, осяяє почуттям радості, і покладе основи любові до рідної природи» [3, с. 26].

В екологічному вихованні особливого значення набувають предмети природничо-географічного циклу. Біологія і географія розкривають дітям світ рослин, тварин, середовище, що їх оточує. Фізика і хімія дають комплекс політехнічних знань, наукові засади і принципи сучасного виробництва. «Як приклад, зазначає О. Ковтун, можна навести дослідження будови властивостей, методи добування і використання природних барвників, біополімерів, комплексне дослідження низькомолекулярних біорегуляторів, що містяться в рослинній сировині» [12, с. 112]. Історія і правознавство показують неприпустимість варварського ставлення до природи. Предмети естетичного циклу розкривають естетичну сутність природи, її неповторну красу, вплив на людину. Важливу роль у формуванні екологічної свідомості відіграє залучення учнів до природоохоронної діяльності: садівництво, робота в мисливських господар-

ствах, робота на учнівській ділянці та ін.; робота санітарних загонів захисту довкілля, які виявляють ступінь забруднення повітря, води, зон відпочинку; загонів для боротьби з браконьєрами (діють при лісництвах і рибгоспах); групи швидкої допомоги звірам і птахам у зимовий період; кутки природи в школах, будинках школярів.

З природоохоронною роботою пов'язана туристично-краєзнавча робота з дітьми, спрямована на прищеплення їм навичок правильної поведінки в місцях відпочинку, у лісах і на річках та ін.

Результат екологічного виховання – сформована екологічна культура людини, що характеризується різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище (природне і соціальне); наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо природи; екологічним стилем мислення і відповідальним ставленням до природи та свого здоров'я; набуттям умінь і досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому та локальному рівнях); безпосередньою участю у природоохоронній роботі; передбаченням можливих негативних віддалених наслідків природо-перетворювальної діяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Александрович Н. О.** Формування екологічної людини як завдання сучасної освіти для сталого розвитку / Н. О. Александрович // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи. – К. : ВЕЛ, 2001. – С. 82–83.
2. **Биктимирова З. З.** Безопасность в концепции развития человека / З. З. Биктимирова // Общественные науки и современность. – 2002. – № 6. – С. 135–143.
3. **Ващенко Г.** Вибрані педагогічні твори / Г. Ващенко. – Дрогобич : Відродження, 1997. – 214 с.
4. **Волкова Н. П.** Педагогіка : посібник для студентів вищих навч. закладів / Н. П. Волкова – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 576 с.
5. **Волошин І. М.** Методика дослідження проблем природокористування / І. М. Волошин. – Львів : ЛДУ, 1994. – 160 с.
6. Екологічне право України : підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2005. – 485 с.
7. **Ефимова Е. И.** Методические основы становления экологической культуры / Е. И. Ефимо-

REFERENCES

1. **Aleksandrovych N. O.** Training of an ecological human as modern education task for sustainable development / N. O. Aleksandrovych // Ekologichna osvita i vykhovannia: dosvid i perspektyvy. – K: VEL, 2001. – S. 82–83.
2. **Biktimirova Z. Z.** Safety in concept of human development / Z. Z. Biktimirova // Obshchestvennyye nauki i sovremennost. – 2002. – № 6. – S. 135–143.
3. **Vashchenko H.** Selected pedagogical works / H. Vashchenko. – Drohobych : Vidrodzhennia, 1997. – 214 s.
4. **Volkova N. P.** Pedagogy: a textbook for students of higher educational establishments / N. P. Volkova – K.: Vyd. tsentr "Akademiia", 2001. – 576 s.
5. **Voloshyn I. M.** Research methodology of nature use / I. M. Voloshyn. – Lviv : LDU, 1994. – 160 s.
6. Environmental Law of Ukraine: a textbook for students of juridical higher educational establishments / A. P. Hetman, M. V. Shulha, V. K. Popov and others. ; red. A.P. Hetman ta M. V. Shulha. – X. : Pravo, 2005. – 485 s.
7. **Yefimova E. I.** Methodical principles for formation of ecological culture / E. I. Yefimova. –

ва. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 2000. – 260 с.

8. **Жофчак З. З.** Важливість формування екологічної культури дитини, її гармонійних відносин з природою в умовах навчально-виховного комплексу культурологічного спрямування / З. З. Жофчак // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи. – К. : ВЕЛ, 2001. – С. 87–90.

9. **Захаренко О. А.** Слово до нащадків / О. А. Захаренко. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 216 с.

10. **Касимова Н. С.** Образование для устойчивого развития : материалы Всероссийского совещания “Образование для устойчивого развития” / Н. С. Касимова, В. С. Тикунова. – Смоленск : Маджента, 2003. – 160 с.

11. **Книш І. В.** Екологічна освіта за доби постнеокласики / І. В. Книш // Філософія освіти. – 2007. – 1(6) – С. 148–158.

12. **Ковтун О. М.** Из досвіду екологічної освіти в педагогічному університеті: наукова робота студентів та школярів / О. М. Ковтун, М. С. Махоткіна // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи. – К. : ВЕЛ, 2001. – С. 111–112.

13. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний вісник НМЦ вищої освіти МОН України. – 2002. – № 9. – С. 50–61.

14. **Лисакова І. В.** Культурологічний підхід як методологія формування екологічної культури у післядипломній екологічній освіті / І. В. Лисакова // Екологічні науки : наук.-практ. журнал / голов. ред. О. І. Бондар. – К. : ДЕА, 2012. – № 1. – С. 154–161.

15. **Мамешина О. С.** Психологічні особливості формування екологічної культури учнівської молоді / О. С. Мамешина // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи : збірник наук. праць / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 650–660.

16. **Паламарчук В. О.** Економіка природокористування / В. О. Паламарчук, П. І. Коренюк. – Запоріжжя : Дике Поле, 2003. – 408 с.

Vladivostok: Izd-vo Dalnevostochnoho Universitetu, 2000. – 260 s.

8. **Zhofchak Z. Z.** Importance of child's ecological culture training, his harmonious relationship with nature in terms of educational complex cultural orientation / Z. Z. Zhofchak // Ekolohichna osvita: dosvid ta perspektvy. – K.: VEL, 2001. – S. 87–90.

9. **Zakharenko O. A.** A word to the descendants / O. A. Zakharenko. – K: SPD Bohdanova A. M., 2006. – 216 s.

10. **Kasimova N. S.** Education for sustainable development: materials of All-Russian meeting "Education for sustainable development" / N. S. Kasimova, V. S. Tikunova. – Smolensk, Madzhenta, 2003. – 160 s.

11. **Knysh I. V.** Environmental education in the era of postneoclassics / I. V. Knysh // Filosofiia osvity. – 2007. – 1 (6) – S. 148-158.

12. **Kovtun O. M.** Experience on environmental education in Pedagogical University: scientific works of students and pupils / O. M. Kovtun, M. S. Makhotkina // Ekolohichna osvita i vykhovannia: dosvid i perspektvy. – K.: VEL, 2001. – S. 111–112.

13. The concept on environmental education in Ukraine // Informatsiyni visnyk NMT z vyshchoi osvity Ukrainy. – 2002. – № 9. – S. 50–61.

14. **Lysakova I. V.** Culturological approach as the methodology of ecological culture training in the postgraduate ecological education / I. V. Lysakova // Ekolohichni nauky: nauk.-prakt. zhurnal / red. O. I. Bondar. – K.: DEA, 2012. – № 1. – S. 154–161.

15. **Mameshyna O. S.** Psychological features on formation of ecological culture of students / O. S. Mameshyna // Pedahohika i Psykholohiia Profesiinoi osvity: rezultaty doslidzhen i perspektvy: zbirnyk nauk. prats / red. I. A. Ziazun, N. H. Nychkalo. – K., 2003. – S. 650–660.

16. **Palamarchuk V. O.** Economics of nature use / V. O. Palamarchuk, P. I. Koreniuk. – Zaporizhzhia : Dyke Pole, 2003. – 408 s.

УДК 004:38.001.76

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ТЕОРЕТИЧНА І ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Катерина ШОВШ

здобувач НПУ імені М.П.Драгоманова,
директор коледжу Закарпатського
угорського інституту
імені Ференца Ракоці II

© Шовш К., 2015

Ключові слова: людина, освіта, інформатизація, культура, інформаційна культура, виховання.

Процес інформатизації освіти розглядається як закономірність її модернізації в період інформаційної революції; автор стверджує, що за рівнем інформатизації, незважаючи на ряд істотних змін, українська освіта все ще відстає від розвинених країн світу; існує низка проблем і суперечностей (фінансові, матеріально-технічні, кадрові та ін.), які стримують цей процес; найбільш актуальним означене завдання є для майбутніх педагогів, які мають нести в школу сучасні інформаційні технології, інноваційність, новаторство, креативність та творчість; інформатизація педагогічної освіти розглядається як пріоритетний напрям інформатизації освіти як такої

роблема інформатизації освіти є однією з найбільш актуальних і практично значущих. Потреба в ній детермінована розвитком інформаційної революції, яка формує інформаційне суспільство, а разом з ним – нові виклики до системи підготовки людини до життя в ньому. Компетентною в цьому суспільстві вважається людина, яка володіє інформаційно-комунікативними технологіями. За правило, останньому навчають у школі. І хоча людина, особливо доросла, має безліч можливостей освоїти їх самостійно, саме школа і вчитель надають цьому процесові системність, цілеспрямованість, упорядкованість. Зрозуміло, учитель нового покоління має володіти інформаційними технологіями першим серед перших. Для цього він має виховати (сформувати) в собі необхідну інформаційну культуру, а також здатність передати її своїм учням. Означений процес у системі підготовки педагогічних кадрів в Україні все ще має проблемний, багато в чому суперечливий характер. Підвищення його ефективності має базуватись на новітніх розвідках процесу інформатизації освіти загалом, особливостей становлення та роз-

витку інформаційної культури вчителя зокрема. Що ж таке інформаційна культура і які можливості мають педагогічні університети для її формування для майбутнього вчителя? Зупинимось на цьому більш детально.

Сучасний світ, соціальне середовище, інформаційний простір, сфери економіки і виробництва вимагають від людини високого рівня володіння інформаційними технологіями і відповідного світоглядного налаштування. Формування сучасного світогляду багато в чому залежить від освіти людини. Від неї ж значною мірою залежить і набуття інформаційно-технологічних умінь. У такій ситуації надзвичайно зростає роль учителя, який має комплексно виховати в дитині і технічну здатність користуватися новітніми інформаційними технологіями, і формувати власну світоглядно-ціннісну позицію щодо їх використання і ролі в сучасному світі. «В умовах широкого використання в освіті інформаційних технологій, інтенсифікації навчання виникає потреба перегляду вимог і підходів до професійної підготовки майбутніх учителів, важливою складовою якої є формування інформаційної культури» [3, с. 3].

Саме інформаційна культура вчителя, що включає в себе і його технічні спроможності користуватися інформаційно-комунікативними технологіями, і здатність передавати світоглядне знання учням, багато в чому визначатиме найближчим майбутнім якість освіти загалом, а отже, і культурно-цивілізаційний рівень нашого національного соціуму. Значить, інформатизація освіти є невід'ємною складовою інформатизації суспільства, відображує загальні тенденції глобалізації світових процесів розвитку, виступає як визначальний інформаційний і комунікаційний базис розвитку освіти, гармонійного розвитку особистості й соціально-економічних систем суспільства [6].

Слід наголосити, що інформаційна цивілізація значно ускладнює знаннєвий ландшафт сучасної освіти. Знання, актуальне для цілей навчання та виховання, зростає

просто вибуховими темпами. За цими темпами має встигати насамперед учитель, будучи ключовою фігурою, від інформаційної культури і компетентності якої залежить якість навчально-виховного процесу в будь-якому навчальному закладі. «Вміння жити й працювати в потоці інформації, володіння комп'ютером, здатність передати це вміння учням є першою й головною вимогою, що делегується новому вчителю в інформаційною епохою» [1, с. 503–504].

У межах такого постулату й виникає важливе питання: чи можуть сучасні українські педагогічні університети виконувати таке завдання? На це питання немає однозначної відповіді. Воно потребує всебічного дослідження й аналізу, а його актуальність полягає в тому, що лише таке дослідження може стати основою для перманентного вдосконалення роботи вищих навчальних закладів щодо підвищення інформаційної культури та компетентності майбутніх учителів та інших педагогічних кадрів.

Важливо усвідомити, що без високого рівня інформаційної культури педагогів неможливим є інноваційний розвиток національної освіти, а значить, неможливим є й отримання якісних освітніх послуг, що відповідають вимогам сучасності, нашими школярами. Тільки інноваційна освіта спроможна повноцінно підготувати молоду людину до ефективного й успішного здійснення нею особистісно-професійної, громадської, соціокультурної діяльності. «Традиційна освіта вже не в змозі задовольнити потреби інформаційного суспільства. Вона не встигає за часом, запізнюється з нововведеннями, надто повільно реагує на наукові досягнення, важко розпізнає й упроваджує новітній соціально-практичний і загальнокультурний досвід. Саме тому, розглядаючи перспективи освіти ХХІ століття, вчені й педагоги все більш наполегливо говорять про необхідність її модернізації на основі інновацій, опрацьованих вітчизняним, європейським і світовим педагогічним досвідом» [7, с. 3].

Одним з основних напрямів такої модернізації є, безсумнівно, наскрізна і комплексна

сна інформатизація як усієї системи національної освіти загалом, так і вищої педагогічної освіти зокрема. На основі цього процесу має відбуватися й зростання інформаційної культури кожного педагога, що готується до майбутньої професійної діяльності. У теоретичному та практичному плані необхідно визначити головні чинники та критерії, завдяки яким вища освіта може дійсно сприяти вирішенню всього комплексу проблем, пов'язаних з формуванням і розвитком інформаційної культури майбутніх педагогів. «Інформаційні технології внесли в систему освіти такий імпульс нововведень, що справедливо можуть розцінюватись як основний засіб її інноваційного розвитку. Нині все більш потужно вчені і педагоги говорять про інформатизацію освіти як закономірний процес соціально-педагогічних перетворень, що зв'язані з насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами та технологією, впровадження в навчально-виховні установи інформаційних засобів, що базуються на мікропроцесорній техніці, а також інформаційної продукції та педагогічних технологій, що базуються на цих засобах» [5, с. 4]. Важлива на сьогодні проблема полягає в тому, чи не відстають українські педагогічні університети від своїх європейських партнерів у процесі ефективної, комплексної та інноваційно орієнтованої інформатизації. Від вирішення цієї проблеми безпосередньо залежить не лише якість національної вищої педагогічної освіти, але й майбутнє нації, адже майбутній вчитель, що формує власні інформаційні компетенції в стінах університету, у подальшому буде реалізовувати певний рівень інформаційної культури в школі, передаючи свій досвід, уміння, ціннісні орієнтири учням, формуючи фундамент для розвитку інформаційної культури вже майбутніх поколінь українців.

Зазначимо, що інформатизація освіти як загальна теоретична проблема, а також її конкретизація в аспекті формування інформаційної культури вчителя постійно набувають усе більшої актуальності через зрос-

таючи динаміку інформаційних та інформатизаційних змін. Аналізуючи конкретні проблеми, що стосуються інформаційних та особистісно-професійних компетенцій педагога, ми постійно спираємося в їх актуалізації на загальнокультурні та світоглядно-філософські оцінки глобальних цивілізаційних та соціокультурних процесів. «Інформатизація освіти має соціокультурні умови та наслідки. До них, зокрема, відносяться: формування глобального мережного суспільства, нерівність доступу різних соціальних груп до можливостей інформатизації; вплив її на спосіб життя; спілкування через комп'ютерні мережі; явище інтернетних спільнот; ідентифікація у мережному співтоваристві; норми відносин у мережі; цінності, пов'язані з комп'ютерно-інформаційною культурою; рівень комп'ютерної грамотності; ступінь ментальної готовності до використання сучасної інформаційної техніки; мотиви користування комп'ютером та ін. Інформатизація спрямована на розв'язання протиріччя інформаційного суспільства, яке полягає у тому, що, з одного боку, відбувається нагромадження великої кількості інформації, яку не може переробити окрема людина. З іншого – без урахування досягнутого рівня знань і накопиченої інформації неможливо розвивати пізнання в різних сферах діяльності» [10, с. 8]. Таким чином, саме на освіту покладається значна міра відповідальності за цю фундаментальну суперечність сучасної цивілізації. Саме вчитель має виховати в своїх учнів здатність до ефективного, цілеспрямованого, вибіркового, знаннево-орієнтованого використання значних інформаційних масивів. Але для цього вчитель має поєднувати в собі високий рівень інформаційної культури і значні педагогічні вміння навчати і виховувати, застосовуючи гуманістично-інноваційні технології й методики. «Розвиток інформатизації освіти як соціокультурного феномена спричинив необхідність визначення ширших освітніх завдань, ніж підготовка користувачів електронної обчислювальної техніки та розробників їх програмного забезпечення. Таким чином, новітнім пріорите-

том освітньої підготовки стає інформаційна культура особистості» [2, с. 3].

Проведені дослідження сприяли напрацюванню значного як теоретичного, так і педагогіко-експериментального матеріалу, яким обґрунтовувалася необхідність приділення уваги комплексному характеру змін у культурі особистості молодшої людини, які сприятимуть більшій її підготовленості до новітніх умов соціального життя інформатизованого суспільства. Водночас, з нашої точки зору, у вітчизняній теоретичній традиції відсутній комплексний аналіз того, яким чином вища педагогічна освіта може забезпечити поєднання в межах особистісно-професійних компетенцій майбутнього вчителя його інформаційної культури з його суто педагогічними спроможностями щодо прищеплення своїм учням і вихованцям високого рівня інформаційної грамотності та вмінь і навичок використання новітніх інформаційних технологій.

Актуалізуючи цю проблематику, ми ставимо за мету розглянути найрізноманітніші аспекти взаємозв'язку формування інформаційної культури майбутніх учителів та їх педагогічно-професійних компетенцій, пов'язаних безпосередньо з навчанням і вихованням. Така постановка концептуально-теоретичної проблеми, з нашої точки зору, особливо актуальна в умовах подальшого становлення і розвитку інформаційного суспільства. «Становлення інформаційного суспільства докорінно змінює спосіб життя людини, систему соціалізації особистості, зокрема, спонукає до переходу від поведінкової до смислової компоненти підготовки індивіда до життя засобами освіти, що об'єктивно зумовлює потребу її інноваційного розвитку за рахунок внутрішньоособистісної активності людини над собою» [7, с. 7–8]. Таким чином, у своєму дослідженні ми всебічно аналізуємо комплексний взаємозв'язок між такими аспектами підвищення інформаційної культури майбутнього вчителя, як забезпеченість інформаційної освіти під час навчання в педагогічному виші, комплексність інформатиза-

ції навчального, організаційного, культурного простору педагогічних ВНЗ, розвиток особистісних професійно-педагогічних компетентностей педагога в процесі навчання та виховання в педагогічному ВНЗ.

Які ж основні завдання щодо формування інформаційної культури вчителя постають перед сучасною системою вищої педагогічної освіти України? В загальному плані таким завданням є підготовка компетентних педагогів, важливою основою професійних компетенцій яких має бути розвинена інформаційна культура, грамотність та освіченість. Тільки такі вчителі зможуть реально та ефективно відповідати на виклики інформаційної доби, готуючи активних і обізнаних молодих людей. «Очевидно, що інформатизація освіти вимагає відповідності професійної підготовки вчителів сучасному рівню інформатизації суспільства. Тому однією з глобальних цілей інформатизації освіти є підготовка вчителів, які володіють високим рівнем інформаційної культури, готові застосовувати інформаційно-телекомунікаційні технології у навчально-виховному процесі й управлінні освітою, беруть активну участь у процесі інформатизації освіти. Інформаційну культуру розглядаємо як інтегроване особистісне утворення, що є чинником і показником професійної підготовки, являє собою систему знань, умінь і навичок щодо формулювання потреби в інформації, здійснення пошуку необхідної інформації з усієї сукупності інформаційних ресурсів, відбору, оцінювання, збереження, інтеграції, структуризації та створення нової інформації» [4, с. 3]. Всіма цими ознаками мають оволодіти в процесі університетського навчання і майбутні вчителі, але перед ними стоїть ще й додаткове завдання, яке полягає у тому, що свої інформаційні компетентності вони мають навчитися реалізовувати в безпосередній навчально-виховній діяльності. Саме в цьому полягає головне комплексне завдання вищої педагогічної освіти щодо формування і розвитку інформаційної культури майбутнього вчителя.

У вітчизняному і світовому науковому і

філософському дискурсі за останні десятиріччя тематика інформатизації різноманітних сфер соціальної життєдіяльності піднімається постійно і дуже гостро. Зокрема, надзвичайно активною є концептуально-теоретична рефлексія щодо розгляду найрізноманітніших аспектів інформатизації освітньої сфери. Наукові пошуки, спрямовані на розв'язання проблем розвитку інформатизації освіти та використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі здійснюють науковці різних країн. Серед них такі вітчизняні науковці, як В. Андрущенко, В. Биков, Б. Гершунський, А. Гуржій, М. Жалдак, К. Колін, Н. Морзе, Е. Полат, І. Роберт, О. Співаковський, О. Спін та ін., а також країн Заходу – Ч. Ведемейер, Р. Вільямс, Гж. Кедрович, Д. Кіген, К. Маклін М. Мур, Г. Уілмот та ін. У їх працях розглянуті сучасні процеси глобалізації, інформатизації суспільства, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес, аспекти відкритої освіти, організаційно-педагогічні засади дистанційного навчання, формування змісту навчання та професійних компетенцій засобами інформаційно-комунікаційних технологій тощо. З нашої ж точки зору, необхідно ще актуалізувати проблему вчителя з огляду на комплексний аналіз його особистісно-професійних, морально-громадянських, естетично-творчих компетентностей, що безпосередньо пов'язані з рівнем сформованості інформаційної культури в процесі навчання в педагогічному ВНЗ.

Важливе завдання формування інформаційної культури вчителя полягає ще й у тому, що виключно за умови сформованості високого рівня інформаційно-комунікативної грамотності і креативності сучасний педагог зможе повноцінно здійснювати свою професійну діяльність. Без високого рівня інформаційної культури сьогодні неможливо бути успішним, творчим, інноваційно-орієнтованим учителем, здатним відповідати на основні виклики, що постають перед його учнями і вихованцями. «Важливість формування інформаційної культури обу-

мовлена професійно-педагогічною спрямованістю навчального процесу, що визначається в сучасній науці як відображення інтересу та психологічної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. Крім того, формування інформаційної культури сприяє як універсалізації професійних якостей майбутнього вчителя, так і реальному розумінню особистістю своєї ролі в суспільстві та у світі в цілому, адже інформаційний рівень сучасного вчителя визначається його інформаційною культурою, що відображає активну творчу діяльність фахівця і, відповідно, розвиток самої людини як суб'єкта цієї діяльності» [8, с. 293]. Отже, важливим завданням формування інформаційної культури вчителя, яке детально аналізується в межах нашого дослідження, є уможливлення на основі інформаційно-комунікативних компетенцій реалізації безпосередніх навчально-виховних та організаційно-педагогічних завдань, які щоденно постають перед кожним учителем, вихователем, педагогічним працівником.

Наступним важливим завданням є створення відповідного світоглядного, знанневого, духовно-творчого простору для повноцінної самореалізації та креативного саморозвитку сучасного педагога. Інформаційна культура, з нашої точки зору, є невід'ємним чи ж навіть фундаментальним елементом такого простору. «Інформаційна культура – це сукупність духовних цінностей у сфері інформаційних відносин, створених людством упродовж його історії. Вона ґрунтується на методологічних, світоглядних, загальноосвітніх та загальнокультурних поглядах, що проявляються у певній діяльності щодо вибирання форм процедур пошуку, обробки та подання інформації на основі відповідної системи наукових понять, принципів та законів. Інформаційна культура людей є визначним фактором їх трудової діяльності. Більшість авторів-дослідників зазначає, що інформаційна культура вчителя включає вміння систематично підвищувати свою кваліфікацію, застосовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, відбору, систематизації, узагаль-

нення та використання інформації, у тому числі навчального матеріалу, орієнтуватися в інтенсивному потоці інформації, що стосується відповідної предметної галузі та суміжних галузей знань» [9, с. 273]. Інформаційна культура вчителя розглядається в нашому дослідженні як інтегративний феномен, що дозволяє використовувати су-

часні інформаційно-комунікативні технології для розвитку власних особистісно-професійних компетентностей, а також для підвищення якості та інноваційності навчально-виховного процесу. Саме в цьому, з нашої точки зору, полягає одне з ключових завдань формування інформаційної культури вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В. П.** Світанок Європи: Проблеми формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття / Віктор Андрущенко. – К.: Знання України, 2011. – 1099 с.
2. **Вишинська Г. В.** Формування інформаційної культури особистості майбутнього офіцера: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 20.02.02 / Галина Вишинська. – Хмельницький, 2002. – 18 с.
3. **Клименко А. О.** Формування інформаційної культури майбутніх педагогів у навчальній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Анатолій Клименко. – Тернопіль, 2010. – 19 с.
4. **Коломієць А. М.** Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : 13.00.04 / Алла Коломієць. – К., 2008. – 46 с.
5. **Олійник А. І.** Інформаційні технології як основа і засіб реалізації інноваційних процесів в сучасній освіті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.10 / Анатолій Олійник. – К., 2008. – 22 с.
6. **Редько О. В.** Трансформація освітнього простору України: інформаційно-організаційний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.10 / Олексій Редько. – К., 2010. – 16 с.
7. **Скубашевська О. С.** Філософія інноваційного розвитку освіти в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук : 09.00.10 / Ольга Скубашевська. – К., 2010. – 33 с.
8. **Стеченко Т. О.** Поняття «інформаційна культура» майбутніх учителів іноземної мови в педагогічному контексті / Т. О. Стеченко // Вісник ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів: ЧНПУ, 2013. – С. 293–295.
9. **Тимчик О.** Інформаційна культура у професійній підготовці сучасного педагога / Олеся Тимчик // Збірник наукових праць УДПУ імені Павла Тичини. – Умань: УДПУ, 2011. – Вип. 41 (341). – С. 272–279.
10. **Швець Д. Є.** Соціокультурні аспекти інформатизації вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : 22.00.04 / Дмитро Швець. – К., 2004. – 16 с.

REFERENCES

1. **Andrushchenko V.** Dawn of Europe. Problems of training a new teacher for the united Europe of the XXIst century / V. Andrushchenko. – K.: Znannya Ukrainy, 2011. – 1099 p.
2. **Vyshynska G. V.** Formation of information culture of future officer. Thesis on candidate degree in ped. Sciences : 20.02.02 / Galina Wyszynska. – Khmelnytsky, 2002. – 18 p.
3. **Klimenko A. O.** Formation of information culture of future teachers in educational activities. Thesis on candidate degree in ped. Sciences : 13.00.04 / Anatoly Klimentko. – Ternopil, 2010. – 19 p.
4. **Kolomiets A. M.** Theoretical and methodological bases of formation of information culture of future primary school teacher. Thesis on doctor degree in ped. Sciences : 13.00.04 / Alla Kolomiets. – K., 2008. – 46 p.
5. **Oliyynk A. I.** Information technology as the basis and means of implementing innovative processes in modern education. Thesis on candidate degree in philos. Sciences : 09.00.10 / Anatoliy Oliynyk. – K., 2008. – 22 p.
6. **Redko O. V.** The transformation of the educational space of Ukraine: information and organizational aspect. Thesis on candidate degree in philos. Sciences : 09.00.10 / Oleksii Redko. – K., 2010. – 16 p.
7. **Skubashevskaya O. S.** The philosophy of innovative development of education in the development of information society in Ukraine. Thesis on doctor degree in philos. Sciences : 09.00.10 / Olga Skubashevskaya. – K., 2010. – 33 p.
8. **Stechenko T. O.** The concept of "information culture" future foreign language teachers in the pedagogical context / T. O. Stechenko // Bulletin CHNPU Taras Shevchenko. Series : Pedagogical Sciences. – Chernigov: CHNPU, 2013. – P. 293–295.
9. **Tymchik O.** Information culture in modern teacher training / Olesia Tymchik // Proceedings of USPU Pavlo Tychyna. – Uman : USPU, 2011. – Issue 41 (341). – P. 272–279.
10. **Shvets D. E.** Social and cultural aspects of informatization of higher education. Thesis on candidate degree in sociology sciences : 22.00.04 / Dmitry Shvets. – K., 2004. – 16 p.

Ірина ТИМЧЕНКО

кандидат медичних наук, доцент,
заступник декана медичного факультету
ПВНЗ «Київський медичний
університет УАНМ»

Ключові слова: система освіти, ремісник, професіонал, професіоналізація освіти, університети, вищі професійні заклади, первинна освіта, досвід Фінляндії.

Констатовано, що Україна успадкувала від радянської системи освіти і психолого-педагогічних наук значні термінологічні розбіжності з усіма державами Заходу. Цей розрив продемонстровано на прикладі термінів «vocational» і «professional». Детально досліджено походження терміна «професіонал», межі його застосовності, визначальні характеристики. Пояснено причини появи на Заході терміна «первинна освіта (initial education)» і доцільність його використання в Україні. Запропоновано використати фінський досвід розвитку освіти і суспільства.

УДК 378.1/12+377.1

**ПОСТРАДЯНСЬКА
ТА ЄВРОПЕЙСЬКА
ОСВІТНЯ
ТЕРМІНОЛОГІЯ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ
АНАЛІЗ**

© Тимченко І., 2015

Актуальність дослідження. Незаперечним фактом є перетин сучасною Україною виключно складного і важкого кризового періоду, з якого, якщо скористатися уявленнями медичних наук, наша Вітчизна вийде ослабленою економічно, але зціленою в національному світоуявленні з переконанням у необхідності якомога швидшого відділення від «російського світу», що став простором зовнішньої агресії та внутрішніх негативних соціальних явищ ([11] та ін.).

У лінгвістичному аспекті російська мова неминуче втратить значення другої робочої мови й для молодих генерацій перебуватиме за значенням і корисністю далеко позаду англійської мови (МОН України вже вручає молодим кандидатам і докторам наук дипломи з українським та англійським текстами). Але лишиться далекою від вирішення проблема узгодження значень поширених в Україні наукових термінів і понять не стільки з англійськими відповідниками, скільки з уже сформованою міжнародною термінологією у галузі гуманітарних наук, зокрема психолого-педагогічних. Вона, на наш погляд, порівняно малоістотна для точних і медичних наук, а от у сфері гуманітарних усе незрів-

нянно складніше. Крім того, поширені в нас словники походять з радянських часів, а тому не дають змоги оволодіти міжнародними термінами разом зі звільненням від характерних помилок, спричинених саме невідповідністю змісту ([10] та ін.).

Разом з інтенсифікацією загального прагнення українців стати повноправною частиною Європейського Союзу збільшилась кількість статей науковців-педагогів з мовної тематики. Однак серед них надто мало таких, що скеровані на аналіз розбіжностей термінологічного плану та усунення негараздів, успадкованих від часів домінування російської мови та освітньо-культурної ізоляції Радянського Союзу.

Мета статті – дослідити приклади найбільш небезпечних розбіжностей між українськими і міжнародними термінами у сфері професійної підготовки учнів і студентів, зокрема, майбутніх фахівців медичних профіль.

Виклад дослідження. У принципі, через дуже запізнене приєднання Радянського Союзу до ЮНЕСКО так і не сталося повноцінного включення української педагогічної науки у світове та європейське поле. За десятки років існування явища замкненості радянської території виникли значні розбіжності в значенні першорядно важливих цивілізаційних термінів – свобода, право, справедливість, мораль, прогрес тощо – з їх текстуральними відповідниками у демократичних державах Заходу. Розпад СРСР і виникнення великої групи незалежних держав, населення яких уперше отримало можливість емігрувати чи хоча б тимчасово працювати за кордоном, створили для партнерів з вільного світу чималі труднощі з оцінюванням і визнанням усіх освітніх документів, що мали радянське походження.

Те, як вирішував Захід цю проблему, порівняно детально висвітлив український науковець К. Корсак у першій українській спеціалізованій монографії про світову вищу освіту [5]. Використаємо для досягнення мети нашої статті невеликі фрагменти з підрозділу 2.4.2, де наголошено на тому, що під впливом розпаду СРСР і значного

розширення мобільності студентів країни Заходу застосували можливості ЮНЕСКО для зменшення перешкод для цієї мобільності та руху кваліфікованих професіоналів на глобальному ринку праці. Для цього на 21-й Сесії Генеральної Конференції ЮНЕСКО 13 листопада 1993 р. вирішили відмовитися від терміна «еквівалентність (equivalency)» на користь іншого – «визнання» з майже обов'язковим додатком «для певної мети». Перший передбачав майже повну тотожність програм навчання, екзаменів та інших процедур, другий – усього лише «достатню подібність».

Ці зміни дуже полегшили нашим студентам і фахівцям рух на Захід. «На подібні уявлення спиралася представницька група експертів Ради Європи, яка створила компактний каталог європейських дипломів і визнала, що радянські освітні кваліфікації мають непоганий імідж, адже диплом «спеціаліста» (попри його вкрай невдалу назву) для частини дисциплін і фахів *європейські експерти рекомендують прирівнювати до закордонного диплома магістра*. Застереження щодо бажаності поглибленого вивчення змісту наших документів зроблено лише відносно тих предметів, зміст яких у радянський період надто відрізнявся від аналогічних (за назвою) дисциплін у решті світу: *право, політичні науки, економіка, соціологія, історія, філософія*» [5, с. 80].

На наш погляд, ця інформація достатньо точно пояснює відносний успіх на Заході радянських представників точних наук і незацікавленість зарубіжних університетів й інших роботодавців до підготовлених в СРСР економістів, політологів, адвокатів, істориків чи філософів.

Додамо, що думка згаданих експертів щодо медичних кваліфікацій виявилася більш суперечливою, ніж для математики і фізики, де рівень професіоналізму науковця легко оцінити за текстами його публікацій, розуміння яких полегшується універсалізмом термінології. Було рекомендовано цінувати хірургів і фахівців з використання складного обладнання, а в інших випадках використовувати фахові випробову-

вування (стандартне тестування та інші за-
соби).

З огляду на ці факти, стає зрозумілим, чому ми хочемо сконцентрувати свою увагу на питанні уявлення про непрофесіоналізм та професіоналізм в Україні і в розвинених державах, адже є підстави сподіватися на те, що в майбутньому українці зароблятимуть на Заході не тільки на підсобних роботах та помічниками в домашньому господарстві. До цього нас спонукають також певні сумніви в правильності дій укладачів англійсько-українських (чи англійсько-російських) словників, які для двох різних слів «vocational» і «professional» наводять однаковий відповідник – «професійний» (так само чинить й інтернетний перекладач <https://translate.google.ru/>).

Розпочнемо аналіз зі слова «професіонал», звернувшись спершу до українських спеціалізованих та енциклопедичних словників. Виявиться, що окремої пояснювальної статті з такою назвою немає в усіх сучасних українських педагогічних словниках ([1; 2; 6] та ін.). Але досить промовистим є той факт, що у великій тисячосторінковій «Енциклопедії освіти» (2008) іменник «професіонал» побіжно використовується тільки два рази, а споріднені прикметники та іменники з основою «профес-» майже сто разів.

Фундаментально важливі висновки можна зробити з аналізу статті «Професіоналізм» [2, с. 742]. У ній зазначено, що «**ПРОФЕСІОНАЛІЗМ** (лат. *profiteer* – оголошую своєю справою) – сукупність знань, навичок поведінки та дій, що свідчать про професійну підготовку, навченість, придатність людини до виконання професійних функцій. Професіоналізм – сформована в процесі навчання та практичної діяльності готовність до компетентного виконання функціональних обов'язків, що оплачуються; рівень майстерності у професійній діяльності, що відповідає рівню складності роботи. Розвиток професіоналізму зумовлений зростанням рівня складності виробничих завдань. Швидкість пристосування до нових умов і вимог виробни-

цтва є основою для досягнення і розвитку професіоналізму *робітника* широкого профілю». Підкреслення двох слів дає нам змогу не наводити подальші пояснення, адже стає цілком зрозумілим переконання автора цього тексту у тому, що поняття «професіонал» чи «професіоналізм» застосовує виключно до робітничих фахів і занять. Воно непридатне до педагогічних працівників, представників «ліберальних» фахів, включаючи майже всю медичну сферу.

Витоки подібного переконання, яке ми вважаємо хибним і неперспективним у нашій взаємодії з колегами з Європейського Союзу, ідуть з радянських часів, коли всі слова з «професій-» було дозволено застосовувати тільки для сектору професійно-технічної освіти, який і справді готував переважно саме робітників. На жаль, подібні уявлення надто поширені і в сучасній Україні, що ми вважаємо неперспективним.

З викладеного випливає необхідність звернення до зарубіжних словників і довідкових видань у наших пошуках того, що ж на Заході означає слово «професіонал» і як саме сформулювалося це уявлення.

Розпочнемо з нового видання відомого в усьому світі британського соціологічного словника [9]. У ньому на стор. 363 наведено шість головних ознак для тих фахівців чи виконавців, до яких можна використати термін «професіонал»: 1) використання навичок, що ґрунтуються на теоретичному знанні; 2) отримання освіти з метою набуття цих навичок; 3) компетентність, гарантована складанням фахових іспитів; 4) кодекс поведінки, що гарантує професійну чесність; 5) виконання важливих обов'язків, що йдуть на благо суспільства; 6) членство в професійній асоціації [9, с. 363].

Нам імпонує відсутність «зациклованості» на робітничих заняттях вузького чи широкого профілю, акцентування широким теоретичних знань, набутих у системі освіти, але найбільше – «виконання важливих обов'язків, що йдуть на благо суспільства», що, очевидно, стосується і медичних фахів.

Ще більше дуже цікавої інформації ми віднайшли у нових російськомовних ви-

даннях, згадавши про те, що в сучасній Росії замість слів «вища освіта (высшее образование)» дозволено використовувати тільки довший варіант – «вища професійна освіта» з прозорим натяком на те, що кожний її випускник – точно професіонал.

Ми розшукали нову тритомну «Енциклопедію професійної освіти», а в ній – наступне означення: «**ПРОФЕСІОНАЛ** – особа, що обрала яке-небудь постійно оплачуване заняття як свою професію і володіє необхідними для цього заняття знаннями, розумінням справи й уміннями. У ряді країн професіоналами називають тільки осіб вільних професій, дипломованих фахівців і вищих посадових осіб у промисловості або комерції» [12, с. 378].

Пояснення у тексті другого речення підкреслює ту обставину, що найбільша пошана до слова «професіонал» спостерігається якраз не в Росії, а лише «у ряді країн», де використовується словосполучення «вільні професії». У плановій економіці та у тоталітарній системі управління Радянського Союзу такого свавілля бути не могло, а поодинокі прихильники подібних засад життєдіяльності визнавалися «тунеядцями (рос.)» і зазнавали переслідувань аж до настання «перестройки».

Пошуки в каталозі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського в аспектах професійної підготовки вчителів та інших педагогічних працівників дали змогу відшукати два цікаві джерела [7; 8]. Друге виявилось більш доступним для ознайомлення, а тому саме в ньому ми розшукали, що сучасне міжнародне уявлення про професіоналів і справжній професіоналізм утвердилося далеко не одразу, а є наслідком тривалих і бурхливих подій в американському суспільстві. Там ми розшукали і посилення на зарубіжні джерела.

Найбільш корисною виявилася книга М. Садкер і Д. Садкер «Учителі, школи і суспільство» [16], де окрім численних розділів з методологічними та іншими порадами наведений огляд історії становлення педагогічної професії у Сполучених Штатах Америки.

Виявилось, що високе суспільне реноме (нагадаємо – професіонал є *цінністю для суспільства* [9]) було завойоване американськими вчителями після багатьох років непересічних зусиль. Навряд чи це справедливо, якщо врахувати автоматизм отримання високого суспільного статусу та гарного соціального забезпечення адвокатами. Вчителям довелося спершу об'єднатися у професійні спілки, а пізніше довго переконувати усіх, що вони потрібні так само, як і правники чи медики найвищих кваліфікацій.

У книзі М. Садкер і Д. Садкер ми відшукали найбільш повний і досконалий перелік особливостей того чи іншого заняття, які з точки зору абсолютної більшості американців цілковито необхідні для його визнання на рівні професіональності, а не «роботи (job)» чи «ремісництва (handicraft)»:

1. Професіонал працює у якійсь установі чи на такому робочому місці, що в результаті надає дуже важливі послуги і суспільству, і окремим особам.
2. Професіонал зацікавлений в ідентифікації поля своєї діяльності, у його відділенні від інших полів чи секторів.
3. Професіонал володіє необхідною сукупністю знань і навичок, тобто професійною компетентністю.
4. Він вимушений приймати виважені рішення з обслуговування клієнта на основі найновіших знань.
5. Професія спирається на одну чи кілька дисциплін-основ.
6. Професіонали є членами асоціації, яка має широкі ліцензійні і наглядові функції.
7. Професія має свої чіткі стандарти з важливих питань.
8. Підготовка до професії включає тривалу і скеровану вищу освіту.
9. Професіонали мають високий рівень довіри громадян і суспільства.
10. Вони безперервно підвищують компетентність до кінця життя.
11. Дозвіл на працю дає асоціація, відповідальність несе професіонал.
12. Він має відносну свободу від прямого контролю на місці праці. Він відчуває від-

повідальність перед суспільством не тільки за себе, а й за свою професію [16, табл. на с. 48–49].

Важливо уточнити ту обставину, що М. Садкер і Д. Садкер ставляться до зазначеного переліку та всіх його положень доволі критично і вимогливо. На їхню думку, загал цих висловлювань дуже добре пасує до тих професіоналів, які мають вражаюче високі заробітки – успішних професорів університетів і коледжів, хірургів та інших фахівців-медиків, суддів й адвокатів з багатю і великою клієнтурою тощо. А от щодо переважної більшості американських учителів, то мова може йти лише про «напів-професійність». На доказ цього автори книги «Учителі, школи і суспільство» наводять редукований перелік зі спрощеними вимогами, хоч загалом у ньому ті ж 12 (1а, 2а, 3а і т.д.) позицій. Для прикладу наведемо 5а: «для вчителів істотно зменшені вимоги до теоретичних і концептуальних основ здійснення робочих функцій (практики)».

Цей наш невеликий аналіз дає змогу наголосити на тому, що англomовний прикметник «professional» дає всі підстави відтворювати нашим терміном «професійний», але ніколи не забувати, що професіонал ще до початку виконання своїх обов'язків отримав вищу освіту тривалістю не менше чотирьох років, а загалом, враховуючи середню школу, має «освітній стаж» аж 16 років (ми тут навели «західні», а не сучасні українські стандарти).

Подібне звуження значення слова «професійний» та підвищення його змістурейтингу аж до рівня «високоуніверситетський» не дає змоги застосувати його для перекладу словосполучення «vocational education», адже подібний варіант навчання разом з підготовкою до виходу на ринок праці надають не університети чи коледжі, а спеціальні заклади з системи обов'язкової освіти всієї молоді. Якщо не виходити поза рамки обмежено радянських уявлень, то можна використати таке словосполучення – «професійно-технічна освіта». Якщо ж діяти на полі міжнародної термінології, то необхідно слова «vocational education» пе-

рекладати як «реміснича освіта (підготовка)». Всі інші варіанти будуть надто неточними і не дадуть змоги порозумітися з колегами з ЄС чи США.

Не потребує якихось додаткових пояснень нагадування про те, що масова реміснича освіта була застосована в усіх державах світу, які здійснили індустріальну технологічну революцію і розпочали забезпечувати аграрний сектор різноманітними машинами, чим зменшили потребу в робочих руках на селі. А середні і великі міста з фабриками і заводами потребували дуже велику кількість слюсарів, верстатників, водіїв, операторів та ін. У результаті за період 1850–1960 років сформувалися системи масової ремісничої підготовки, що мали спільне суспільно-економічне призначення, але відрізнялися національними особливостями.

В СРСР і багатьох державах Заходу існували ремісничі училища (у нас – ПТУ). У Німеччині підлітки частину дня працювали на майбутніх місцях праці при майже безперервному консультуванні з боку майстрів й отримували за це гроші (теоретичне навчання було коротким і відбувалося окремо), а от у Великобританії вся молодь навчалася тільки теоретично, а фах могла набути лише після школи в програмах боротьби з молодіжним безробіттям. Результат доволі переконливий – німецька сантехніка, мотоцикли, автомобілі чи автоматичні лінії й зараз «працюють як швейцарський годинник», а от про якість радянських відповідників цих виробів краще й не згадувати.

Трохи вище ми навели темпоральну межю – 1960 р. Пояснимо, з чим це пов'язано.

У «ремісничі» часи вищу освіту університетського чи іншого подібного справжньо професіонального рівня отримували усього кілька відсотків складу кожного покоління. Після Другої світової війни країни Заходу стимулювали появу світових конвенцій про права людини і захист дитинства, у яких одним з головних ми вважаємо вимогу забезпечити кожному людину тривалим навчанням аж до часу появи її спроможності успішно діяти на ринку праці.

Необхідність виконання положень цих конвенцій швидко зробила середню освіту загальною й примусила вкласти колосальні кошти у збільшення кількості різноманітних ВНЗ. Поминаючи другорядні явища, наголосимо на тому, що в державах-лідерах сформувалося незвичне для нас поняття дуже довготривалої освіти з назвою «Initial Education», необхідної для надання професії кожній молодій людині до початку її дорослої і незалежної трудової діяльності. Найбільш доцільний переклад цього поняття на українську мову – «первинна освіта» [4], що виключає його ототожнення зі звичним для нас терміном «початкова освіта», яким ми традиційно позначаємо навчання дітей вікової групи 7–12 (чи 6–12) років.

Щойно згадані дві світові конвенції ліквідували для організаторів народної освіти можливість виганяти «двієчників» чи просто неслухняних поза стіни класів і примушувати «отримувати фах на вулиці». У результаті аж до кінця ХХ ст. в розвинених країнах безперервно зростала тривалість перебування молоді в державних чи приватних середніх і вищих школах.

Насамперед на Заході відмовилися від базової «vocational education» і стали всієї молоді надавати повноцінну середню освіту – академічну для «схильних» до навчання, а середню ремісничу – для всіх інших. На сьогодні в розвинених державах якийсь з варіантів середньої освіти отримує майже вся молодь, маючи повну можливість продовжити навчання в різноманітних закладах післясередньої освіти.

Якщо звернутися до західних статистичних видань, то виявиться, що в момент зміни сторіч дитину чекала первинна освіта повною тривалістю 18,3 роки у Бельгії, 17,5 р. – у Нідерландах та Іспанії, 17,3 р. – у Великобританії, по 17 р. – у Данії і Канаді, 16,5 р. – у США, Німеччині і Франції тощо [13; 14]. Пізніше був момент, коли Швеція і Нова Зеландія вказали тривалість понад 20 років, але останнім часом показники устabilізувалися поблизу 19 років – комп'ютеризація істотно полегшила пере-

хід на ринок праці ([15] та ін.). Немає сенсу уточнювати, що через надто коротку середню освіту відповідні показники для України значно нижчі. Тому ми вітаємо проголошення другої спроби уведення 12-річної середньої школи.

Аналізуючи віяло можливих подальших освітніх та інших дій керівників і громадян України, просимо звернути увагу на Фінляндію, яка після розпаду Радянського Союзу втратила колосальний ринок, на який вона скеровувала великі обсяги продукції посередньої якості. Фінляндія зробила наголос на розвитку системи освіти і підвищенні своїх виробничих спроможностей завдяки новим засадам підготовки дітей і молоді (досить детальний аналіз цих освітніх успіхів, підтверджених міжнародними тестуваннями PISA, здійснив український учений С.Ф. Клепко у своїй книзі про європейську освіту [3]).

Для проголошеного у назві статті дослідження найбільше значення мають усе ж не результати на тестуваннях PISA, а той блискучий успіх, якого досягла Фінляндія у програмі переходу від індустріальних виробництв 3-го і 4-го укладів (лісівництво, вантажний флот та ін.) до високих технологій переважно 5-го і 6-го укладу. Обраний у Фінляндії засіб – перетворення закладів середньої і післясередньої професійної підготовки молоді в особливі вищі неуніверситетські заклади.

Нагадаємо, що через кілька років подібних змін у середині 1990-х Фінляндія досягла незаперечних позитивних результатів, а фірма Nokia стала гордістю країни. Та ще важливіша та обставина, що у кількох міжнародних дослідженнях спроможності розвинених держав сприймати і використовувати найвищі наукові і технологічні досягнення Фінляндія регулярно визнавалася лідером. Саме фіні свідомо розвивають інформаційні, біологічні й нанотехнології з метою максимального зростання всього обсягу національного «людського капіталу» – загальної продуктивної компетентності активного населення держави.

Як рекомендації можемо запропонувати використати не тільки досвід Фінляндії, а й ще успішніший приклад Ірландії та Сінгапуру, де практично вся молодь стає професіоналами ще до виходу на ринок праці. В Україні найбільші перспективи в управлінні ми вбачаємо в переході

на законодавство демократичних держав та самоуправління громад, а в освіті – виведення всієї нашої ремісничої і напіввищої освіти (ми маємо на увазі заклади I–II рівнів акредитації) на рівень підготовки кадрів у Німеччині чи країнах Скандинавії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІП-ПО, 2006. – 328 с.
4. Корсак К. В. Від початкової до первинної освіти: століття розвитку / К. В. Корсак // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С. 16–20.
5. Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів : монографія / К. В. Корсак. – К. : МАУП-МКА, 1997. – 208 с.
6. Педагогічний словник / за ред. д. чл. АПН України Ярмаченка М. Д. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
7. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі в кінці ХХ століття : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Людмила Прокопівна Пуховська ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1998. – 354 арк.
8. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності / Л. П. Пуховська ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К. : Вища школа, 1997. – 179 с.
9. Аберкромби Н. Социологический словарь : пер. с англ. / Аберкромби Н., Хилл С., Тернер Б. С. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЗАО «Изд-во «Экономика», 2004. – 620 с.
10. «Ложные друзья» переводчика с английского языка / сост. Л. И. Борисова ; ред. В. Н. Комиссаров ; АН СССР, Всесоюзный центр переводов научно-технической литературы и документации. – М., 1982. – 184 с.
11. Паскаль О. Особенности русской ненависти [Электронный ресурс] / О. Паскаль. – Режим доступа : <http://newsland.com/news/detail/id/1625087/> 17-10-2015
12. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. Т. 2 / под ред. С. Я. Батышева. – М. : АПО, 1999. – 440 с.

REFERENCES

1. Goncharenko S. Ukrainian Pedagogical Dictionary / S. Goncharenko. – K. : Education, 1997. – 376 p.
2. Encyclopaedia of Education / Acad. Ped. Sciences of Ukraine, the chief editorship. V. H. Kremen. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 p.
3. Klepko S. F. Philosophy of Education in a European context / S. F. Klepko. – Poltava : POIPPO, 2006. – 328 p.
4. Korsak K. From primary to the initial education: centuries of development / K. Korsak // Primary School. – №2. – 2002. – S. 16-20.
5. Korsak K. World higher education. Comparison and recognition of foreign qualifications and diplomas : Monograph / K. Korsak. – K. : MAUP-MKA, 1997. – 208 p.
6. Pedagogical Dictionary / Edited by full member Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, M. D. Yarmachenko – K. : Educational Thought, 2001. – 516 p.
7. Pukhovska L. P. Teacher training in Western Europe in the late twentieth century : Dis ... Dr. Ped. Sciences: 13.00.04 / L. P. Pukhovska ; Institute of Pedagogy and Psychology Professional Education of APS of Ukraine. – K., 1998. – 354 p.
8. Pukhovska L. P. Training of teachers in Western Europe: similarities and differences / L. P. Pukhovska; Institute of Pedagogy and Psychology Professional Education of APS of Ukraine. – K. : Vyshcha Shkola, 1997. – 179 p.
9. Abercrombie N. The Penguin Dictionary of Sociology : Trans. from English / Abercrombie N., Hill S., Turner B. S. – 2nd ed., chang. and add. – M. : ZAO «Publishing house «Economy», 2004. – 620 p.
10. «False Friends» of a translator from English / Red. L. I. Borisov ; Ed. V. N. Komissarov ; USSR Academy of Sciences, National Center of translation of scientific literature and documentation. – M., 1982. – 184 p.
11. Pascal A. Features of Russian hatred [Electronic resource] / A. Pascal. – Access mode : <http://newsland.com/news/detail/id/1625087/> 17-10-2015
12. Encyclopaedia of vocational education : In 3 v. Vol. 2. / Ed. S.Ya. Batyshev. – M. : APO, 1999. – 440 p.

13. Career guidance and public policy: bridging the gap. – OECD Paris : OECD, 2004. – 160 p.
14. Education et a Glance. OECD Indicators. – Paris, OECD, 1995. – 373 p.
15. Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing [Electronic resource]. – Access mode : <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2012-en>
16. Sadker M. P. Teachers, Schools, and Society / Sadker M. P., Sadker D. M. – McGraw-Hill, Inc. New York – Tokyo, 1991. – 612 p.

Маріанна КЛЯП

кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Ужгород

Ключові слова: інновація, освітня інновація, інноваційні методи навчання у вищому навчальному закладі.

У статті уточнюється поняття «інновація», зокрема «освітня інновація», аналізуються окремі інноваційні методи навчання у ВНЗ.

Визначено характерні відмінності традиційного та інноваційного навчання, досліджено різні варіанти класифікації інноваційних методів навчання, сформульовано основні підходи до вибору інноваційних методів відповідно до дидактичної мети заняття, переваги та недоліки використання окремих методів. Наголошено на значенні інноваційного навчання у процесі входження вищої школи України до європейського освітнього простору.

УДК 378.147.002.54:378.014.24(477)

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВНЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

© Кляп М., 2015

**Вживає не найсильніший
і не найрозумніший,
а той, що краще інших відкликається
на зміни.**

Чарльз Дарвін

Постановка проблеми. Однією з головних ознак сучасного суспільства є його розвиток на основі інновацій. Цей процес повною мірою реалізовується й в освітній галузі, оскільки саме ця сфера визначає поступальний рух економіки кожної держави. Традиційна для минулого освіта як система, спрямована на пасивне отримання та відтворення знань, відстає на сьогодні від реальних вимог ринку праці. Вимога переходу до інноваційної освіти, зокрема у вищій школі, зумовлена викликами сьогодення і належить до пріоритетних напрямів державної політики в Україні в контексті інтеграції вітчизняної освітньої галузі до європейського та світового освітнього простору. Зараз перед вищими навчальними закладами стоїть завдання постійного підвищення якості освіти, модернізації її змісту, розробка й упровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій, створення умов для підготовки фахів-

ця, придатного «для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності» [14].

Для забезпечення виконання цього завдання в Україні розроблена Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», Національна доктрина розвитку освіти (2002), прийнятий у 2014 році Закон України «Про вищу освіту», підготовлені та знаходяться на громадському обговоренні проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років та проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. Всі зазначені документи передбачають докорінне реформування освітньої галузі з метою формування творчого професіонала з глибокими знаннями, міцними вміннями та навичками через «навчання здобувачів вищої освіти сучасним науковим знанням з використанням новітніх навчально-інформаційних технологій» [16].

Інновації в освіті – це процес створення, упровадження та поширення в освітній діяльності нових підходів, ідей, методів та прийомів, технологій, спрямованих на оновлення, модернізацію, трансформацію навчального процесу відповідно до вимог часу. Зокрема, для вищої школи визначальним має бути формування у студентів системного підходу до аналізу професійних завдань, стратегічного мислення, здатності до соціальної мобільності, прагнення до самонавчання, самовиховання та самовдосконалення впродовж усього активного трудового життя. А це можна досягнути, насамперед, за рахунок трансформації свідомості викладачів ВНЗ, переозброєння їх новими підходами до професійної діяльності в межах «моделі студентоцентричного навчання» [16], постійне впровадження інноваційних методів у навчальний процес вищої школи як один з кроків у процесі інтернаціоналізації вищої школи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання впровадження інноваційних підходів у вищій школі розглядаються у працях В. Андрущенка, І. Дичківської, В. Кременя, А. Кузьмін-

ського, В. Лугового, В. Морозова, П. Сауха, Т. Туркот, Д. Чернілевського та ін. Зокрема, В. Андрущенко аналізує співвідношення необхідних інновацій та традиційної складової в освіті, що потребує докорінних змін освітньої галузі [1], І. Дичківська зазначає, що інноваційне навчання ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностях, високих соціально-адаптаційних можливостях особистості [7]. Сутність інновації в її концептуальному, історичному та методологічному вимірах, а також інноваційний розвиток освіти в контексті творчості розглядається в монографії за редакцією В. Кременя [20]. На основі реалізації програми Тьюнінг «Настроювання освітніх структур в Європі» в Україні, Національного освітнього глосарію: вища освіта, Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО-2011, МСКО-2013) В. Луговий чітко узгоджує поняттєво-термінологічний апарат щодо інноваційних видів навчальної діяльності в контексті компетентного підходу [12]. Проблеми впровадження інновацій та інформаційних технологій як системи педагогічних та навчальних методів, прийомів і способів аналізуються у монографії за редакцією П. Сауха [9]. Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання в контексті загальних засад педагогіки вищої школи розглядаються Т. Туркот [19] та Д. Чернілевським [22]. Поряд з цим недостатньо вивченими залишаються можливості ефективного застосування інноваційних методів у ВНЗ як механізму входження вищої освіти України до європейського та світового освітнього простору.

Мета статті – дати узагальнену характеристику освітніх інновацій, уточнити сутність та особливості окремих інноваційних методів навчання майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Поняття «інновація» хоча й використовується у науковій літературі понад сто років, але актуалізувалося в кінці ХХ та на початку ХХІ ст. Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює слово «інновація» як «нововведення» [4, с. 498]. Вікіпедія трактує

термін «інновація» як нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду, кінцевий результат інноваційної діяльності [5], тобто інновація – це втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу.

Глосарій Європейського фонду освіти пояснює, що інновації – це вперше впроваджена новизна, однак більшість інновацій пов'язана з перенесенням існуючих підходів у нові умови через їх адаптацію або внесення поступових змін до існуючих систем [3, с. 295].

Поняття «інновація» розглядається в психолого-педагогічній літературі неоднозначно. Відомим є визначення американського вченого К. Роджера про те, що новизна – це ідея, що є новою для конкретної особи, і немає значення, чи є ця ідея об'єктивно новою, чи ні. Сучасні вітчизняні вчені розглядають інновацію в освіті як процес створення, поширення і використання нових способів для вирішення педагогічних проблем оригінальними, нестандартними підходами [17, с. 105]. Під інноваційною освітою розуміють галузь, яка постійно оновлюється знаннями, технологіями, засобами навчання, організаційними та управлінськими підходами. Отже, інновація в освіті – цілеспрямований процес змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог [19, с. 183], а сама освіта перетворюється на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, у якому студенти отримують навички і вміння самостійно оволодівати знаннями протягом життя та застосовувати це знання в практичній діяльності [15].

Складовою цілісного педагогічного процесу є навчальний процес, якому притаманні інноваційні ознаки. Інноваційність навчального процесу має свої особливості: спочатку формулюється філософія інновацій, що потім конкретизується в його основних елементах (цільовому, змісто-

вому, процесуальному, технологічному та оцінному). Так цільовий та змістовий компонент впливає на зміст і структуру як усієї галузі, так і окремого комплексу дисциплін. Процесуальна складова визначає структуру навчально-пізнавальної діяльності вихованця (студента або учня) та структуру професійної діяльності педагога. Технологічний елемент впливає на структуру і зміст методичної роботи, зокрема, підручників та методичних посібників. Оцінна складова впливає на систему дидактичних засобів. Інноваційність конкретизується як у кожному компоненті, так і в цілісній конструкції навчального процесу [13, с. 37].

До сучасних психолого-педагогічних інновацій у вітчизняній системі освіти, зокрема і вищої, належать реалізовані нововведення [8] у:

- зміст, методи, прийоми і форми навчальної діяльності та виховання особистості (методики і технології);
- зміст і форми організації управління освітньою системою, а також у організаційну структуру закладів освіти;
- засоби навчання і виховання;
- особистісні настанови викладача, оскільки навчальний процес має бути діалогом особистостей викладача і студента, що суттєво покращує мотивацію студентів до навчання.

Таким чином, основний критерій інноваційності освіти – зміна цілей, тобто змісту освіти та його результатів як основних складових діяльності педагога і того, хто навчається.

Чи можна вважати інновацією удосконалення традиційних підходів до навчального процесу, спрямованих на більш якісне засвоєння репродуктивного знання? Подібне вдосконалення не передбачає якісних змін, тому може трактуватися як покращення, а не нововведення.

Характерною ознакою інноваційної освіти є особистісно-орієнтоване навчання, яке реалізується через проектування навчального процесу, що є предметом сумісної діяльності викладача і студента, способом їх життєдіяльності як суб'єктів освіти:

навчальний процес набуває вигляду дослідження, пошуку, навчальної гри, тобто стають джерелом досвіду [19, с. 184; 6, с. 357–362].

Інноваційність у навчальному процесі приводить до зміни взаємовідносин викладачів та студентів. Якщо у традиційному навчанні простежується підсистема «суб'єкт» – «об'єкт», у якій студенту відводиться пасивна та залежна роль, то при інноваційному навчанні студент перетворюється у важливий освітній суб'єкт, залучений до активної, творчої співпраці з викладачем, зацікавлений у здобутті глибоких і актуальних професійних знань. Зосередженість на суб'єкт-суб'єкту, діалогічну взаємодію вимагає реалізовувати навчально-виховний процес через поєднання традиційних та інноваційних методів та форм навчання.

Отже, інновації у змісті освіти мають доповнюватися і реалізовуватися через оволодіння інноваційними методами і формами навчання (діалоговими, діагностичними, активними, інтерактивними, дистанційними, комп'ютерними, мультимедійними, телекомунікаційними, тренінговими, проектними), а також шляхом запровадження альтернативних навчально-виховних технологій, таких як алгоритмізована, індивідуалізована, диференційована, модульна, колективна (у малих групах) тощо [17, с. 107].

В освітній теорії та практиці існує певна поняттєво-термінологічна складність щодо розрізнення форм, методів, технологій навчання тощо. У статті 50 Закону України «Про вищу освіту» форми організації навчального процесу визначають як навчальні заняття, самостійну роботу, практичну підготовку та контрольні заходи, а основними видами навчальних занять у вищих навчальних закладах вважають лекції, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття та консультацію [14]. В. Луговий також розмежовує поняття «види навчальних занять» і «методи/технології викладання», розуміючи під першим терміном специфіку організації освіт-

ньої діяльності, а під другим – шляхи і способи опрацювання освітньої (педагогічної) інформації з метою навчання [12, с. 18]. Вчений пропонує для використання дві категорії освітньої діяльності: *методи (прийоми, способи) викладання*, під якими розуміє види навчальних занять і частково (самостійна робота, практична підготовка) форми організації навчального процесу, та *види навчальної діяльності* – навчальні завдання, розроблені викладачем для виконання студентом [12, с. 19].

У науково-методичній літературі є різні підходи до класифікації інноваційних методів навчання.

В. Морозов поділяє їх на проектні, лабораторні та інтегровані [13, с. 37]. Під проектними методами (метод проектів) вчений розуміє таку організацію навчання, за якою ті, що навчаються, набувають умінь і навичок у процесі планування та виконання практичних завдань – проектів. Лабораторна система (дослідна), на його думку, ґрунтується на принципах індивідуалізації навчання, самостійної дослідної роботи в кабінетах-лабораторіях. Інтегровані (комплексні) методи – це здійснення навчання за певними темами-комплексами, що містять матеріали суміжних предметів. Всі ці методи навчання застосовуються у співробітництві, взаєморозумінні, єдності інтересів і прагнень учасників навчального процесу.

Чернілевський Д. В. та Луцький І. М. під інноваційними технологіями розуміють технології активного, модульного та проблемного навчання, а також дидактичні ігри [22, с. 287–318]. Вчені відмічають, що найбільш перспективними є особистісно діяльнісні педагогічні технології, взаємопов'язані з модульним навчанням. Гончаров С.М. відносить до інтерактивних технологій навчання кооперативне, колективно-групове, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань, кожна з яких реалізовується через окремі методи і прийоми [6]. Туркот Т. І. вважає інноваційними методами групову роботу студентів, групові тренінги, «мозкову атаку», дидактичні ігри, кейс-метод, мікрорекламан-

ня, метод «Ток-шоу», «Коло ідей», «Акваріум» [19, с. 274–339]. Артикуца Н.В. розглядає як інноваційні для юридичної освіти методи конкретних ситуацій, рольову гру, проблемно-пошуковий, «мозковий штурм», індивідуальні та групові тренінги, метод інтерв'ю та інші [2], а Кочубей А.В. вважає інтерактивними методами підготовки майбутніх інженерів імітаційні, мотиваційні, пізнавальні та регулятивні, які ґрунтуються на діалогічній взаємодії та «заставляють трудитися інтелект і душу» [11].

Проаналізуємо характерні ознаки деяких методів навчання, які в сучасній науковій та навчально-методичній літературі вважаються інноваційними.

Активні або інтерактивні методи навчання виокремлено на основі зміни ролі викладача (замість ролі інформатора роль менеджера) та ролі студента (інформація не мета, а засіб для засвоєння вмінь і навичок професійної діяльності). Інтерактивне навчання («inter» – взаємний, «act» – діяти) – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що передбачає створення комфортних умов навчання, за яких студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність [19, с. 284]. Характерною ознакою інтерактивного навчання є постійна, активна взаємодія усіх учасників навчального процесу. Аналізуючи свої дії та дії своїх партнерів, кожен може змінювати модель своєї поведінки, більш усвідомлено засвоювати необхідні знання та вміння, відчувати себе в умовах, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності. Найпоширенішими серед таких методів є метод проєктів, групові обговорення, «мозковий штурм», ділові та рольові ігри, кейс-метод, тренінг-навчання, практичний експеримент тощо [21, с. 33; 18; 19].

Дослідження американських та європейських науковців підтверджують, що інтерактивні методи навчання сприяють збільшенню частки засвоєння навчального матеріалу, бо впливають не лише на свідомість студента, а й на його почуття і волю, а саме: лекція – 5% засвоєння, читання навчальних текстів – 10%, відео/аудіо мате-

ріали – 20%, демонстрація – 30%, робота в дискусійних групах – 50%, практика через дію – 75%, навчання інших і застосування отриманих знань – 90% засвоєння [19, с. 287].

На підставі систематизації методів викладання за проєктом Тьюнінг В. Луговий визначає, що основним методом викладання має бути не лекція, як вважається у вітчизняній вищій школі, а індивідуальна, дослідницька, проєктна робота, яка доповнюється самостійною (контрольованою), груповою дослідницькою роботою, семінаром та практикою [12, с. 24].

Щоб спростити застосування окремих інтерактивних методів, викладачеві необхідно враховувати такі моменти:

- мінтерактивна взаємодія потребує зміни в організації роботи, значної кількості часу для підготовки, тому доцільно починати із залучення деяких елементів зазначених методів (робота в парах, «мозковий штурм» тощо);
- необхідно провести зі студентами організаційні збори, визначити «правила роботи в аудиторії», налаштувати їх на серйозну підготовку до занять;
- використання інтерактивних методів не самоціль або самореклама, це засіб створення в академічній групі атмосфери співробітництва та взаєморозуміння [19, с. 288].

Активні (інтерактивні) методи поділяються на імітаційні та неімітаційні [22, с. 289–291]. Неімітаційні методи не передбачають створення моделі процесу або діяльності, а активізація досягається за рахунок добору проблемного змісту навчання, що забезпечує діалогічність взаємодії. До неімітаційних методів у науковій літературі відносять проблемну лекцію, семінар-дискусію з «мозковою атакою», виїзне практичне заняття, курсову та дипломну роботу, стажування без виконання посадових обов'язків. Зазначені методи дають можливість не тільки надавати студенту певну інформацію, але й сприяти розвитку окремих професійних вмінь та навичок.

Імітаційні методи поділяються на ігрові та неігрові, які передбачають роботу з

моделлю ситуації у процесі імітації. Метод аналізу конкретних ситуацій як неігровий метод полягає у вивченні, аналізі і прийнятті рішень у ситуації, що виникла або може виникнути за певних обставин у конкретній організації. Цей метод стимулює аналітичне мислення студентів, формує системний підхід до вирішення проблеми, дозволяє виділити варіанти гіпотез розв'язання проблеми, допомагає налагодити ділові та особисті контакти, усувати конфлікти. До ігрових імітаційних методів відносять стажування з виконанням посадових обов'язків, імітаційний тренінг, ділові та рольові ігри. Ці методи забезпечують максимально можливе наближення навчального процесу до виробничих умов. Активні методи навчання (дискусії, дидактичні ігри, моделювання виробничих ситуацій тощо) є своєрідним полігоном, на якому студенти відпрацьовують професійні вміння та навички.

Кожний з інноваційних методів навчання має свої переваги та недоліки. Наприклад, метод кейсів передбачає прийняття студентами конкретного рішення у запропонованій ситуації. Для ефективного використання цього методу інформація, що становить кейс («case» – випадок, ситуація), має відображати проблему з майбутньої професійної діяльності, що може бути розв'язана декількома варіантами. Кожна група студентів у результаті обговорення пропонує свій варіант розв'язання проблеми, обгрунтовуючи його з опорою на отримані знання з дисципліни. Викладач, готуючись до такого заняття, систематизує матеріал курсу, доповнює його міжпредметними зв'язками, спрямовує студентів на професійний, а не побутовий підхід до аналізу ситуації [19, с. 330].

На вибір методів, форм та засобів навчання впливають особливості навчальної дисципліни, характер навчального матеріалу, обсяг часу, що відводиться на вивчення матеріалу, рівень загальної підготовленості групи, особливості навчально-матеріальної бази ВНЗ та багато інших. Значною мірою вибір методу визначається кількістю

студентів, оскільки більшість методів найбільш ефективна при невеликій кількості учасників-студентів. Але передусім вибір методу визначається дидактичними цілями заняття, видом інформації, який опановується, тобто має бути адекватним властивостям навчальної інформації та освітнім цілям [12, с. 35].

Ефективність застосування інноваційних методів навчання у вищих навчальних закладах треба оцінювати не тільки спираючись на кількісні показники навчальних досягнень студентів, а враховуючи зміни у свідомості як студентів, так і викладачів. У студентів формується готовність до постійного оволодіння новими знаннями, мобілізуються їх задатки, здібності та обдарованість, утверджуються навички брати на себе відповідальність, відстоювати свою позицію, співпрацювати, розвивається новий тип мотиваційної сфери, де самоактуалізація впливає на загальну креативність студента, сприяє створенню нової позиції особистості [10].

Для реалізації завдань інноваційної освіти і навчання викладачу необхідно зацікавити кожного студента в роботі групи за допомогою чіткої мотивації, стимулювати студентів до вільного та коректного висловлення без страху за помилкову відповідь, проявляти високий професіоналізм у роботі. Інноваційну діяльність викладача можна трактувати як творчий процес і творчий результат, як особистісну категорію, де основою є рефлексія – осмислення особистістю власної пошуково-творчої діяльності, креативно-перетворювальної діяльності і співтворчості [22, с. 333]. Ефективність фахової діяльності викладача ВНЗ визначається його активною взаємодією зі студентами, реалізацією ним доцільних психолого-педагогічних впливів, що сприяють якісному оволодінню студентами сучасними фаховими знаннями, вміннями та навичками, а також формуванню в них особистісних якостей і властивостей, необхідних для майбутньої професійної діяльності, суспільного та громадського життя. З метою підвищення ефективності фа-

хової діяльності викладача ВНЗ необхідно удосконалювати кожен з компонентів цієї ефективності (управління викладачем навчально-виховним процесом, сукупність педагогічних умінь і якостей, взаємовідносини зі студентами, фахове спрямування, мотивацію до реалізації завдань навчально-виховного процесу, фахову надійність) [18, с. 88].

На нашу думку, підвищенню якості та інтенсивності освітнього процесу у вищій школі сприятиме органічне поєднання інноваційних методик з класичними, традиційними, продумане і гармонійне поєднання різних методів щодо кожної дисципліни та кожного заняття залежно від їх мети та специфіки. Високопродуктивним та перспективним є також синтез аудиторної та позааудиторної роботи, що допомагає утворити сплав професійних умінь та навичок з активною громадською позицією майбутнього фахівця. Для реалізації таких підходів, а також для активного впровадження інноваційних методів навчання викладачеві треба не тільки удосконалювати навчально-методичні комплекси з окремих дисциплін, але й опанувати нові засоби навчання. З цією метою у навчальному закладі доцільно створити спеціальну науково-методичну структуру для організації та координації зазначеної роботи, обладнати відповідні аудиторії технічними засобами, що дасть можливість реалізувати інноваційні методи навчання у педагогічному процесі.

Вирішальну роль в оволодінні викладачами вітчизняних вишів інноваційними технологіями та методами може відіграти їх стажування у провідних вищих навчальних закладах за кордоном, а також участь у процесі академічної мобільності. Необхідна зміна стереотипів щодо викладацької діяльності, що має бути стимулом не тільки до ґрунтовного вивчення іноземної мови, а й до використання індивідуальних, дослідницьких, проектних, практичних методів педагогічної взаємодії. Такі підходи оптимально можуть бути реалізованими в межах педагогічної діяльності або стажування

за міжнародними програмами, які є складовими процесу інтернаціоналізації вищої освіти України.

Висновки. Головний вектор розвитку сучасної вищої освіти України визначається загальним спрямуванням на процес входження вітчизняної вищої школи до європейського та світового освітнього простору.

На підставі аналізу наукових досліджень та методичної літератури щодо впровадження інноваційних методів навчання у вищій школі показано, що:

- пріоритетом національної концепції реформування і модернізації вищої освіти є створення інноваційного освітнього середовища у вищих навчальних закладах через сприяння прогресивним нововведенням, зокрема впровадження інноваційних методів навчання;

- саме застосування широкого діапазону новітніх методів навчання стане однією з ознак інноваційних університетів і започаткує процес інтернаціоналізації вищої школи України;

- у сучасній педагогіці має місце багатоваріантність інноваційних методів навчання, спрямованих на якісне засвоєння знань студентами, розвиток їх інтелектуальної діяльності, формування вмінь та навичок критичного осмислення професійної проблеми, здатності самостійно опрацьовувати інформацію, набуття якостей, що стануть у нагоді в майбутньому професійному житті;

- кожний вищий навчальний заклад створює свою базу найбільш часто використовуваних інноваційних методів з урахуванням специфіки викладацького складу, контингенту студентів, особливостей спеціальностей, фахівців, яких готує конкретний виш, матеріально-технічного забезпечення та ін. Сукупність цих методів утворює методичну скарбницю національної вищої школи, яка свідчить про серйозну і копітку роботу щодо утвердження європейських якостей у вищій освіті України.

Успішне запровадження інноваційних методів навчання вимагає системної роботи, для якої необхідно:

- переглянути зміст і спрямованість підготовки та підвищення кваліфікації (стажування) педагогів з метою формування їх професійної готовності до роботи в умовах інноваційного навчання;

- сприяти участі викладачів у процесі академічної мобільності, зокрема у міжнародних програмах обміну та стажування;

- запровадити систему матеріально-го стимулювання педагогів, які активно й

ефективно впроваджують інноваційні методи у навчальний процес.

Актуальним напрямом подальшого висвітлення порушеної теми є дослідження проблеми навчання фахівців на основі досліджень у контексті компетентісного підходу, а також вивчення найбільш ефективних інноваційних методів, що можна використати для підготовки фахівців гуманітарної або природничої сфери чи з окремих спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Європейський педагогічний досвід та національний досвід: гармонізація пріоритетів / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2014. – № 3. – С. 5–11.

2. Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті [Електронний ресурс] / Н. В. Артикуца. – Режим доступу : http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/2424/1/Artikutsa_Inov.pdf

3. Вашук Ф. Г. Перехід до інноваційних технологій у вищій освіті – вимога часу / Ф. Г. Вашук // Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Г. Вашука. – Ужгород : ЗакДУ, 2011. – Вип. 16. – С. 290–305. – (Серія : Євроінтеграція: український вимір).

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад., голов. ред. В. Т. Бусел – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

5. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інновації>.

6. Гончаров С. М. Методи, форми та інтерактивні технології навчання в кредитно-модульній системі організації навчального процесу / С. М. Гончаров // Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф. Г. Вашука. – Ужгород : ЗакДУ, 2011. – Вип. 16. – С. 353–362. – (Серія : Євроінтеграція: український вимір).

7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352с.

8. Дубягін О. Б. Інноваційні технології та методи навчання як фактор удосконалення навчального процесу [Електронний ресурс] / О. Б. Дубягін. – Режим доступу : http://www.geci.cn.ua/uk/home/item/download/446_a657598348b2a6e8c60b5c4f62a104f0.html

9. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

10. Козак Л. В. Дослідження інноваційних мо-

REFERENCES

1. Andrushchenko V. European pedagogical experience and national experience: harmonization of priorities / V. Andrushchenko // Higher education of Ukraine. - 2014. - №3. - p.5-11.

2. Artykutsa N. V. Innovative methodologies of teaching of disciplines are in higher legal education [Electronic resource] / N. V. Artikuca. – Access mode : http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/2424/1/Artikutsa_Inov.pdf

3. Vashchuk F. G. Passing to innovative technologies in higher education is a requirement of time / F. G. Vashchuk // Integration in European educational space: achievements, problems, prospects : monograph. – Uzhhorod : ZakDU, 2011. – P. 290–305. – (Series are "Eurointegration: the Ukrainian measuring". №16).

4. A large explanatory dictionary of modern Ukrainian (including adds & CD). – K. ; Irpin : "Perun", 2009. – 1736p.

5. Wikipedia [Electronic resource]. – Access mode : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інновації>.

6. Goncharov S. M. Methods, forms and interactive technologies of studies, are in the credit-module system of organization of educational process / S. M. Goncharov // Integration in European educational space: achievements, problems, prospects: monograph / chief editor Vashchuk F.G. it is Uzhhorod : ZakDU, 2011. – P. 353–362. – (Series are "Eurointegration: the Ukrainian measuring". № 16).

7. Duchkivska I. M. Innovative pedagogical technologies: train / I. M. Duchkivska. – K. : Academvudav, 2004. – 352 p.

8. Dubiahin O. B. Innovative technologies and methods of studies as a factor of improvement of educational process [Electronic resource] / O. B. Dubitation. – Access mode : http://www.geci.cn.ua/uk/home/item/download/446_a657598348b2a6e8c60b5c4f62a104f0.html

9. Innovations in higher education: challenges, experiences, perspectives: monograph / Ed. P. Y. Sauha. – ZSU of Ivan Franko, 2011. – 444 p.

10. Kozak L. V. Studies of innovative learning models in higher education. [Electronic resource] / L. V. Kozak. – Access mode : <http://elibrary.kubg>.

делей навчання у вищій школі. [Електронний ресурс] / Л. В. Козак. – Режим доступу : http://elibrary.kubg.edu.ua/4280/1/Kozak_LV_Doslidjennya_innov_mod_2014.pdf

11. **Кочубей А. В.** Інноваційні методики викладання гуманітарних дисциплін у вищих технічних навчальних закладах [Електронний ресурс] / А. В. Кочубей. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ozfm_2013_7_27.pdf

12. **Луговий В. І.** Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико-методологічний і практичний аспекти / В. І. Луговий // Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / [авт. кол. : В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін. ; за ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового]. – К. : Педагогічна думка, 2011. – С. 5–34.

13. **Морозов В.** Філософія впровадження інновацій у педагогічний процес / В. Морозов // Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 36–39.

14. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року №1556 – VII // Відомості Верховної Ради України, від 19.09.2014р. /№37-38/ стр.2716, ст.2004. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

15. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/ua/pr-vidil/1312/1390288033/1414672797/>

16. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/ua/pr-vidil/1312/1390288033/1415795124/>

17. **Силадій І.** Якісна освіта в контексті управління впровадженням інновацій / І. Силадій // Вища освіта України. – 2011. – № 4. – С. 105–112.

18. **Терлецька Ю.** Ефективність фахової діяльності викладачів вищих навчальних закладів: педагогічно-психологічний аспект / Ю. Терлецька // Вища школа. – 2014. – № 1. – С. 81–89.

19. **Туркот Т. І.** Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.

20. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура : монографія / [ред. кол. : В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєєв] ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 470 с.

21. **Харківська А. А.** Системний підхід та інновації в сучасній педагогічній науці / А. А. Харківська // Міжнародний науковий вісник : збірник наукових статей за матеріалами XXVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород – Будапешт, 26–29 листопада 2013 року) / ред. кол. В. І. Смоланка (голова), І. В. Артьомов та ін. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2014. – Вип. 8(27). – С. 31–35.

22. [Чернілевський Д. В.] Педагогіка вищої школи : підручник / Д. В. Чернілевський, І. С. Гамрецький, О. А. Зарічанський; за ред. Д. В. Чернілевського. – Вінниця : АМСКП : Глобус-Прес, 2010. – 408 с.

edu.ua/4280/1/Kozak_LV_Doslidjennya_innov_mod_2014.pdf

11. **Kochubey A. V.** Innovative methods of teaching the humanities in higher technical education [Electronic resource] / A. V. Kochubey. – access mode: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ozfm_2013_7_27.pdf

12. **Luhovyi V. I.** Management quality of teaching in higher education: theoretical, methodological and practical aspects / V. I. Luhovyi // psycho-pedagogical principles of design of innovative technologies of teaching in higher education : monography / [authors. col. : V. Luhovyi, M. Levshyn, O. Bondarenko, etc. ; edit by. V. P. Andruschenka, V. I. Lugovyi]. – K., 2011. – P. 5–34.

13. **Morozov V.** The philosophy innovation in teaching process. / V.Morozov // Higher education Ukraine. – 2014. – № 2. – P. 36–39.

14. Higher Education: Law of Ukraine on July 1, 2014 №1556 // VII Supreme Council of Ukraine from 19.09.2014r. / №37-38 / str.2716, st.2004. [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

15. Project about Concept of Education in Ukraine for the period 2015–2025 years. [Electronic resource]. – Access mode : <http://mon.gov.ua/ua/pr-vidil/1312/1390288033/1414672797/>

16. Project of strategy reform of higher education in Ukraine until 2020 [Electronic resource]. – Access mode : <http://mon.gov.ua/ua/pr-vidil/1312/1390288033/1415795124/>

17. **Syladiy I.** Quality education in the context of the implementation of innovation management / I. Syladiy // Higher education Ukraine. – 2011. – № 4. – P. 105–112.

18. **Terletska J.** Effectiveness of vocational high school teachers, pedagogical and psychological aspect / J. Terletska // High School. – 2014. – № 1. – P. 81–89.

19. **Turkot T. I.** Higher Education Pedagogy: Textbook for university students. – K. : Condor, 2011. – 628 p.

20. Fenomen innovation, education, society and culture: monography / [Edited by: V. Kremen, V. V. Ilyin, S.V.Proleyev] ; chief V. Kremen. – K. : Ped. Dumka, 2008. – 470 p.

21. **Kharkivska A. A.** The system approach and innovations in modern pedagogical science. / A. A. Kharkivska // International Research Bulletin: collection of scientific articles on materials XXVII International Scientific Conference, Uzhgorod – Budapest, 26–29 November 2013 (edited by V. I. Smolanka, I. V. Artomov and others. – Uzhgorod: State University "UzhNU", 2014. – Vol. 8 (27). – P. 31–35.

22. **Chernilevskiy D. V.** Higher Education Pedagogy : Textbook / D. V. Chernilevskiy, I. S. Hamretskiy, O. A. Zarichanskiy, I. M. Lutski ; Ed. D. V. Chernilevskiy. – Vinnytsa : AMSKP, Globe-Press, 2010. – 408 p.

Лілія РОМАНКОВА

кандидат психологічних наук, доцент,
докторант Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
завідувач відділу виховної
та психолого-педагогічної роботи
Прикарпатського національного
університету імені В. Стефаника

Ключові слова: волонтерський рух, волонтер, волонтерство, волонтерська діяльність, студентська молодь, соціальні цінності, моральні цінності.

У статті розкривається феномен волонтерської діяльності як складової формування моральних цінностей студентської молоді; як засіб розвитку, саморозвитку й самоактуалізації особистості; як ефективного механізму вирішення актуальних педагогічних та соціальних проблем.

УДК 159.923.32:17.022.1

**ВОЛОНТЕРСЬКА
ДІЯЛЬНІСТЬ
ЯК СКЛАДОВА
ФОРМУВАННЯ
МОРАЛЬНИХ
ЦІННОСТЕЙ
СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ**

© Романкова Л., 2015

Актуальність досліджуваної проблеми. Нині в українському суспільстві відбуваються кардинальні зміни в соціальній, економічній, політичній та духовній сферах. Більшою мірою ці зміни торкаються формування і розвитку особистості молодого покоління, яке є чутливим індикатором суспільних трансформацій і визначає в цілому потенціал розвитку суспільства. Багатьох учених, громадських діячів хвилює питання про те, чи буде сучасне покоління виступати тим потенціалом динамічного розвитку нашої країни, що прагне працювати на її благо, вкладати свій розум, талант, здібності в справу її процвітання.

Сучасна Україна знаходиться на етапі становлення нового громадянського суспільства, яке повинно базуватися на принципах гуманізму, цінностях толерантності та моральності.

Одним з важливих наслідків розбудови громадянського суспільства в Україні став активний розвиток відносно нового для країни соціального явища – волонтерського руху.

Будучи започаткованим у традиції безкорисливої допомоги нужденним, істо-

рично притаманній українській національній культурі, і взявши на озброєння досвід ряду передових у цій сфері західних країн, вітчизняний волонтерський рух з кожним роком набуває все більшої потужності, об'єднує більше громадян та залучає значні ресурси, що потребує чіткого законодавчого регулювання.

Держава своєчасно реагує на цей поклик часу, що переконливо свідчить визначення у законодавчому полі основ державної політики щодо волонтерства, внесення до законодавства основних термінів і понять стосовно цього соціального явища, визначення суб'єктів державного управління і громадського самоврядування, відповідальних за розвиток волонтерського руху.

На сьогодні законодавчо визначений термін «волонтерський рух», задекларовано, що підтримка і сприяння його розвитку є одним з основних напрямів державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми і молоддю. У 2001 р. в Україні організовано проведення Міжнародного року волонтерів, у межах якого розроблено низку заходів щодо сприяння розвитку в Україні волонтерського руху. У 2003 р. Кабінетом Міністрів України утворено Координаційну раду з питань розвитку та підтримки волонтерського руху, визначено термін «волонтер», легітимізовано право волонтерів на їх залучення до надання соціальних послуг відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України, яке регулює цю діяльність, передбачено право суб'єктів, які надають соціальні послуги, залучати волонтерів на договірних засадах для виконання цієї роботи. Основними напрямками виконання Загальнодержавної програми підтримки молоді на 2004–2008 роки передбачено підтримку трудових та волонтерських загонів молодіжних громадських організацій, діяльність яких спрямована на реставрацію та відновлення об'єктів культурної спадщини, меморіальних комплексів, пам'ятників бойової та трудової слави, допомогу соціально незахищеним верствам населення. Намічено також сприяння розвитку волонтерського молодіжного громадського руху, визначено термін «волонтерська діяльність у сфері

надання соціальних послуг», її основні застави, суб'єкти, які займаються цією діяльністю, напрями й шляхи її проведення, соціальні послуги, до надання яких соціальною службою можуть залучатися волонтери, порядок і механізм співпраці волонтерів (волонтерських організацій, об'єднань) із соціальною службою, координатори волонтерської діяльності у сфері соціальних послуг – Міністерство праці та соціальної політики України, Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді.

Зазначені нормативно-правові акти України забезпечили передумови для поширення волонтерського руху в Україні, його становлення та організаційного оформлення.

Вагомий внесок у становлення теорії волонтерства, розробку його теоретичних та методологічних засад зроблено російськими (І. Айнутдинова, О. Акімова, Л. Вандишева, В. Пестрикова), українськими (О. Безпалько, І. Зверева, Н. Заверико, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Мигович, С. Пальчевський, В. Петрович, Ю. Поліщук, А. Рижанова, М. Тименко) і зарубіжними (Р. Лінч, С. Маккарлі (США), Л. Питка, Є. Матерна (Польща) дослідниками, які визначили сутність, ознаки, особливості, напрями та принципи волонтерської роботи.

На особливу увагу заслуговують праці: А. Капської, О. Любарської, В. Назарук, В. Петрович, Ю. Поліщук (визначено принципи волонтерської роботи); І. Звереві, Г. Лактіонової, С. Савченко, С. Харченко (обґрунтовано роль волонтерства як складової соціально-педагогічної роботи з молоддю); О. Безпалько, Р. Вайнола, Н. Заверико, А. Капської (розкрито технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності); О. Кузьменко, Н. Романова, С. Толстоухова (визначено особливості роботи волонтерів у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді); Ю. Поліщук (обґрунтовано волонтерство як складову соціально-педагогічної діяльності молодіжних організацій); З. Бондаренко (розкрито особливості організації волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу); Т. Лях, Л. Міщенко, К. Пото-

па, Є. Фаворова (подано класифікацію волонтерських груп, зміст та напрями роботи волонтерів, аналіз особливостей соціально-педагогічної діяльності студентських волонтерських груп); Н. Романова, Н. Трубникова, Н. Черепанова (визначено мотиваційні фактори участі у волонтерській діяльності).

Виклад основного матеріалу. Вища освіта в Україні відіграє значну роль у системі соціальних інституцій, виконує важливі функції передачі знань, умінь і навичок професійної діяльності, розвиває у молоді ерудицію та інтелект і реально визначає культурні орієнтири майбутнього суспільства. Тому необхідно створювати середовище, у якому б суб'єкти навчально-виховного процесу були спроможні вчитися й працювати для досягнення спільної мети. У зв'язку з цим питання залучення студентів до волонтерської діяльності є актуальними, оскільки різноманітність напрямів, форм і методів волонтерської діяльності відкриває широкі перспективи для активізації духовного, інтелектуального та культурного потенціалу всіх учасників навчально-виховного процесу.

Для України, як і для всього світу, волонтерство є актуальним і важливим. *По-перше*, це ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства і навколишнього середовища. *По-друге*, волонтерство привносить у соціальну сферу, як правило, нові творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем. По-третє, це спосіб, за допомогою якого кожний представник суспільства може брати участь у процесі підвищення якості життя. По-четверте, це механізм, за допомогою якого люди можуть просто адресувати свої проблеми тим, хто здатний їх вирішити.

Важливим видається уточнення поняття «волонтерська діяльність», «волонтер». У науковій літературі існує велика кількість тлумачень, за допомогою яких дослідники намагаються відобразити сутність цих дефініцій, тому спробуємо подати повну характеристику цього явища.

У статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» зазначається, що во-

лонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [7]. За Т. Крижановською, волонтерська діяльність – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб – волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера [5]. На думку І. Зверевої, волонтерська діяльність – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту і процвітання спільнот і суспільства в цілому [14].

У Законі України «Про волонтерський рух» визначено, що волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер. Волонтерами можуть бути особи, які досягли 16 років або, як виняток (за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює), з 15 років [8].

Ми погоджуємося з думкою О. Безпалько, Н. Заверико, І. Зверевої, що волонтер – це передусім добра, милосердна людина, яка володіє неабиякими комунікативними навичками і приваблює до себе людей, розуміє проблеми оточуючих та співчуває їм, має бажання безкорисливо допомагати вирішувати проблеми інших людей. Крім того, волонтер характеризується порядністю, уважністю, відповідальністю, відвертістю зі своїми клієнтами [3, с. 52]. На думку М. Дейчаківського, волонтери – найактивніші представники різних груп населення, які бажують своєю працею та участю надати дієву підтримку в становленні демократії в Україні, зробити конкретний внесок у поліпшення становища маргінальних груп чи в розвиток соціальної і культурної сфери [4]. Ми схиляємося до думки науковців, які вважають, що волонтер – це громадянин, який вільно, а не для того, щоб продемонструвати свої моральні зобов'язання чи законні обов'язки, керується ідеєю суспільної та приватної солідарності. Волонтер, який одного разу про-

демонстрував свою здатність виконувати громадянські та власні обов'язки, надалі переходить у цілковите розпорядження суспільства, сприяє вирішенню суспільних проблем і надає пріоритет турботі про бідних та нездолених. Згідно із Загальною декларацією волонтерів, волонтерство розглядається як активна участь людей у громадському житті країни, що сприяє покращенню якості життя в загальному сенсі, особистісному росту та поглибленню відчуття солідарності; реалізації основних потреб на шляху побудови більш справедливого та мирного суспільства; економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій та виражається, зазвичай, у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій [2].

Аналіз наукових досліджень з проблеми дозволяє зробити висновок про те, що досвід волонтерської роботи як в Україні, так і за кордоном (США, Японія, Австрія, Італія, Німеччина, Великобританія, Франція та ін.), у тій чи іншій формі є в кожній країні світу, у багатьох законодавчо зафіксований та має деякі особливості щодо використання нових підходів до формування студентської молоді.

Як соціально-педагогічний феномен волонтерство зародилося в США, де вже у XIX ст. волонтери забезпечували функціонування різних некомерційних організацій. За твердженням І. Григи, французький письменник-журналіст Анрі Дюнан, вражений кривавими картинами битви коло Сольферино, запропонував ідею створення Червоного Хреста (1859) – організації, яка працювала б на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу пораненим бійцям. Саме цей факт започаткував волонтерську роботу в усьому світі [13, с. 146].

Цікавою видається наукова знахідка О. Безпалько щодо започаткування волонтерської роботи в Англії, а пізніше у США студентами, які працювали в переважній більшості з населенням в сеттльмент-центрах, що виникли за аналогією з європейськими кварталами в колоніях як центри соціальної допомоги для місцевого населення, як благодійні установи на зразок Тойнбі-Холл, заснованого священиком С. Барнетом

у 1884 р. у бідній частині Лондона. Цей заклад існував за рахунок приватних пожертвувань і дав поштовх до створення більш ніж 400 благодійних установ в англійських та американських містах. Студенти, які об'єднувалися між собою на волонтерських засадах у невеликі групи, а пізніше – добровільні об'єднання, оселялися в найбідніших кварталах Лондона, а потім у багатьох міських районах по всій Великобританії, щоб на собі відчути всі незручності бідності, проводити соціальну роботу на місцях. Вони були провідниками освіти, різних видів культурної діяльності, помічниками місцевих жителів у вирішенні радикальних соціальних проблем та наданні соціальної допомоги нужденним [17, с. 28].

Наведені факти свідчать про те, що волонтерська робота з'явилася в XIX ст. в часи поширення суспільної благодійності, кульмінацією якої став рух сеттльмент-центрів, у яких зародилися окремі напрями та форми соціальної роботи. А самі сеттльменти стали прабатьками багатьох сучасних інституцій, які успішно функціонують у територіальних та етнічних громадах різних країн. Отже, є підстави стверджувати, що волонтерська робота та студентський волонтерський рух були і є дуже актуальними.

Визначаючи волонтерську роботу, сучасні дослідники тлумачать сутність цього феномена як: соціальну практику, що може бути освоєна майбутніми фахівцями соціальної сфери поза професійною підготовкою у вищому навчальному закладі на базі громадських організацій (О. Акімова, В. Бочарова, В. Воронов, Б. Вульф, Р. Ларсен, В. Петрович, Ю. Поліщук, Н. Романова, Д. Хепурт та ін.); добровільчу діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства, без цілей отримання прибутку, одержання оплати або кар'єрного зросту; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб через надання допомоги іншим людям; основу функціонування громадських організацій, територіальних громад, форму громадянської активності населення (О. Безпалько, О. Стецьків, М. Фіров, Є. Холостова та ін.); малоспеціалізовану допомогу в різних сферах діяльності

(Л. Артюшкіна, Ю. Мацкевич, А. Мороз, А. Полянничко, Л. Радченко); філантропію – сприяння окремих осіб чи груп громадян добробуту людей через надання послуг чи коштів. «Філантропія відрізняється від благодійності й милосердя тим, що спрямована на великі групи людей та установи, організації, а не на окремих індивідів» [10, с. 280] (Р. Апресян, М. Дмитрієнко, Є. Холостова, Ю. Хорунжий).

Зупинимося на формуванні основних цінностей у процесі волонтерської діяльності. Російський психолог Н. Потапова у своєму дослідженні, присвяченому груповим і особистісним факторам соціально-психологічного клімату волонтерських об'єднань, розглядала питання ціннісних орієнтацій особистості. На думку автора, особистість освоює групові цінності за допомогою соціальної ідентифікації. Автор розводить такі поняття, як соціальна ідентифікація та соціальна ідентичність особистості. Під соціальною ідентифікацією в психології розуміється процес, за допомогою якого людина освоює норми і цінності, що панують у навколишньому світі за допомогою ототожнення себе з іншими людьми або соціальною роллю. Процес соціальної ідентичності являє собою механізм, який сприяє суб'єктивному освоєнню особистістю соціальної дійсності. Таким чином, на думку автора, процес засвоєння цінностей в групі волонтерів відбувається за допомогою механізму соціальної ідентифікації [18].

На думку авторів, розглядаючи ціннісні орієнтації особистості, включеної в якунебудь соціально значиму діяльність, необхідно розглядати всі особливості і специфіку даної діяльності. Також важливо враховувати, що ціннісні орієнтації та цінності особистості полягають у нерозривному зв'язку з мотивацією і спрямованістю особистості.

У якості важливої характеристики особистості волонтера деякі автори виділяють схильність до співпереживання та емпатії у відношенні до іншої людини. Таким чином, чим більше в людини бажання і готовність здійснювати допомогу іншим людям, тим вища її готовність до альтруїзму в конкретній ситуації [9].

На думку Л. Нікітіної, особистість волонтера характеризує альтруїстична спрямованість. Під спрямованістю автор розуміє важливу сторону особистості, яка визначає якість соціальних і моральних цінностей. Спрямованість виражається в таких елементах особистості, як ціннісні орієнтації, потреби, установки, цілі та ідеали. Ці елементи особистості також є природними стимулами особистості до такої діяльності [16].

На думку Л. Анциферової, альтруїстична спрямованість особистості формується суспільством і соціальними нормами, панівними в даній культурі. З позиції автора, суспільство висуває особистості певну систему ціннісних орієнтацій, які особистість у процесі свого становлення інтеріоризує, роблячи їх надбанням своєї особистості. Таким чином, автор вважає, що альтруїстична спрямованість особистості волонтера обумовлена громадськими морально-етичними цінностями, які сприяють добровольчій діяльності суб'єкта [12].

Сучасний вітчизняний психолог Л. Сікорська, досліджуючи ціннісно-сміслові детермінанти волонтерської діяльності, виділила ряд ціннісних орієнтацій, що мають альтруїстичну спрямованість. У якості подібних цінностей автор виділила такі, як милосердя, доброта, толерантність, соціальне право, людську гідність, свободу [9].

На думку російського психолога Л. Антілогової, альтруїзм є системою життєвої орієнтації особистості, опосередковуючи систему ціннісно-сміслових орієнтацій волонтера. Альтруїзм є центральним мотивом поведінки людини, а також критерієм моральних оцінок, визначаючи таким чином сенс життя.

Автор зазначає, що в такому випадку ставлення до інших людей ґрунтується на ідеї безкорисливої допомоги, а провідною цінністю стає благо іншої особистості і добро [11].

Вивчення психологічних характеристик волонтерів, що надають соціальну допомогу дітям і дорослим, людям з різним ступенем інвалідності, дало можливість визначити в якості провідної таку цінність, як толерантність. Сучасний російський психолог Л. Антілогова відзначає, що здатність особистості терпимо ставитися до «інакшості» іншої особистості необхідна волон-

теру, який надає допомогу різним соціальним групам [11].

На думку американського психолога Д. Брауна, здатність особистості до співпереживання та емпатії у ставленні до іншої людини ґрунтується на минулому негативному досвіді особистості. Автор описує цей механізм з погляду отождолення волонтером себе зі страждаючою особистістю, якій він надає допомогу, як самому собі. Отже, як пріоритетну автор виділяє цінність власної особистості і особистості людини в цілому. На думку автора, чим вищий рівень альтруїзму особистості, тим більша вірогідність того, що така особистість буде відчувати жалість до людини, отождонюючи себе з нею [19].

Таким чином, у якості основних цінностей волонтерів науковці виокремили такі, як толерантність, доброта, милосердя, соціальне право, людська гідність, свобода вибору, моральність, відповідальність, громадянський обов'язок.

Студентські роки – це період усвідомлення власних дій та вчинків, період формування особистісних понять, оцінки власних дій. Студентська молодь намагається шукати відображення моральних якостей у вчинках оточуючих, починає проектувати ці якості на себе, так відбувається формування моральних якостей особистості.

Формуючи моральний потенціал молоді людини, необхідно надавати не лише

уявлення про найкращі людські цінності, але й допомогти усвідомленню цих цінностей у власному житті, що дасть можливість жити відповідно до них, формувати духовні потреби, які забезпечать мотивацію життєдіяльності молоді людини.

Висновки. Залучення особистості до сфери волонтерської діяльності приводить до позитивних змін у світогляді молоді людини, комунікативної свідомості, таких особистісних новоутворень, як соціальна та інтелектуальна активність, соціальна компетентність та вміння діяти у нестандартних життєвих ситуаціях. Парадокс волонтерської діяльності полягає в тому, що, вносячи зміни в соціум, людина змінюється сама. Предметом змін у волонтерській діяльності є сам суб'єкт, який здійснює цю діяльність. Така діяльність і підготовка до неї створює оптимальні умови для розвитку та самовдосконалення особистості молоді людини.

У сучасному світі студентська молодь є найбільш мобільною соціальною групою. Саме ця категорія молоді повинна брати активну участь у вирішенні завдань, які стоять перед державою та суспільством. Адже від позиції студентської молоді в суспільно-політичному житті, активної участі в соціально-економічному та культурному розвитку країни залежатиме конкурентоспроможність країни на міжнародному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бондаренко З. П.** Волонтерська робота у вищому навчальному закладі / З. П. Бондаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 25–30.
2. **Вайнілович Н. А.** Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект / Н. А. Вайнілович // Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2010. – № 2. – С. 407–410.
3. Волонтерство : поради для організатора волонтерського руху / О. В. Безпалько, Н. В. Заверико, І. Д. Зверева [та ін.] ; уклад. Т. Л. Лях. – К. : ВГЦ «Волонтер», 2001. – 176 с.
4. **Дейчаківський М.** Роль громадських організацій в Україні / М. Дейчаківський // Громада. – 1995. – № 3. – С. 10–15.
5. **Крижановська Т. І.** Волонтерський рух на Харківщині: проблеми та перспективи / Т. І. Крижановська // Управління розвитком. – 2010. – № 7(83). – С. 123–124.

REFERENCES

1. **Bondarenko Z. P.** Volunteer work in high school / Z. P. Bondarenko // Bulletin Zaporizhzhya National University. – 2008. – № 1. – P. 25–30.
2. **Vaynilovich N. A.** Motivational aspect of volunteering in Ukraine / N. A. Vaynilovich // Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society. – 2010. – № 2. – P. 407–410.
3. Volunteering : advisor to the organizer of volunteering / O. V. Bezpalko, N. V. Zaveriko, I. D. Zvereva [that in.] ; compil. T. L. Lyakh. – K. : VGTS «Volunteer», 2001. – 176 p.
4. **Deychakivsky M.** The role of NGOs in Ukraine / M. Deychakivsky // Gromada. – 1995. – № 3. – P. 10–15.
5. **Kryzhanovskaya T. I** Volunteerism in Kharkiv: problems and prospects // Development Management / T. I. Kryzhanovskaya. – 2010. – № 7(83). – P. 123–124.
6. **Lyakh T. L.** Historical foundations of social and educational activities volunteers abroad / T. L. Lyakh // Volunteering as a resource for social work in the

6. **Лях Т. Л.** Історичні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном / Т. Л. Лях // Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді : зб. ст. – К. : Християн. дит. фонд, 2006. – С. 61–70.

7. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квіт. 2011 р., № 3236 VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/3236-17>

8. Про волонтерський рух : Закон України від 13 квіт. 2010 р., № 2118-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/748-2004-%D1%80>

9. **Сікорська Л. Є.** Толерантність в уявленнях молодих російських і німецьких волонтерів соціальної роботи / Л. Є. Сікорська. – К. : Социс, 2007. – 58 с.

10. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. – К. : Центр учб. літ-ри, 2008. – 336 с.

11. **Антилогова Л. Н.** Альтруизм и его роль в профессиональной деятельности социального работника / Л. Н. Антилогова // Социальная работа в Сибири / отв. ред. Н. И. Морозова. – Кемерово, 2004. – С. 35–55.

12. **Бобнева М. И.** Социальные нормы и регуляция поведения / М. И. Бобнева, Е. В. Шорохова. – М. : Наука, 1978. – 312 с.

13. **Вул Б.** Программы социальной помощи в американской общине педагога / Б. Вул // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф. Яркіна, Г. Бочарова]. – М. ; Тула : АСОПИР РФ, 1993. – С. 194–200.

14. **Зверева И. Д.** Развитие социальной работы и социальной педагогики в Украине: (итоги 2 летней реализации проекта «Социальное образование в Украине») / И. Д. Зверева, Г. М. Лактинова // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 4. – С. 2–6.

15. **Куникіна Н. П.** Теоретические и эмпирические аспекты изучения профессионально-значимых личностных качеств у волонтеров / Н. П. Куникіна // Сборник научных трудов Сев-КавГТУ. Серия : Гуманитарные науки. – 2007. – № 5. – С. 25–76.

16. **Никитина Л. Е.** Феномен волонтерства в современной России / Л. Е. Никитина // Волонтер и общество. Волонтер и власть : науч.-практ. сборник / сост. С. В. Тетерский ; под ред. Л. В. Никитиной. – М. : «ACADEMIA», 2000. – С. 5–12.

17. **Норланн Э.** Проблемы этики, морали и гуманизма в практической деятельности социальных работников / Э. Норланн // Обучение социальной работе: состояние и перспективы : материалы Междунар. конгр. шк. соц. работы / [под ред. В. Г. Бочаровой]. – М., 1997. – С. 71–81.

18. **Потапова Н. А.** Групповые и личностные факторы социально-психологического климата волонтерских объединений : дис. на соискание уч. степени канд. псих. наук : 61 07-19/185 / Потапова Наталья Альбертовна. – СПб., 2006. – 215 с.

19. **Хьелл Л.** Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 1997. – 324 с.

community : a collection of articles - K. : Hristiyan. dit. Foundation, 2006. – P. 61–70.

7. On voluntary activities : Law of Ukraine on Apr 19. 2011 r., № 3236 VI [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/3236-17>

8. About Volunteering : Law of Ukraine od 13 kvit. 2010 p., № 2118-VI [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/748-2004-%D1%80>

9. **Sikorska L. E.** Tolerance in perceptions of young Russian and German volunteer social work / L. E. Sikorska. – K. : SOCIS, 2007. – 58 p.

10. Social pedagogy : small encyclopedia / [by the general editorship of prof. I. D. Zvereva]. – K. : Center educational ref., 2008. – 336 p.

11. **Antilogova L. N.** Altruism and its role in the professional activity of the social worker / L. N. Antilogova // Social Work in Siberia / editor. ed. N. I. Morozov. – Kemerovo, 2004. – P. 35–55.

12. **Bobneva M. I.** Social norms and regulation of behavior / M. I. Bobneva, E. V. Shorohova. – Moscow : Nauka, 1978. – 312 p.

13. **Wool B.** Social assistance programs in the American community educator / B. Wool // Theory and Practice of Social Work: domestic and foreign experience / [Ed. T. F. Yarkina, G. Bocharova]. – M. ; Tula : ASOPiR the Russian Federation, 1993. – P. 194–200.

14. **Zvereva I. D.** Development of social work and social pedagogy in Ukraine: (results of 2 years of the project «Social Education in Ukraine») / I. D. Zvereva, G. M. Laktionova // Practical Psychology and Social Work. – 2001. – № 4. – P. 2–6.

15. **Kunikina N. P.** Theoretical and empirical aspects of the study of professionally significant personal qualities of volunteers / N. P. Kunikina // Collection of scientific works NCSTU. Series : Humanities. – 2007. – № 5. – P. 25–76.

16. **Nikitina L. E.** The phenomenon of volunteering in modern Russia // Volunteer and society : Volunteer and power Scientific-practical collection / Comp. S. V. Tetersky ; ed. L. V. Nikitinoy. – M. : «ACADEMIA», 2000. – P. 5–12.

17. **Norlann E.** Problems of ethics, morality and humanism in the practice of social workers / E. Norlann // Social Work Education: Status and Prospects : Materials of Intern. Congreve. sch. soc. work / [ed. V. G. Bocharova]. – M., 1997. – P. 71–81.

18. **Potapova N. A.** Group and personal factors of socio-psychological climate of voluntary associations : Dis. cand. psych. sciences : 61 07-19 / 185 / Natalya Albertovna Potapova. – SPb., 2006. – 215 p.

19. **Hielle L.** Theories of Personality / L. Hielle, D. Zigler. – SPb. : Piter, 1997. – 324 p.

Ян ВОЙДИЛО

здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: людина, освіта, культура, інженерна освіта, гуманітарна освіта, світоглядна орієнтація інженерів.

Аналізуються можливості та ресурси підвищення ефективності гуманітарної складової в системі підготовки інженерних кадрів; серед них автор виділяє модернізацію навчального процесу в контексті оптимізації співвідношення предметних та гуманітарних дисциплін, організацію гуманітарної освіти та самоосвіти інженерів упродовж життя, інтенсифікацію позанавчальної роботи студентів інженерних ВНЗ, розширення меж спілкування у виробничому колективі в процесі виробничо-професійної практики тощо.

ОСНОВНІ РЕСУРСИ ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНО-СВІТОГЛЯДНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

© Войдило Я., 2015

а теренах України великий комплекс політичних, економічних та трансформацій викликав зміну пріоритетів серед різних секторів вищої освіти, зокрема, частково знизив характерну для радянських часів увагу до природничо-технічної та інженерної освіти.

Тим часом, інтенсифікація гуманітарної підготовки майбутніх інженерів є невідворотним велінням часу глобалізації та демократизації суспільного життя. На жаль, більшість технічних університетів цією проблемою практично не переймаються. Між тим, саме гуманітарна складова формує загальну культуру особистості інженера, його здатність працювати з людьми, висловлювати й реалізовувати власну громадянську позицію, посилює відповідальність. Останнє потребує аналізу ресурсів, завдяки яким розширюються можливості гуманітарної підготовки майбутніх інженерів. Зупинимося на цьому більш детально.

На наш погляд, найважливішим та найефективнішим ресурсом підвищення ефективності процесу гуманітарної підготовки майбутніх інженерів є **модернізація навчального процесу**.

При цьому така модернізація має носити інноваційно-гуманістичний характер, тобто якнайповніше сприяти розкриттю

творчих можливостей та особистісно-професійних схильностей кожного суб'єкта навчання і виховання. З цього необхідно виходити, здійснюючи дійсно змістовну, структурну та організаційну модернізацію вищої технічної освіти як на рівні держави, так і на рівні кожного університету. Тільки за умов здійснення інтегральної модернізації навчального процесу з головним акцентом на його гуманітаризацію можна сподіватися на справжню реформу української вищої технічної освіти в найближчому майбутньому.

Інноваційно-гуманістична модернізація вищої освіти майбутніх інженерів-технологів має початися з розробки інтегрованих курсів професійно-спеціалізованої підготовки, у межах яких невід'ємною частиною будуть гуманітарні знання, необхідні для ціннісно-світоглядного насичення професійних компетентностей майбутніх спеціалістів. «Головним елементом удосконалення навчального процесу в профільних університетах повинно стати включення в навчальні плани гуманітарної підготовки природничо-технічних дисциплін і, відповідно, циклу гуманітарних дисциплін у природничо-технічну фундаментальну підготовку. Причому цей процес не можна розглядати як просте змішування вже відомих предметів. Ідеться про створення нового покоління проблемно-орієнтованих інтегрованих курсів, реалізація яких потребує від студентів та викладачів міждисциплінарного синтезу й об'ємного поліпредметного системного бачення. Розробка таких предметів, як основа формування інтегративних якостей особистості, повинна стати пріоритетною в психолого-педагогічних дослідженнях проблем вищої освіти» [3, с. 269–270].

З нашої позиції, тільки така інтеграція світоглядно-гуманітарних знань і професійно-особистісних компетентностей може реально сприяти підвищенню ефективності процесу гуманістично-світоглядної підготовки майбутніх інженерних кадрів. Звідси головним завданням на шляху модернізації навчального процесу для інженерних спеціальностей є саме створення інтегративних курсів та відповідного зміс-

ту і стилю викладання спеціалізованих та загальнонаукових предметів.

З одного боку, сьогодні вже можна стверджувати про початок плідних реформ в українській вищій технічній освіті. Багато зроблено як на управлінсько-адміністративному, так і на змістовно-освітньому рівні щодо модернізації процесу навчання і виховання студентів інженерних спеціальностей. «Останніми роками в професійно-технічній освіті відбулись певні позитивні зміни, які можна вважати початком її реформування. Такі зміни були визнані наступними тенденціями модернізації інженерної освіти: гуманізація, фундаменталізація, комп'ютеризація, гуманітаризація, ефективність, технологізація, масовість» [2, с. 36].

З іншого боку, слід наголосити і на таких недоліках реформ, що відбуваються: їх фрагментарність, безсистемність та непорядкованість. Дуже часто гуманітаризація та гуманізація освітнього процесу в технічних ВНЗ країни стає заручницею формалізованого підходу, за якого ефективність процесу гуманітарно-світоглядної підготовки майбутніх інженерів є виключно позірною, а не реальною.

Це значною мірою знижує конкурентоспроможність інженерних кадрів на вітчизняному і світовому ринку праці, адже гуманітарна підготовка є невід'ємним елементом особистісно-професійної успішності та повноцінності. Тільки інженер з розвиненим культуротворчим стилем мислення та інноваційним потенціалом дії може розраховувати на досягнення значних успіхів у своїй професійній діяльності. Можна стверджувати, що саме від ефективної інноваційно-гуманістичної модернізації навчального процесу в технічних ВНЗ значною мірою залежить подальша професійна конкурентоспроможність та особистісно-професійна успішність українських інженерних кадрів.

Ще одним важливим напрямом використання такого ресурсу підвищення ефективності процесу гуманітарно-світоглядної підготовки майбутніх інженерів, як модернізація навчального процесу, має стати *впровадження ефективних освітніх схем та механізмів навчання впродовж*

життя, що забезпечили б кожному спеціалісту можливість компетентно відповідати на виклики часу.

Це дуже важливо в умовах сучасної цивілізаційно-технологічної динаміки. «Враховуючи той факт, що наукові, технічні та інші знання і технології оновлюються дуже швидко, то й процес їх сприйняття й формування особистості повинні відбуватися протягом життя. Отже, уміння вчитися та перебудовувати свою картину світу відповідно до досягнень як у професійній галузі, так і в інших сферах діяльності, також стають одними із найсуттєвіших умінь майбутнього фахівця. Вирішенню існуючих проблем професійної підготовки майбутніх інженерів значною мірою сприяє використання нових освітніх технологій, технічних та програмних засобів, а також нових методик відкритої, перш за все дистанційної освіти» [8, с. 229].

Таким чином, сьогодні існує потужний ресурс модернізації навчального процесу у вищих технічних закладах освіти. При цьому такий ресурс має бути, насамперед, зорієнтований саме на посилення гуманітарно-інтегративної складової навчання і виховання майбутніх інженерів.

Потужним ресурсом, який може бути ефективно використаний з метою підвищення корисності процесу гуманітарно-світоглядної підготовки майбутніх національних інженерних кадрів, є **інтенсифікація позанавчальної роботи**, яка може допомагати кожному студенту пристосовуватися до складних, динамічних і часто непередбачуваних реалій сучасного суспільного, громадського, цивілізаційного життя. «У сучасному суспільстві вимоги до випускників ВНЗ для їх вступу в професійний світ стають все більш складними. Під час навчання у системі освіти здобуваються знання, але навички, досвід і практика більше набуваються під час участі у позанавчальній, позааудиторній діяльності. Надзвичайно важливим є аналіз ролі позааудиторної діяльності у формуванні інженера сьогодні, вивчення світового досвіду в цій сфері та запропонування шляхів вирішення проблеми інтегрування цього питання в європейську систему вищої освіти»

[5, с. 558]. Позанавчальна діяльність всіх суб'єктів навчально-виховного процесу в технічному вузі має бути спрямована на досягнення двох ключових цілей: урізноманітнення методів підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, а також на формування у них громадянських якостей і чеснот, що в подальшому будуть використовуватися кожною людиною з метою активної участі в житті підприємства, громади, країни.

З огляду на специфіку професійної діяльності інженера, у якій поєднується технологічна та організаційна складова, важливо, щоб зростали майбутні організаційно-комунікативні здатності. Повноцінно це забезпечити можна тільки за умови використання можливостей позанавчальної роботи студентів. «Розв'язання зазначених завдань значною мірою залежить від науково обгрунтованої організації позааудиторної виховної роботи у вищих технічних навчальних закладах. Вона покликана, по-перше, сприяти вихованню свідомого громадянина, патріота; по-друге, задовольняти особисті потреби та інтереси студентів; по-третє, забезпечувати реалізацію загальнокультурної складової в підготовці майбутнього інженера» [6, с. 345]. Соціально-громадянські, патріотичні, культуротворчі властивості інженера надзвичайно важливі як умови досягнення його особистісно-професійної успішності. Це, в свою чергу, підвищує актуальність модернізації та диверсифікації форм і методів позанавчальної активності студентів у вітчизняних вищих технічних навчальних закладах.

В університетах західних країн вже давно використовуються інноваційні методики інтенсифікації гуманітарної, світоглядної, ціннісної, креативної підготовки спеціалістів технічного профілю. Це забезпечує високу конкурентоспроможність інженерно-технологічних кадрів, здатних повноцінно реалізовувати свої творчі та креативні можливості в професійній та громадській діяльності. «Вивчивши досвід зарубіжних країн, можна стверджувати, що гуманітарна підготовка у контексті західних моделей розглядається як найважливіша складова професійної підготовки випуск-

ника, у процесі якої відбувається формування у студентів соціально-психологічної компетентності через засвоєння ними знання блоку соціально-гуманітарних дисциплін. Необхідною вимогою до організації професійної підготовки виступає її реалізація у межах змістовно-технологічної інтеграції соціально-гуманітарної, загальнопрофесійної, спеціально-предметної підготовки та позааудиторної соціально значущої діяльності студентів» [2, с. 36]. Саме така позааудиторна, соціально значуща робота українських студентів, що навчаються на інженерно-технологічних спеціальностях, на нашу думку, може забезпечити значну інтенсифікацію формування цілісного комплексу особистісно-професійних компетентностей кожної молоді людини в стінах університету.

Важливо підкреслити і те, що виключно теоретичне і практичне навчання не може створити повноцінних умов для формування високої духовної культури особистості майбутнього інженера. Для цього необхідно в обов'язковому порядку використовувати всі можливості позааудиторних форм навчання і виховання, які спроможні значно урізноманітнити гуманітарно-світоглядну підготовку студентської молоді. «Духовна культура, що визначає життєву позицію людини, нетотожна сумі знань, отриманих у процесі фахової підготовки. Не слід вважати, що просте засвоєння матеріалу лекцій, книг, підручників і першоджерел автоматично забезпечує формування духовної культури майбутніх інженерів та їх орієнтацію у власній діяльності на загальнолюдські цінності та пріоритети. Перетворення набутих знань та вражень на духовну культуру особистості визначається всією сумою соціальних впливів на студента, коригується його практичною участю у суспільному житті. Значну роль у цьому процесі відіграють такі форми культурного впливу, як: наукові конференції, методологічні і теоретичні семінари, школи молодих вчених, наукові публікації, філософська підготовка студентів, аспірантів і пошукувачів. Також слід обов'язково згадати участь студентської молоді у роботі різноманітних творчих гуртків, діяльність центрів культури та мистецтв

із різними музичними, театральними і художніми студіями, відвідування студентами експозицій виставок та театральних вистав та ін.» [7, с. 13].

Такі позааудиторні заходи обов'язково допомагатимуть студентській молоді розвивати свій духовний світ і творчий потенціал. У подальшому висока духовна культура сприятиме формуванню з інженерно-технічної інтелігенції справжньої інтелектуальної еліти українського суспільства. «Позанавчальна діяльність є необхідною складовою підготовки майбутнього фахівця у будь-якій сфері діяльності, адже її метою є розширення життєвого досвіду, всебічний розвиток особистості, отримання необхідних навичок спілкування, менеджменту та лідерства. Участь у ній є бажаною та підтримується більшістю викладачів, але вона не повинна негативно відобразитися на основній навчальній діяльності студента, бо тільки сукупність академічної успішності та багатогранної особистості є ознаками сучасного інженера, ініціативного, самостійного, готового до прийняття важливих рішень» [5, с. 562–563]. Отже, актуалізація проблематики інтенсифікації та урізноманітнення позанавчальної роботи студентів, що навчаються на інженерно-технологічних спеціальностях, є дуже важливою. Але не менш важливим є дослідження і використання й такого ресурсу підвищення ефективності гуманітарно-світоглядної підготовки майбутніх інженерів, як **перформатування практики**.

На сьогодні в українських університетах існують різні види практики для студентів різних курсів. Ефективність таких форм практичного засвоєння теоретичних знань, що отримані протягом навчання, є достатньо високою. «Розрізняють такі види виробничих навчальних практик: 1) виробниче навчання в майстернях; 2) виробнича практика безпосередньо на робочих місцях; 3) технологічна практика; 4) переддипломна практика» [4, с. 94]. Водночас для формування повноцінної системи особистісно-професійних компетентностей майбутніх інженерів необхідно, на нашу думку, посилити і доповнити практику студентів соціально-гуманітарним, психологічно-комуні-

кативним наповненням, яке дозволить виховувати у майбутніх спеціалістів навички креативності, відповідальності, громадської активності та організаційно-колективної успішності.

Головною метою такого доповнення, урізноманітнення та переформатування змісту навчально-виробничої практики студентів інженерно-технологічних спеціальностей має бути виховання у них високого рівня комунікативної культури, адже «...на сучасному етапі розвитку українського суспільства важливою є проблема формування комунікативної культури особистості, яка є консолідуючим елементом регулятором поведінки, гарантом шанобливого ставлення особистості до інших, розуміння їх, терпливості та взаємоповаги. Саме в процесі спілкування майбутні фахівці-інженери, набуваючи досвід взаємодії з іншими людьми, усвідомлюють себе завдяки порівнянню з ними, розвиваються інтелектуально і тим самим у результаті взаємного збагачення інформацією зміцнюють власні наукові, світоглядні, етико-естетичні погляди і переконання у прогресивному зростанні» [1, с. 30].

На наш погляд, у процесі проходження навчально-виробничої практики складаються найсприятливіші умови для вироблення в структурі особистісно-професійних компетентностей майбутнього інженера ефективних комунікативних умінь та навичок. Це сприяє тому, що в майбутньому такий спеціаліст легше віднайде своє місце в робочому колективі, зможе максимально ефективно виконувати не тільки технічну, але й організаційно-управлінську роботу.

З огляду на такі завдання, що пов'язані з підвищенням ефективності процесу гуманітарно-світоглядної підготовки майбутніх інженерів, актуалізується концептуально-теоретичне дослідження та впровадження нових форм практичного навчання студентів технологічних спеціальностей. Особливо «актуалізується досліджувана проблема, коли мова йде про формування комунікативної культури майбутніх інженерів, оскільки хибним є міркування про те, що студентам вищих технічних навчальних закладів – майбутнім фахівцям інженерно-

технічного спрямування непотрібна комунікативна культура, оскільки вони працюватимуть у системі «людина – машина». З огляду на це, визначальним у вихованні комунікативної культури студентів є зміцнення, насамперед, моральних основ: поваги до людей, доброзичливості, толерантності, чуйності, скромності, почуття власної гідності. Саме формування у студентів ввічливості і тактовності як стійких рис особистості, ознайомлення їх із соціальними нормами поведінки, міжособистісної взаємодії, вироблення звички дотримання цих норм постає одним із конкретних завдань формування комунікативної культури» [1, с. 30].

Таким чином, інженер – це спеціаліст високого класу, який не лише володіє гнучким та інноваційним мисленням і стилем роботи щодо технологічного середовища професійної самореалізації, але й здатен застосовувати новітні засоби комунікаційного впливу на своїх колег і співробітників. Такий вплив носитиме гуманістичний та ефективний характер лише за умов формування високого рівня культури спілкування в колективному середовищі ще на етапі отримання первинних професійних знань і навичок у стінах ВНЗ.

Підсумовуючи все сказане вище, можемо з упевненістю стверджувати, що сьогодні набуває актуальності дослідження основних напрямів і ресурсів підвищення ефективності гуманітарно-світоглядної підготовки майбутніх інженерів, які навчаються в українських вищих технічних навчальних закладах. Тільки за умов реальних інноваційно-гуманістичних модернізаційних реформ та гуманітаризації освіти інженерів можна буде сподіватися на формування в майбутньому справжньої національної технічної інтелігенції та еліти, оскільки «...подальший розвиток суспільства потребує висококваліфікованих, конкурентоздатних творців нової техніки та технологій, які б не тільки були обізнані щодо сучасних наукових досягнень, але й забезпечували технічний прогрес цивілізації виключно у парадигмі людського ставлення до природи та суспільства, тобто в контексті гуманістичних цінностей. На жаль, далеко не завжди діяльність сучасного інженера відпо-

відає цьому високому критерію, здебільшого, через відсутність у нього високої духовної культури» [7, с. 3].

Подолання кризи духовності більшою мірою є саме завданням освітньої галузі, особливо сфери вищої освіти. У зв'язку з цим, гуманітаризація навчання майбутніх інженерів має бути визначена в якості системного пріоритету модернізації системи вищої технічної освіти України. Водночас зрощення високої духовно-творчої культури кожного студента має бути визначено основним завданням у функціонуванні кожного національного технічного університету.

Отже, проблематика вивчення основних напрямів та ресурсів підвищення ефектив-

ності гуманітарно-ціннісної та світоглядно-культурної підготовки майбутніх інженерних кадрів виводить концептуальне дослідження на рівень багатомірних модернізаційних трансформацій, яких потребує сьогодні українська вища технічна освіта. Гуманітарна підготовка, психологічно-педагогічна інноватика, виховання культуротворчості й креативності мають стати пріоритетними завданнями в процесі підготовки інженерних кадрів, які в майбутньому стануть частиною національної інтелігенції, що перетворюватиме нашу країну на суспільство з високим потенціалом інноваційності, перспективності, демократичності, екологічної безпеки і людяності.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Галацин К. О.** Позааудиторна робота у вищому технічному навчальному закладі як чинник формування комунікативної культури у майбутніх інженерів / К. О. Галацин // Наукові праці ДонНТУ. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – 2013. – № 2 (14). – С. 30–35.
2. **Горбильова О. В.** Аналіз стану сучасної гуманітарної підготовки інженерних кадрів в Україні / О. В. Горбильова, І. В. Борщ // Наукові праці ДонНТУ. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – 2013. – № 2 (14). – С. 35–40.
3. **Лузік Е.** Гуманітарна освіта в процесі підготовки спеціалістів профільних ВНЗ України: проблеми та перспективи / Ельвіра Лузік // Філософія освіти. – 2006. – № 2 (4). – С. 266–276.
4. **Мельниченко О. А.** Безперервність процесу практичної підготовки інженерів-педагогів як засіб удосконалення професійної підготовки фахівця / О. А. Мельниченко, Ю. В. Малініна // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : збірник наук. праць. – Х. : УІПА, 2011. – Вип. 30–31. – С. 93–96.
5. **Понікаровська С. В.** Позааудиторна діяльність у вищих технічних навчальних закладах Західної Європи / С. В. Понікаровська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наук. праць. – Запоріжжя : КПУ, 2013. – Вип. 28 (81). – С. 558–563.
6. **Резніченко О. М.** Досвід організації позааудиторної виховної роботи у вищих технічних закладах у другій половині ХХ століття / О. М. Резніченко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : збірник наук. праць. – Х. : УІПА, 2012. – Вип. 37. – С. 345–351.
7. **Тугай Н. О.** Формування духовної культури майбутніх інженерних кадрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.10 – “Філософія освіти” / Наталя Тугай. – К., 2009. – 20 с.
8. **Шевченко О. П.** Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах / О. П. Шевченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – 2012. – № 22(257), листопад, ч. 3. – С. 225–230.

REFERENCES

1. **Halatsyn K. O.** Extracurricular work in higher technical educational institution as a factor of communicative culture of future engineers / K. O. Halatsyn // Proceedings of DonNTU. Series : Pedagogy, Psychology and Sociology. – 2013. – № 2 (14). – P. 30–35.
2. **Horbylova O. V.** Analysis of the current humanitarian training engineers in Ukraine / O. V. Horbylova, I. V. Borsch // Proceedings of DonNTU. Series : Pedagogy, Psychology and Sociology. – 2013. – № 2 (14). – P. 35–40.
3. **Luzik E.** Humanitarian education in preparation professionals specialized universities of Ukraine: problems and prospects / Elvira Luzik // Philosophy of Education. – 2006. – № 2 (4). – P. 266–276.
4. **Melnichenko O. A.** Continuity process practical training of engineers-teachers as a way of improving professional training / O. A. Melnichenko, Y. V. Malinin // Problems of engineering and teacher education : Collected Works. – Kharkiv : UIPA, 2011. – Issue 30–31. – P. 93–96.
5. **Ponikarovska S. V.** Extracurricular activities at higher technical educational institutions in Western Europe / S. V. Ponikarovska // Pedagogy formation of creative personality in higher and secondary schools : technologies. – Zaporozhye : CPU, 2013. – Issue 28 (81). – P. 558–563.
6. **Reznichenko O. M.** Experience of extracurricular educational work in higher technical institutions in the second half of the twentieth century / O. M. Reznichenko // Problems of engineering and teacher education : Collected Works. – Kharkiv : UIPA, 2012. – Issue 37. – P. 345–351.
7. **Tugay N. O.** Formation of spiritual culture of future engineering personnel. Thesis for the degree of PhD : Speciality 09.00.10 – “Philosophy of education” / Natalia Tugay. – K., 2009. – 20 p.
8. **Shevchenko O. P.** Current requirements for training future engineers in higher technical institutions / A. P. Shevchenko // Bulletin of the University of Luhansk (pedagogical sciences). – 2012. – № 22 (257), November, Part 3. – P. 225–230.

Володимир ЛЮБИВИЙ

асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка, помічник ректора

Ключові слова: гуманізація вищої освіти, соціалізація, соціальні ролі, соціальний медіа-концепт, інформаційно-комунікативний обмін, освітня технологія «Дебати», відкрите суспільство.

У статті розглядається соціальний медіа-концепт як сучасна форма суспільного світогляду, узагальнена демократична цінність, що залежить від якості виховання, рівня культури і освіти конкретної особистості, сукупність яких утворює суспільство, визначає ступінь соціалізації. Ефективність освітнього процесу виражається у здатності бути доступним за рахунок актуалізації і мобільності через застосування інтерактивних освітніх технологій. У системі сучасного виховання як способу формування світогляду особливе місце посідає освітня технологія «Дебати» як інноваційна форма ролівої соціалізації молоді. Застосування дебатів в освітньо-виховному процесі дозволяє отримувати високий рівень соціалізації молоді.

СОЦІАЛЬНИЙ МЕДІА-КОНЦЕПТ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

© Любовий В., 2012

остановка проблеми та її актуальність. У сучасному стані розвитку комунікаційної структури інформаційного суспільства, у якому роль вищої освіти є визначальною з погляду практичного наповнення існуючих соціальних зв'язків та взаємодій, особливого значення набуває процес застосування медіа-можливостей в поєднанні з інтерактивними технологіями освіти задля формування актуалізованого суспільного світогляду. Світогляд в цьому зв'язку розглядається як сукупність переконань, оцінок, поглядів та принципів у суспільстві, які визначають бачення та розуміння світу і місце особистості в ньому, а також її життєві позиції, програми поведінки та діяльності. Суспільний світогляд утворюється сукупністю громадських думок та ментальністю, є соціальним медіа концептом (СМК), оскільки в інформаційному суспільстві так чи інакше вплив медіа є рушійною силою, яка забезпечує суб'єктивне сприйняття реальності.

Український вчений О. Костенко, виходячи з принципу соціального натуралізму, що впливає з ідеї природної цілісності світу, визначає світогляд як властивий свідомості людини спосіб «бачення» («ін-

струментальна концепція світогляду») [9]. Фактично, мова йде про соціальний медіа-концепт як інтегративний феномен між-особистісних взаємовідносин, актуалізованих інформаційними медіа-технологіями, оскільки в інформаційному суспільстві вплив медіа на формування світогляду особистості та суспільного світогляду в цілому є визначальним. Від індивідуального до загального – індукція як метод соціального аналізу (пошуку).

В цьому зв'язку місія соціального педагога полягає у фокусуванні на таких можливостях інформаційно-комунікаційного обміну, які реалізуються у навчально-виховних формах інноваційного характеру із застосуванням сучасних освітніх технологій і є особливо ефективними у сфері формування комунікативної компетентності. Активізувати молодіжне середовище, указати на відкриті можливості особистісної самореалізації у формі служіння інтересам громади означає утворити такий механізм колективної взаємодії (руху), який набував би безумовного позитивного результату у вигляді формування комунікативної компетентності і практичної користі для суспільства.

Мета статті – поєднати в цілісній освітній моделі комплекс завдань соціально-педагогічного спрямування з можливостями сучасних медіа-технологій (від зв'язків з громадськістю до виробничих інформаційно-комунікаційних модулів синтезування медіа-контенту) і через це дійти необхідності творчого та осмисленого (нерепресивного) опрацювання інформаційного простору, утвореного сучасними медіа-ресурсами, аби впливати на соціальний медіа-концепт. Мова йде про соціально-педагогічну протидію необмеженому інформаційному потоку, встановлення чітких межових ознак уникнення соціально-психологічної залежності задля успішного розвитку особистості через застосування освітньої моделі соціального медіа-концепту розвитку творчої комунікативності з використанням інтерактивних освітніх технологій (зокрема, освітня технологія «Дебати»).

Виклад основного матеріалу. В епоху інформаційного або глобального суспільства, яке сформувалось у зв'язку з розвитком комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, освіта реагує на соціальні виклики утворенням нових напрямів підготовки педагогів із суспільно-орієнтаційними настановами. Інформаційне суспільство як соціальне явище є новим типом організації соціальної реальності, має ряд особливостей, що дозволив таким західним дослідникам, як О. Тоффлер, Д. Белл, Р. Дарендорф, Ф. Ферраротті, Е. Гідденс, констатувати появу нового типу суспільства, яке досить відрізняється від класичного індустріального типу кінця XIX – середини XX століть [9, с. 25]. Автоматично саме тоді виникає потреба в соціальних педагогах як фахівцях, що здатні забезпечити суспільну адаптацію до функціонування в новітньому соціумі інформаційного суспільства, роль медіа в якому є визначальною.

У зв'язку з цим активізація наукових досліджень з вивчення особливостей підготовки майбутніх соціальних фахівців-педагогів, здатних до вирішення сучасних комунікаційних та комунікативних проблем (А. Алексюк, Н. Боритко, І. Богданова, І. Гапійчук, О. Грейліх, В. Гриньова, В. Зінкевічус, В. Кан-Калік, Н. Морзе, Л. Рувинський, А. Фурман та ін.), набуває раціонально-об'єктивного підґрунтя. Сучасні вимоги до розробки компетентнісного підходу в процесі навчання спонукають дослідників та практиків освітньої галузі детально вивчати суттєві особливості цього підходу, сутність і структуру компетентностей. Так Е. Ф. Зеєр наголошує: компетентнісний підхід – це пріоритетна орієнтація на цілі-вектори освіти: навченість, самовизначення, самоактуалізація, соціалізація та розвиток індивідуальності [1].

Інтегральною характеристикою здатності педагога здійснювати професійне спілкування є комунікативність. Вищою формою комунікативності є творча комунікативність як здатність до синтезу в процесі спілкування та вміння передати такий досвід іншим у добровільному процесі формуван-

ня комунікативної компетентності. Згадаймо у В. Сухомлинського: «Якщо спілкування з багатолюдним колективом приносить вам головний біль, якщо вам краще працювати на самоті або з двома-трьома друзями, ніж поряд з великою групою товаришів, – не вибирайте своєю професією вчительську працю» [11, с. 421].

Така риса професіонала соціальної сфери може набуватися в навчальному процесі, організованому відповідно до сучасних вимог, однак ще в 30-х роках ХХ століття Д. Карнегі дійшов висновку, який ставить акценти на користь саме комунікативної компетентності: «Прийшло розуміння того, що мої слухачі, як би гостро не потребували вони в оволодінні мистецтвом публічних виступів, не менш гостро потребують уміння правильно спілкуватися з іншими людьми при вступі з ними в ділові або соціальні контакти» [3, с. 7]. Подолати внутрішню засторогу, психологічну перепону до публічного спілкування в межах компетенції, надати умови для виявлення творчої комунікативності і досягнути поставленої мети діяльності організації, створивши при цьому її позитивний імідж, – набір комунікативних компетенцій сучасного соціального педагога як менеджера освітньої сфери, професіонала, який здатний до вирішення різнопланових соціальних проблем.

Науковим кредо в сучасних умовах стає переконання в реально існуючих та доступних можливостях самовдосконалення у вигляді застосування соціально-педагогічних технологій активізації творчої комунікативності як умови формування релевантного соціального медіа-концепту. Застосування освітньої технології «Дебати» осучаснює соціально-педагогічні підходи та методи Д. Карнегі, повністю підтверджує сприйняття можливості успішного навчання, набуття навичок та вмінь зі сфери організації такого комунікативного процесу, який виправдовує (робить економічно доцільними) створення найскладніших комунікаційних інформаційно-технологічних систем. Тільки прикладні соціально-педагогічні техно-

логії стають запитуваними в інформаційному суспільстві, при цьому актуальним залишається традиційне сприйняття освітньої системи, спрямованої на самовдосконалення: «Освіта, – говорить доктор Д. Хіббен, колишній президент Принстонського університету (США), – є здатністю впоратися з будь-якими непередбаченими обставинами». Лише прикладні можливості застосування знань стають по-справжньому цінними, бо, як казав Г. Спенсер, «вищою метою освіти є не знання, але дія» [3, с. 12]. Практично у всіх американських університетах уведено курси з медіа, зокрема на мистецьких, культурологічних і педагогічних факультетах; спеціальні освітні медіа-програми широко застосовуються в дитячих садках, школах, музеях, картинних галереях, на дитячо-юнацьких фестивалях та виставках. Американські педагоги вважають, що медіа-освіта спрямована на розвиток естетичного сприйняття, аналітичних здібностей і мислення, які забезпечують «критичну автономію стосовно медіа [2].

Світова комп'ютерна мережа Інтернет з її глобальним характером – це джерело пізнання культури багатьох народів світу, унікальне мультисенсорне середовище для творчого самовираження особистості, потужний засіб художньо-естетичної самоосвіти. «Принципово нові можливості відкриває система інтернет у поширенні мистецьких цінностей, адже школярі можуть «подорожувати» Web-сторінками всесвітньо відомих художніх музеїв, галерей, оперних театрів тощо» [2, с. 480]. Основний зміст медіа-освіти як предметної галузі знань і діяльності людини складають інтелектуальні й процесуальні вміння інформаційної взаємодії. Наукові основи змісту медіа-освіти, інтегрованого в гуманітарні й природничі шкільні дисципліни, складають основні поняття інформології. «Зміст медіа-освіти включається в контекст змісту тих чи інших навчальних дисциплін на основі тематичних, інструментальних, історико-логічних, фактологічних та інших взаємозв'язків» [2, с. 481].

Отже, характерною ознакою сучасних

медіа є їх належність до універсальної технологічної платформи розповсюдження інформації в суспільстві. Предметом впливу медіа є свідомість людини, узагальненою результативною ознакою такого впливу є соціальний медіа-концепт – своєрідне поєднання громадської думки та ідеї (ідеології), що змінює соціум в соціально-історичному розумінні. Важливим елементом поняття «соціальний медіа-концепт» є поняття «концепт», оскільки він виконує місію базового конструктиву. Концепт (лат. *conceptus* – «поняття») – багатозначний термін, однак головною у варіаціях значення є інноваційна ідея, що містить у собі творчий сенс; продукт, що демонструє цю ідею, називають концепт-продукт, тобто модель, що випускається виробником в єдиному екземплярі, призначена для демонстрації громадськості.

Соціальний медіа-концепт (СМК) – сформоване в соціумі суспільне уявлення про інформаційну складову життєдіяльності, на основі якого створюються, реалізуються соціально-інноваційні інформаційно-комунікативні проекти. Зокрема такі, як вища форма раціонального втілення – проект «Суспільного мовлення» [10]. СМК є фактично громадською думкою інформаційного суспільства, тобто вищою актуалізованою фазою його розвитку. У прикладному розумінні, з погляду дебате-ра (учасника застосування освітньої технології «Дебати»), СМК є базисом для формування аргументованої позиції відповідно до резолюції дебатової гри. До складу механізмів формування соціального медіа-концепту входять: зв'язки з громадськістю, телебачення, радіо, інтернет, преса, друковані видання.

Соціальний медіа-концепт може бути реалізованим у різних сферах життя. Соціальна (гуманітарна) сфера є звичним середовищем розповсюдження соціального медіа-концепту. В освіті соціальний медіа-концепт має дві форми втілення: медіа-освіта і медіа-культура як предмет освітнього (психолого-педагогічного) впливу на особистість, формування світогляду, цін-

нісного спектру тощо. Освітня технологія «Дебати» є способом успішної «експлуатації» СМК як феноменального носія соціального знання.

Незалежно від того, на якому рівні технічного забезпечення відбувається процес формування (психолого-педагогічний вплив на носіїв) соціального медіа-концепту, його конкретна практична форма має за мету вироблення комунікативної компетентності, тобто фахового використання наявних можливостей у поєднанні з ефективним володінням особистістю професіонала гуманітарної сфери компетенціями наповнення комунікаційних каналів (творча комунікативність у процесі спілкування як інформаційно-комунікаційного обміну).

СМК апелює такими поняття, як мислення, розуміння, творення, спілкування, інформаційно-комунікативний обмін (інформація як зміст і форма), інформаційно-комунікаційний обмін (інформація як засіб), творча комунікативність, комунікативна компетентність. Медіа є джерелом інформації, і тому завданням соціального педагога (соціального працівника) є побудова ефективної системи соціально-психологічних фільтрів для особистості як пасивного (опосередкованого) рівня, так і активного (безпосереднього).

Важливим є підхід, запропонований соціальним філософом Ж. Бодрійяром (Франція), у якому зазначається на недопустимості переходу людства до віртуального життя. Його термін «симулякр» указує на важливість фільтрування інформаційного впливу на світовідчуття, урешті, на формування світогляду. Симульовані явища та прояви соціального негативно впливають на людську здатність до раціональності. «Масове суспільство, за Ж. Бодрійяром, виступає як «заповонивший собою все, ставший універсальним та отримавший статус реальності залишок розсіювання символічного порядку» [6, с. 83]. У своїх роздумах навколо цієї проблеми український філософ С. Курбатов акцентує увагу на тому, що з позиції культури та її традиційного розуміння тут відбувається дещо

фатальне, несуттєве і жахливе. Тому Бодрійяр не скупиться на різку слова, малюючи картину реальності як апофеоз панування симулятивних симулякрів: «Вже мабуть цілий вік Захід працює над деградацією своїх власних цінностей, над їх відстороненням та знищенням. Він займається знищенням причин всього того, що має цінність для людей та культури». Фактично Бодрійяр пропонує таке сприйняття світогляду, яке несе в собі «нестачу подій» і пріоритет естетичного та риторичного у сфері повсякденності [6, с. 83].

Реальність, симульована уявою, є злом, що породжує пасивність та небажання виявляти активність у громадському житті. Якщо завданням соціального педагога (соціального працівника) є пробудження дітей та молоді до активної участі в соціальному житті шляхом ініціювання і реалізації спільних ідей поліпшення навколишнього середовища та якості взаємозв'язків у системі інформаційно-комунікаційного обміну, то без подолання негативного впливу віртуальної реальності, що створена Інтернетом, цього не досягнути. Не оголошення тотальної «війни», а дозована та науково-обґрунтована культура споживання, яка стає соціальним фільтром, що набуває з віком ознаки вихованості особистості – ось що є метою об'єктивного впливу з боку педагога.

В епоху інформаційного суспільства, коли констатується домінування соціального медіа-конценту як світоглядного феномену, такий перелік доповнюється такою професійною роллю соціального педагога, як «соціальний медіа-інженер». Визначення ролі походить від поняття «соціальний інженер», уведеного К. Поппером у 40–50-х роках ХХ ст., коли особливо актуальним стало питання співіснування протилежних світів – капіталізму та соціалізму, коли реально існувало світове змагання (з застосуванням зокрема і військових методів) за право бути соціальним авангардом успішного моделювання суспільної структури. «Соціальний інженер» набагато ширше поняття за поняття «політик»

або «політолог», бо є інтегративним і таким, що відповідає динаміці історико-соціальних глобальних змін (викликів). Як зазначає К. Поппер, «соціальний інженер не питає про історичні тенденції чи про приреченість людини. Він вважає, що людина є господарем власної долі і що, відповідно до нашої мети, ми можемо змінювати чи впливати на історію людини так само, як ми змінили обличчя землі. Він вірить не в те, що ці наслідки нав'язані нам нашим історичним минулим або загальною спрямованістю історії, а що вони радше обрані, або навіть створені нами точно так, як ми створюємо нові ідеї, нові твори мистецтва, нові будівлі чи нові машини» [8, с. 35].

Враховуючи значення медіа та медіа-освіти актуальним для сьогодення, є доповнення поняття «соціальний інженер», запропонованого Поппером, словом «медіа». У результаті «соціальним медіа-інженером», на думку автора, є висококваліфікований, комунікативно компетентний соціальний педагог, який володіє сучасними освітніми та професійними (медіа, піар) технологіями і ефективно застосовує їх для виконання соціально-педагогічної місії – бути корисним для суспільства реальними справами, мати позитивний вплив на соціальний медіа-концепт, свідомо нести тягар соціальної відповідальності. Комунікативна компетентність не можлива без активного застосування медіа з освітньою метою, однак завданням соціального педагога є не просто «фільтрування» інформаційного контенту, яким користується вихованець, а й формування здатності до такої форми організації мислення критично-синтетичного рівня, що надає здатність до успішного публічного виступу (переконливої промови). «Слово, – писав В. Сухомлинський, – найтонше доторкання до серця, воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розжареним залізом, і брудом. Слово обертається найнесподіванішими вчинками навіть тоді, коли його немає, а є мовчання» [12]. Здатність особистості бути переконливою є ознакою комунікативної ком-

петентності, сформованої на сучасній формі світогляду, яким є соціальний медіа-концепт, що дозволяє успішно реагувати на виклики інформаційного суспільства. В еру пріоритету ціннісного підходу до визначення сенсу життя, важливим елементом ефективності медіа є суспільне взаєморозуміння, першим кроком до якого є розуміння як особистісний акт у процесі спілкування. Суспільне мовлення, як продукт розвинутого демократичного соціуму, у цьому зв'язку є соціальною гарантією якості інформаційного контенту. Та чи не підмінює ця гонитва прагнення якісного змісту якоюсь сучасною формою віртуальності? Соціальний філософ С. Кримський так указував на важливість освіти як сфери породження розуміння: «Наймасовішим типом розуміння є герменевтичне відношення, пов'язане з мовною комунікацією. Мовне спілкування і має своєю метою розуміння як передумову передачі досвіду, знань і переживань» [5, с. 100].

Сучасна освіта постійно змінюється, бо є процесом залежним від динаміки суспільного розвитку в цілому. Реформування вищої освіти є необхідною умовою набуття нової якості соціального медіа концепту. Академік В. Кремень визначає сутність цього процесу так: «Мета освіти поставлена відповідно до мети споконвічних філософських пошуків мудрої людини, насамперед здатної оцінювати явища згідно з їхньою дійсною загальнолюдською цінністю і знаходити доцільну ціннісну орієнтацію. Процес навчання як діалог суб'єкта з суб'єктом (особистості вчителя з особистістю учні) полягає не лише в проблематизації ситуації в стилі запитування і критичного мислення, а й у виявлен-

ні альтернатив, окресленні можливих тенденцій дослідження суперечностей буття, спрямованості суб'єктів на пошук методів розв'язання і вибору шляхів виходу з кризових ситуацій, які сьогодні є ознакою часу» [4, с. 560]. Мінливою є форма, незмінною залишається сутність – спроба наблизитись до істини.

Висновки. Соціально-педагогічна модель, яка включає в себе інтерактивні технології розвитку критичного мислення та вміння публічно виступати (переконувати), набуває ефективного застосування за умови включення в медіа-середовище практичного раціонально-інноваційного характеру, що дозволяє формувати комунікативну компетентність, яка є головним компонентом педагогічного професіоналізму, метою впливу якого виступає гуманізація соціального медіа-концепту [7]. Освітня технологія «Дебати», як складова запропонованої моделі освітньо-соціального проектування, є змагально-ігровою формою розвитку громадянської активності (дебатний молодіжний рух міжнародного рівня) і особистісних компетенцій (лідерські якості, риторична публічність, творча комунікативність), що стає дієвим механізмом становлення сучасного педагога-професіонала, метою якого є соціальна активність суспільства як запорука комплексного самовдосконалення. Інтелектуальні ігрові моделі як методи соціально-педагогічної діяльності в поєднанні з інформаційно-комунікаційними технологіями та медіа стають консолідованим фактором ефективного впливу на соціальний медіа-концепт вираження позитивного бачення суспільного життя, соціалізації в загальному і в конкретному розумінні.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Волкова В. Н.** Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / В. Н. Волкова. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. **Карнеги Дейл.** Как завоевывать друзей и осуществлять на них влияние / Дейл Карнеги. – Екатеринбург : Изд-во «ЛИТУР», 2002. – 720 с.

REFERENCES

1. **Volkova N. P.** Professional-pedagogical communication: study guide / N. P. Volkova. – K. : VTS «Akademiia», 2006. – 256 p.
2. Encyclopedia of Education / [Acad. Ped. Sciences of Ukraine ; chief red. V. H. Kremen]. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 p. – (in Ukrainian).
3. **Carnegie Dale.** How To Win Friends And Influence People By / Dale Carnegie. – Yekaterynburh : Vydavnytstvo «LITUR», 2002. – 720 p.

4. **Кремень В. Г.** Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень / . – К. : Грамота, 2007. – 576 с.
5. **Кримський С. Б.** Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський / – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
6. **Курбатов С. В.** Паломничество в страну слова : стихи, эссе, хайку / С. В. Курбатов. – Сумы : Сумской государственной университет, 2013. – 112 с.
7. **Мищик Л. І.** Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навчальний посібник / автори-укладачі Л. І. Мищик, О. П. Демченко ; за заг. ред. Л. І. Мищик. – К. : Вид. дім «Слово», 2013. – 328 с.
8. **Поппер Карл.** Відкрите суспільство та його вороги». Т. 1 / Карл Поппер ; пер. з англ. О. Коваленка. – К. : Основи, 1994. – 444 с.
9. Становлення ідеологічних засад соціальної політики в сфері соціального захисту населення в Україні : підручник для вищих навчальних закладів / Л. А. Литва, Н. Б. Отрешко, С. В. Пасічніченко ; за заг. ред. А. О. Ярошенко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – 150 с.
10. Суспільне мовлення : буклет / Благодійний фонд підтримки створення та розвитку суспільного телебачення і радіомовлення України. – 2014.
11. **Сухомлинський В. О.** Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : у 5 т. – Т. 2. – К. : Знання, 2005. – С. 478.
12. **Сухомлинський В. О.** Народження громадянина : Вибр. твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 283.
4. **Kremen' V. H.** The philosophy of the national idea. Man. Education. Society. / V. H. Kremen' / . – K. : Hramota, 2007. – 576 p.
5. **Krimsky S. B.** Under the signature of Sofia / S. B. Krimsky. – K. : Kievo-Mohelyanska. Academy, 2008. – 367 p.
6. **Kurbatov S. V.** Pilgrimage to the country of Word : poems, esee, khokku / S. V. Kurbatov. – Sumy : State University, 2013. – 112 p.
7. **Mishchuk L. I.** The accession to the specialty. Social pedagogica : study guid / L. I. Mishchuk, O. P. Demchenko ; chief red.. L. I. Mishchuk. – K. : Vydavnychy Dim «Slovo», 2013. – 328 p.
8. **Popper K.** The Open Society and Its Enemies. Volume 1 / K. Popper ; transl. engl. by O. Kovalenka. – K.: Osnovy, 1994. – 444 p.
9. The becoming of the ideological foundations of the social politics in the sphere of the social protection of the population in Ukraine : textbook f or the HEI / L. A. Lytva, N. B. Otreshko, S. V. Pasichnichenko ; edit. A. O. Yaroshenko. – K. : Vydavnytstvo NPU im. M. P. Drahomanova, 2013. – 150 p.
10. The Public and Broadcasting : vuklet / Charitable Foundation of the making and development of the social television Ukrainy. – 2014.
11. **Sukhomlynskyi V. O.** One hundred tips to the teacher / V. O. Sukhomlynskyi // Selected works : in the 5 vol. – Vol. 2. – K. : Znannia, 2005. – P. 478.
12. **Sukhomlynskyi V. O.** In The Birth of a Citizen: Selected works in the 5-ty t. / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Sov. school, 1977. – V. 3. – P. 283.

Ірина ЗОЛОТАРЬОВА

професор кафедри інформаційних систем, кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Максим КОЛІСНИК

керівник консорціуму європейських університетів з удосконалення якості Університетської агенції франкофонії, канд. наук з державного управління, доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Ключові слова: Болонський процес, єдиний освітній простір, заклади вищої освіти, якість вищої освіти, методи оцінки якості, внутрішнє оцінювання, зовнішнє оцінювання.

У статті аналізуються особливості розбудови та функціонування Агентств з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти Франції і Громади Валлонії та Брюсселя. Розглянуті підходи та інструменти щодо вимірювання результативності діяльності й оцінювання ефективності закладів вищої освіти.

УДК 378:005.6]

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФРАНКОФОННИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ ТА БЕЛЬГІЇ

© Золотарьова І, Колісник М., 2015

моменту прийняття Болонської декларації (1999) швидкими темпами розвивається система управління якістю у вищій освіті в країнах-членах Європейського Союзу (ЄС).

До цілей Болонського процесу відносять «розвиток європейського співробітництва у сфері оцінки якості, з перспективою розробки порівняльних критеріїв та методології» [12].

У подальшому в Берлінському комюніке «Створення європейського простору вищої освіти» (2003) визначаються поняття «гарантія якості» або «забезпечення якості» [11]. Міністри-учасники цієї конференції зобов'язалися підтримувати та забезпечувати якість вищої освіти на національному та європейському рівнях, крім того, у Комюніке особливо наголошено на принципі автономії вищих навчальних закладів, їх відповідальність за забезпечення якості і визначено заходи, спрямовані на подальший розвиток національних систем управління якістю:

- розмежування відповідальності організацій та інституцій, задіяних у процесі;
- оцінка програм або вищих навчальних

закладів, яка включає внутрішнє оцінювання, зовнішнє оцінювання, участь студентів та публікацію результатів;

– система акредитації, сертифікації та суміжних процедур;

– участь у міжнародному співробітництві та в міжнародних мережах.

У наступних документах, пов'язаних з реалізацією Болонського процесу, наводиться поняття «якість», а його роль та принципи діяльності організацій з оцінювання якості вищої освіти було уточнено та деталізовано. За останні п'ятнадцять років більшість країн ЄС створили незалежні агентства зовнішнього оцінювання якості, функціонування та процедури управління, які базуються на спільних принципах, прийнятих на європейському рівні. Оцінювання є інструментом виміру якості і підвищення ефективності наукових досліджень та вищої освіти [1].

Берлінське комюніке слугувало основою для розвитку системи управління якістю у вищій освіті Франції, Бельгії та її суб'єктів. Особливістю Бельгії є наявність двох національних органів з оцінювання якості вищої освіти: Агентство із забезпечення якості Фламандської ради університетів та університетських коледжів (VLUHR – QAU) – для Фламандської громади та Агентство з оцінювання якості вищої освіти (AEQES) – для франкомовної громади країни, що є повноправними членами Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA). Кожна агенція застосовує власні концепції якості у вищій освіті, що продиктовано політичними, історичними, культурними та мовними особливостями відповідних громад.

У статті розглядається роль, місія, завдання та принципи функціонування Агентств з оцінювання вищої освіти Франції, а також Громади Валлонії та Брюсселя (франкомовна громада) як учасника консорціуму європейських університетів з удосконалення управління якістю, науковим керівником якої є співавтор дослідження. Цей проект реалізується за підтримки Університетської агенції франкофонії і спрямований на розробку єдиної

методології та удосконалення внутрішніх процедур забезпечення якості в університетах-членах.

Особливості забезпечення якості вищої освіти у Франції

Останні зміни у сфері вищої освіти і наукових досліджень у Франції свідчать про намагання державних структур змінити підхід з прямого контролю сфери вищої освіти до здійснення стратегічного управління. Окрім елементів такого контролю, як комплексне інспектування (перевірка), стали використовуватися інструменти вимірювання результативності діяльності й оцінювання ефективності закладів вищої освіти. За допомогою цих інструментів, особливо оцінювання ефективності, держава виходить за межі контролю та оцінки дотримання чітких норм і правил та орієнтується на ведення відповідального відкритого діалогу, що підсилює договірні відносини. Створення Агентства з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти є частиною цих змін [8].

На Агентство покладається виконання двох взаємопов'язаних завдань:

- виконання завдань з оцінювання ефективності діяльності установ, науково-дослідних підрозділів та освітніх закладів, які до цього виконували різні структури;
- створення інструментарію оцінювання якості вищих навчальних закладів і науково-дослідних організацій.

Створення Агентства відповідає також принципам і вимогам спільної декларації, яка була прийнята у 2005 році міністрами освіти європейських країн у Бергені (Норвегія) щодо перспектив створення європейського простору вищої освіти.

Оцінювання якості науки і вищої освіти, що здійснюється Агентством з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти Франції, має такі завдання:

- надати закладам вищої освіти та/або науково-дослідним організаціям інструменти для створення власної стратегії в майбутньому як у сфері підготовки фахівців, так і в науковому секторі;

- забезпечити професорсько-викладацький склад інструментами порівняння для того, щоб поліпшити якість надання освітніх послуг;

- забезпечити галузеві міністерства інформацією, що необхідна для прийняття рішень: надання фінансових і людських ресурсів, розширення можливостей навчання, отримання сертифікатів якості (відповідності) наукових досліджень;

- ознайомити студентів з необхідною інформацією щодо напрямів професійної підготовки;

задовольнити потреби підприємств в інформативності стосовно якості навчання, дипломів та компетентностей випускників;

- інформувати громадянське суспільство про діяльність закладів вищої освіти і стан наукових досліджень, спираючись на принципи довіри та прозорості.

Відповідно до європейських стандартів діяльність Агентства заснована на двох взаємодоповнюваних принципах:

- внутрішнє оцінювання (самооцінювання), яке дозволяє кожній структурі, що проходить процедуру оцінювання, вимірювати результати діяльності. Саме внутрішнє оцінювання має важливе значення з погляду автономії;

- зовнішнє оцінювання, яке здійснюється, по-перше, на основі звіту з самооцінювання та оцінки документації, поданої суб'єктом, по-друге, на основі аналізу виконання завдань установами, що оцінюються. Для вищих навчальних закладів, науково-дослідних організацій та підрозділів, докторських шкіл організована відповідна процедура подання на веб-сайті.

На основі цих принципів Агентство з оцінювання якості наукових досліджень і вищої освіти Франції реалізує комплексну оцінку відповідно до методу, що тісно пов'язує експертизу трьох компонентів, а саме: науково-дослідних одиниць, навчальних курсів і дипломів, освітніх закладів та установ. Процедура оцінювання відбувається протягом періоду понад дев'ять місяців.

Реалізація такого підходу вимагає постійного діалогу між Агентством і струк-

турою, що оцінюється, а також з органом, якому вона підпорядковується. Слід зазначити, зокрема:

- попереднє узгодження зацікавлених сторін на національному рівні;

- інформація щодо одиниць, що оцінювалися на етапі попередньої оцінки;

- зауваження щодо оцінювання установ, пов'язані з підсумковим звітом;

- відгуки задля перевірки узгодженості та доцільності процедур.

Агентство з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти – незалежний адміністративний орган, який створений у 2007 р. і відповідає за оцінювання якості вищої освіти і науково-дослідних інститутів, науково-дослідних організацій, науково-дослідних підрозділів, навчальних курсів і ступенів вищої освіти, а також за затвердження процедури оцінювання свого персоналу.

Агентство з оцінювання якості наукових досліджень і вищої освіти Франції має на меті зробити свій вагомий внесок у поліпшення системи якості науки та вищої освіти відповідно до європейських директив і рішень європейських міністрів у межах Болонського процесу.

Завдання, покладені на Агентство законом, є такі:

- оцінювання науково-дослідних організацій та підрозділів, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів, установ і фондів наукового співробітництва, а також Національного агентства з наукових досліджень з урахуванням усіх їхніх представництв та їх діяльності;

- оцінювання науково-дослідницької діяльності під керівництвом наукових підрозділів установ та організацій, згаданих вище, на основі провідних принципів безпосередньо або з підтримкою установ і організацій за процедурою, що вона має бути затвердженою;

- оцінювання навчальних програм і ступенів вищої освіти (дипломів);

- узгодження процедур внутрішнього оцінювання персоналу установ і відомств, надання консультацій щодо умов, у яких

вони здійснюються. Це дійсно оцінка процедур, а не людських ресурсів.

Агентство з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти також може бути задіяне в процедурі оцінювання іноземних або міжнародних науково-дослідних організацій і закладів вищої освіти.

Створення Агентства з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти відповідає принципам та вимогам державної політики щодо розвитку вищої освіти та науки Франції. Створення Агентства виражає волю держави щодо створення в країні інструменту оцінювання в цій сфері. Це дозволяє приймати рішення на надійних доказах за принципами справедливості і прозорості.

У зв'язку з цим Агентство:

- має статус незалежного адміністративного органу, що дозволяє йому виконувати свої завдання, свої обов'язки без будь-якого тиску чи підпорядкування, чи то від органів державної влади, чи то від структур та одиниць, що оцінюються, або будь-якого іншого джерела;

- робить доступними для громадськості всі свої доповіді та звіти з оцінювання, а також оприлюднює прозорість їх процедур і засобів оцінки;

- робить доступними для громадськості всі його звіти про оцінку, а також відкрито публікує процедури і методологію оцінювання;

- веде свою діяльність відповідно до міжнародних стандартів ESG (European Standards and Guidelines), що ухвалені в 2005 році в Бергені (Норвегія). Зокрема, з моменту створення агентство відповідає за поширення якості освітніх закладів і організацій: на старті кожної кампанії оцінювання організовані обміни з інститутами, щоб спонукати їх до розробки процедур забезпечення якості відповідно європейським стандартам.

Агентство з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти діє в європейській перспективі і співробітництві:

- через залучення зарубіжних фахівців різного походження, що вибираються за-

лежності від структури чи одиниці, що оцінюється;

- через забезпечення її міжнародної прозорості і відкриваючи себе для інших підходів щодо оцінювання;

- у співпраці з іншими суб'єктами оцінювання у світовому просторі;

- розвиваючи міжнародне мислення і навички в рамках агентства.

У 2010 р. Агентство з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти було задіяне в процесі зовнішнього взаємооцінювання й отримало подовження членства в ENQA (Європейська асоціація із забезпечення якості у вищій освіті). Воно також було оцінено в 2011 р. з метою його включення в EQAR (Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти), що дозволяє говорити про його авторитет за кордоном.

Агентство з оцінювання якості вищої освіти Громади Валлонії та Брюсселя Бельгії (франкомовної громади Бельгії)

Громада Валлонії та Брюсселя має велику територію, її система вищої освіти складається з шести публічних університетів, двадцяти вищих шкіл та шістнадцяти вищих шкіл мистецтв, функціонує на основі значних субсидій, жорстко прив'язаних до кількості студентів. Громада Валлонії та Брюсселя Бельгії отримала повноваження в галузі вищої освіти внаслідок федералізації 1988 р. У цілому з того часу виділяють чотири ключові події [11], які мали вплив на розвиток системи управління якістю вищої освіти:

- Болонський процес та конференції європейських міністрів освіти з імплементації його положень;

- постанова про «освіту соціального розвитку», що стосується навчальних закладів, які підтримуються або фінансуються франкомовною громадою;

- заходи щодо оптимізації та скорочення витрат на вищу освіту, які полягали у створенні вищих шкіл (hautes coles) та об'єднанні університетів у так звані «поліси науки та освіти»;

- реформа системи вищої освіти 2013 р.

Імплементація рекомендацій європейських конференцій із забезпечення якості у Громадах Валлонії та Брюсселя

Етап та його значення	Правовий акт	Сутність основних положень
Реалізація Болонської декларації (у частині розвитку національних систем забезпечення якості)	Постанова від 14.11.2002 р. [10]	створення Агентства з оцінювання якості вищої освіти, організованого або субсидованого державою (як незалежної публічної структури); розробка методології для оцінювання коротко- або довготермінових програм навчання
Упровадження пріоритетних напрямів Комюніке (Берлін, 2003) зі створення єдиного простору вищої освіти	Постанова від 31.03.2004 р. [2]	сприяння інтеграції до єдиного європейського простору вищої освіти та зміна порядку фінансування університетів; уточнює, що ЗВО повинні забезпечити супровід та управління якістю для всіх видів діяльності, які вони здійснюють
Бергенське комюніке 2005 р. щодо подальшої інтеграції до єдиного освітнього простору	Постанова від 22.02.2008 р. [3]	- вибирання президента та віце-президента зі складу управлінського комітету агенції як гарантія її автономії; - розробка десятирічного плану та його щорічний перегляд; - збільшення фінансування агентства; - публікація звітів про результати оцінювання - зобов'язання проводити зовнішнє оцінювання Агентства кожні п'ять років
	Постанова від 30.04.2009 р. [4]	зміни до ст. 6 щодо автономії, складу управлінського комітету та порядку прийняття рішень
	Постанова від 11.04.2014 р. [5]	зміни до ст. 7 щодо функціонування виконавчого відділу та терміну повноважень

щодо нової організації структури навчання для всіх закладів вищої освіти (ЗВО).

З метою адаптації законодавства до рекомендацій ЄС парламент Громад Валлонії та Брюсселя прийняв низку актів (17) з організації освіти. Основні правові акти із забезпечення якості вищої освіти наведені у таблиці.

Створене згідно з Постановою від 14 листопада 2002 р. [2] в межах реалізації положень Болонської декларації Агентство з оцінювання вищої освіти є автономною публічною організацією, яка здійснює свою діяльність на основі діалогу всіх учасників освітнього процесу в Громадах Валлонії та Брюсселя. Роль Агентства полягає в розвитку справжньої культури якості в закладах вищої освіти, при цьому не ставиться на меті акредитація або рейтинг навчальних програм. Завданнями Агентства є:

- оцінювання програм вищої освіти та виявлення найкращих практик, недоліків та існуючих проблем;
- планування на десять років і застосу-

вання процедур оцінки для кожної програми, яка повинна бути оцінена щонайменше один раз на десять років;

- стимулювання співробітництва всіх суб'єктів галузі для підвищення якості вищої освіти на рівні кожного закладу;
- розробка пропозицій для політичного керівництва з питання удосконалення якості вищої освіти;
- визначення та планування проведення оцінювання на довгостроковій основі;
- представництво франкомовної громади в національних та міжнародних інституціях у сфері якості вищої освіти.

Для реалізації цих цілей Агентство виконує такі функції [9]:

- планування процедур оцінювання якості бакалаврських та магістерських програм закладів Громад Валлонії та Брюсселя, розробка календарного плану оцінювання на десятирічний період та спостереження за належним виконанням рекомендацій щодо зміни навчальних програм з метою уточнення профільної орієнтації та за-

вдань, розповсюдження найкращих практик та їх застосування;

- організація процедур оцінювання та моніторинг виконання деонтологічних норм. Агентство обирає експертів, інформує їх про мету, умови здійснення оцінювання та забезпечує їх повну незалежність;

- звітування про якість вищої освіти шляхом публікації на Інтернет сайті кінцевих та проміжних звітів, а також огляд кращих практик. Агентство формулює рекомендації з удосконалення якості для уряду та для відповідальних осіб вищих навчальних закладів, які оцінюються;

- підтримка діалогу з учасниками оцінювального процесу, агентство висуває та реалізує будь-які ініціативи, які вважає за потрібне для виконання своїх функцій, та удосконалює процедури залежно від отриманого досвіду;

- участь в європейському процесі розвитку систем якості вищої освіти для всіх процедур у співробітництві з іншими агентствами або зовнішніми організаціями, інформування заклади вищої освіти про зміни на європейському рівні.

Органами Агентства з оцінювання якості вищої освіти є Управлінський комітет, бюро та виконавчий відділ. Управлінський комітет приймає рішення через голосуван-

ня, бюро готує проекти рішень та доручення, делеговані Управлінським комітетом, а виконавчий відділ відповідає за реалізацію рішень та забезпечує належну організацію процедури оцінювання. Члени Агенції повинні дотримуватися в своїй діяльності деонтологічного кодексу, прийнятого Агентством. Організаційну структуру Агентства подано на рис. 1.

Модель оцінювання якості Агенції передбачає участь усіх зацікавлених сторін у цьому процесі: викладачів, науковців, студентів, роботодавців, адміністративний та технічний персонал, випускників, керівництва тощо. Десятирічний план оцінювання побудований таким чином, що кожна навчальна програма оцінюється як мінімум один раз за цей час. Процедура оцінювання здійснюється у декілька етапів: внутрішнє оцінювання (самооцінка), зовнішнє оцінювання, моніторинг виконання рекомендацій експертів та повний аналіз якості оцінюваних програм. Схематично процес оцінювання зображено на рис. 2.

Згідно з методологічним гідом координатора [7] на першому етапі оцінювання відбувається мобілізація учасників процесу в закладі для здійснення самооцінки. Результатом цієї фази є редакція звіту із самооцінки на основі методики Агентства,

Рис. 1. Організаційна структура Агентства з оцінювання вищої освіти у Громадах Валлонії та Брюсселя

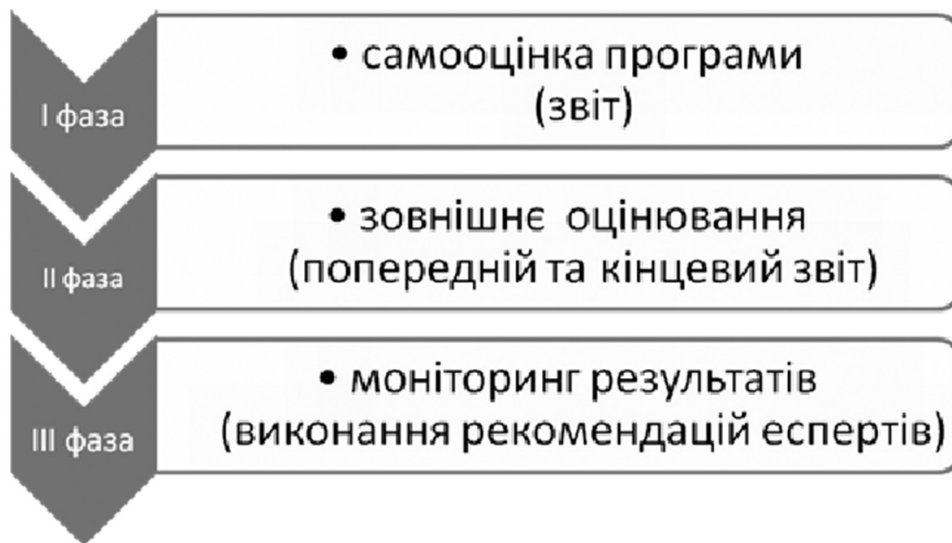

Рис. 2. Модель оцінювання якості вищої освіти в Громадах Валлонії та Брюсселя

нова версія якої набула чинності в 2013–2014 роках. Завданнями цього етапу є:

- визначити підрозділ закладу для проведення оцінювання;
- обрати та представити підхід до управління якістю в оцінюваному підрозділі закладу;
- надати основну інформацію та критичну самооцінку (аналіз SWOT і план дій з поліпшення якості) навчальної програми за участю всіх зацікавлених сторін.

Керівництво оцінюваного підрозділу призначає комісію у складі координатора, представників академічного, наукового, адміністративного, технічного персоналу, органів управління закладу, а також колишніх студентів з числа тих, хто закінчив освіти не пізніше трьох років. Методологічною основою ефективного оцінювання для координатора є гід Агентства.

На другому етапі відбувається зовнішнє оцінювання, під час якого експерти аналізують звіт із самооцінки, відвідують заклади та зустрічаються з учасниками процесу самооцінки. Експерти розробляють спочатку попередній звіт для університетського керівництва, а потім кінцевий звіт із по-

зицією адміністрації, який передається до Агентства і публікується на його сайті.

Завданнями другої фази є:

- затвердити діагностику в звіті самооцінки;
- надати можливість обговорення конкретних практик та обміну досвідом;
- розглянути більш широку перспективу;
- розробити певні рекомендації.

Члени комітету експертів використовують методологічний гід та методичні матеріали щодо стану вищої освіти в Громадах Валлонії та Брюсселя у процесі роботи.

На третьому етапі адміністрація вищого навчального закладу організує моніторинг процесу оцінювання. Через шість місяців після публікації кінцевих звітів для кожної програми на сайті Агентства, кожен заклад зобов'язаний надати Агентству календар і план моніторингу виконання рекомендацій комітету експертів. Зі свого боку Агентство публікує повний аналіз якості програм на своєму сайті.

Отже, Агентство оцінювання вищої освіти Громад Валлонії та Брюсселя є автономною публічною організацією, яка планує, здійснює та удосконалює процедури оцін-

ки якості вищої освіти у французькій громаді стосовно всіх ЗВО, а також організує супровід запланованих оцінок. Мова не йде про акредитацію інституцій або програм чи рейтингу ЗВО, метою є поступове поліпшення якості освіти, визначення кращих практик, недоліків, проблем і розробка пропозицій для керівництва щодо підвищення якості вищої освіти у французькій спільноті.

Таким чином, Агентства з оцінювання якості наукових досліджень та вищої освіти Франції та Бельгії мають унікальний інструмент, який дозволяє включити результати оцінки науково-дослідних

підрозділів та можливостей для навчання в глобальне бачення діяльності і стратегії установи.

Здійснений аналіз досвіду функціонування систем забезпечення якості вищої освіти Франції та Бельгії дозволяє зробити висновок, що ефективне забезпечення якості вищої освіти базується на основі чітких, зрозумілих і взаємоузгоджених законодавчих нормах, організаційних механізмах, спрямованих на ефективну взаємодію між державою та закладами вищої освіти задля реалізації відповідальності за надання якісної вищої освіти та її розвиток відповідно до вимог суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К. : Ленвіт, 2006. – 35 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.enqa.eu/files/ESG%20in%20Ukrainian.pdf>
2. Décret du 14 novembre 2002 cr ant l'Agence pour l'valuation de la qualit de l'enseignement sup rieur organis ou subventionn par la Communaut fran aise/ [Electronic resource]. – Access mode : http://www.aeqes.be/agence_references_textes_detail.cfm?documents_id=56
3. Décret du 31 mars 2004 d finissant l'enseignement sup rieur, favorisant son int grationdans l'espace europ en de l'enseignement sup rieur et refinan ant les universit s [Electronic resource]. – Access mode : http://www.galilex.cfwb.be/document/pdf/28769_000.pdf
4. Décret du 22 f vrier 2008 portant diverses mesures relatives l'organisation et au fonctionnement de l'Agence pour l'valuation de la qualit de l'enseignement sup rieur organis ou subventionn par la Communaut fran aise [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.aeqes.be/documents/D%C3%A9cret%2020080222%20AEQES.pdf>
5. Décret modifiant le d cret du 30 avril 2009 organisant le transfert de l'enseignement sup rieur de l'architecture l'universit [Electronic resource]. – Access mode : http://www.galilex.cfwb.be/fr/leg_res_000.php?ncda=35393&referant=100
6. Décret adaptant le financement des tablissements d'enseignement sup rieur la nouvelle organisation des tudes du 11.04.2014 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.galilex.cfwb.be/document/pdf/40234_000.pdf
7. Guide destination du coordonnateurAEQES [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.aeqes.be/documents/Guide%20coordonnateur%20version%20finale1.pdf>
8. l'Agenced' valuationdelarechercheetdel'enseignementsup rieur (AERES). – URL : <http://www.aeres-evaluation.fr/index.php>
9. **Miguel Quaremme**. Influence du processus AEQES sur les d marches qualit dans l'enseignement sup rieur [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.quaremme.be/>
10. Question parlementaire sur la r forme du d cret AEQES (Parlement de la Communaut fran aise, Commission de l'enseignement sup rieur) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.aeqes.be/documents/100000002013074.pdf>
11. Realising the European Higher Education Area. Communiqu of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/ Berlin_Communique1.pdf.11
12. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf

НОВІ ПАРАДИГМАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ У ВИХОВНОМУ ПРОСТОРИ

Рецензія на монографію «Формування особистості в умовах транзиту», підготовлену викладачами Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі та інших ВНЗ України (Керівник авторського колективу М. Ю. Зелінський)

Серед значного масиву проблем, на розв'язання яких приречене сучасне українське суспільство, далеко не останнє місце належить проблемі виховання. Нині в освітньо-виховній сфері більше питань, ніж відповідей.

Процес системної трансформації українського соціуму супроводжується всеохоплюючою системною кризою, загостренням суперечностей в усіх сферах суспільства, відчуженням людини від суспільства, апатією, розчаруванням, деморалізацією. Зростаючі масштаби хабарництва, корупції, рейдерство, відкрите зухвале й цинічне ігнорування законодавства з боку представників так званої «еліти» і олігархів, культ долара викликають у суспільстві недовіру до влади, судової системи і правоохоронних органів.

Поглиблення ворожнечі, ненависті, демагогії, девальвації духовних цінностей, втрати інтересу до гуманістичних ідеалів, моральний занепад суспільства виливається у катастрофічні наслідки: підвищення рівня злочинності, збільшення самогубств, абортів, кількості розлучень, виникнення нових форм узалежнення (телевізійної, комп'ютерної, ігрової тощо).

Учасники парламентських слухань «Стан суспільної моралі в Україні» (09.11.2011) з великою тривогою відзначали, що в останні роки слово «мораль» втратило значення. Його замінило слово «успіх». Успіх будь-якою ціною.

Є чимало людей, для яких аргументом є лише сила, гроші, гроші... Прогресує бездуховність. Усе менше і менше людей читають книги, дивляться серйозні фільми і слухають пісні, наповнені глибоким змістом.

Великих масштабів набувають наркоманія, порнографія, жорстокість, насильство, алкоголізм, СНІД, венеричні хвороби, героїзація антигероїв, естетизація зла, антисемітизм, міжнаціональна й міжконфесійна ворожнеча. Як наслідок такої "асоціальної соціалізації" – деідеологізація, дегероїзація, депатріотизація.

Такий стан суспільства зумовлює необхідність переосмислення моделей виховання підростаючого покоління. Це означає, що прискорення процесу трансформації соціуму, розвиток економіки, культури і формування нових соціально-економічних відносин вимагає наукового, політико-ідеологічного забезпечення соціалізації індивіда в умовах транзитного суспільства.

Виховання як надзвичайно складна справа, багаторівневий і поліморфний процес передбачає у своїй вихідній основі відповідь щонайменше на три питання: яку мету має суб'єкт виховання; на якій базі, засадах він буде свою діяльність; які методи необхідно використати для ефективного досягнення поставленої мети?

Автори рецензованої монографії взяли на себе сміливість дати відповідь на ці та інші питання щодо взаємодії соціальних реалій, виховної дійсності та можливостей виховного процесу в контексті єдності філософсько-педагогічних ідей та соціальної дії.

У дослідженні розкриті методологічні засади, на яких має будуватися виховання особистості в умовах транзиту. Ідеться про вихідні основи, підвалини, фундаментальні принципи виховної роботи, про той фундамент, на якому базується вся система виховання.

Методологічні засади теорії та практики виховання авторами дослідження умовно зведені до таких основних блоків: 1) знання про специфіку виховної роботи в історичній площині. Значне місце тут відводиться теоретичним концепціям філософів різних епох та здобуткам педагогів-теоретиків і педагогам-практикам; 2) фундаментальні положення щодо стратегії розвитку трансформаційного соціуму, його найближчих орієнтирів та перспектив, основних вимог з боку суспільства до індивідів; 3) методологічні засади державної ідеології в галузі виховання (а не ідеології окремих політичних партій). Однак сучасне українське суспільство такої ідеології поки що немає. Є лише її розрізнені фрагменти. Зanedбаність виховної роботи значною мірою пояснюється саме нерозвинутістю, фрагментарністю цього блоку методологічних засад виховання; 4) вихідні принципи виховання, які визначають його специфіку, зумовлюють методику, орієнтують на розвиток у особистості тих чи інших рис і якостей.

У тексті монографії на основі системного аналізу філософсько-педагогічних рефлексій виховання показано евристичний потенціал основних теоретичних парадигм формування особистості. Наголошується, що різні соціально-філософські ідеї щодо виховання розкриваються в історико-філософському дискурсі, зокрема у творах Платона, Аристотеля, Р. Декарта, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Й.Фіхте, Г. Гегеля, Г. Сковороди, П. Чаадаєва, П. Юркевича. Вони стосуються духовної сутності людини, смислу її буття і виховання.

У концептуальному плані принципове значення розробки теми дослідження мають праці представників сучасної української філософської думки: В. Андрущенко, Є. Бистрицького, І. Бичка, Г. Горак, Л. уберського, В. Горського, А. Єрмоленка, В. Князева, В. Краєвського, С. Кримського, М. Култаєвої, В. Ляха, І. Надольного, В. Пазенка, М. Поповича, В. Шинкарука, Л. Шкляра.

Змістовно колективна монографія складається з чотирьох розділів, у яких розгля-

даються закономірності трансформації сучасного українського суспільства, її наслідки, зміни національної ідентичності в контексті процесів політичної, ідеологічної та соціокультурної маргіналізації. Розкриваються також сутність суспільства транзитного типу, його нестабільність і сприйняття населенням України транзитивних змін у культурі і способі життя.

Зміст інших розділів і підрозділів дослідження охоплює наріжні технології соціалізації особистості у транзитному суспільстві. Передовсім розглядаються філософсько-педагогічні засади виховання, його базові моделі й основні концепції; нові канали соціалізації (ринок праці, інститут підприємництва, друковані та електронні ЗМІ, курс на інтеграцію з ЄС; асоціальна соціалізація як джерело моральної деградації; духовно-моральний потенціал соціогуманітарних дисциплін; сучасне розуміння патріотичного виховання.

В центрі уваги авторів монографії перебуває й проблема формування нового світогляду, вплив соціальної трансформації на становлення світоглядних орієнтацій людини пострадянського простору. Показано, що крах донедавна панівного світогляду призвів до утворення духовного вакууму, духовно-культурного обвалу, а люди приречені жити в умовах домінування комерційної масової культури, яка потужно впливає на всі сторони суспільного життя. Інакше кажучи, процес трансформації передбачає набуття українським соціумом нової якості не лише в усіх сферах його функціонування, але, що сьогодні більш актуальне, у формуванні світоглядних орієнтирів особистості. У тексті цілком правомірно обґрунтована теза про те, що цей процес обумовлений низкою факторів, найбільш значущими серед яких є зміни в суспільстві на етапі транзиту.

У справі формування сучасної успішної особистості важливо повною мірою використати весь потенціал гуманізації освітнього процесу для того, щоб зменшити негативний вплив ринкових відносин на індивіда.

В цьому контексті, як підкреслюється в тексті монографії, важливо оптимізувати процеси саморозвитку, самоосвіти, само-реалізації, самовиховання. Ця здатність до само- (самостійного навчання, самостійного розмірковування, самостійної роботи) повинна закладатися змолоду. Проте значна частина молодих людей не навчена самостійності. Причин тут багато. Одна з головних – гранична щільність інформаційної сфери, яка кардинально відрізняється у кількісному і якісному відношенні від попередньої.

Нова парадигма виховання в умовах транзиту ґрунтується на тезі: в основу виховання молодого покоління в Україні необхідно покласти систему принципів, яка б зумовлювала виховання гуманних, успішних, конкурентоспроможних, патріотично налаштованих громадян, що піклуються про розквіт Батьківщини.

У зазначеному контексті є ряд питань, які потребують особливої уваги. Це, наприклад, співвідношення національного і загальнолюдського, національного й інтернаціонального, національного і патріотичного, світського і релігійного, особистісного і загальнодержавного, індивідуалістичного і колективістського тощо.

Незважаючи на загальну позитивну оцінку монографії, слід висловити й окремі побажання авторському колективу.

Розкриваючи особливості формування особистості в умовах транзиту, доцільно визначити і розкрити сутність основних філософських підходів, які постають концептуальною основою вибору завдань і цінностей навчання і виховання на сучасному (транзитному) етапі поступу України.

Важливо розкрити співвідношення понять «виховання», «освіта», «виховний процес», «соціалізація», «формування» з урахуванням реалій сучасного виховного процесу.

Загальний висновок. Колективна монографія «Формування особистості в умовах транзиту» – це фактично перша спроба розкрити особливості виховання індивіда в умовах перехідного періоду. Як цілісне дослідження, вона виконана на високому теоретичному рівні. Вищезазначене слугує підставою рекомендувати її освітянам, педагогам, викладачам соціально-гуманітарних дисциплін, усім, хто цікавиться проблемами освіти й виховання в транзитному соціумі.

Доктор філософських наук, професор кафедри філософії
Київського університету імені Б. Грінченка
М. Стадник

ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ ЖУРНАЛУ ЗА 2015 РІК

Автор	Назва статті	№ журналу	Сторінки
Андрущенко Віктор	Філософія в педагогічному процесі: статус та функціональне визначення	1 (56)	5-11
	Суперечності гуманітарної науки: до методології вирішення	2 (57)	5-8
	Ціннісна невизначеність особистості та її подолання засобами освіти	3(58)	5-13
	Цивілізація культури	4(59)	
Астахова Валентина	Приватна вища освіта України на передодні свого чвертьвікового ювілею	3(58)	14-18
Бак Мирослав	Мультимедія в освітньому просторі сучасної Польщі	1 (56)	71-74
	Основні технології мультимедійної освіти	2 (57)	49-57
Береза Вадим	Політична освіта і самоосвіта як фактори політичної соціалізації особистості	1 (56)	58-64
	Політична освіта як предмет сучасного політологічного дискурсу	2 (57)	21-29
Бех Юлія	Космополітизм як світоглядно-ідеологічна платформа розбудови освіти XXI століття	4(59)	11-16
Богданова Наталія	Естетичний чинник у структурі студентського самоврядування	3(58)	65-70
Воронкін Олексій	Класифікація інформаційно-комунікаційних технологій навчання	2 (57)	95-102
Войдило Ян	Основні ресурси ефективності гуманітарно-світоглядної підготовки майбутніх інженерів	4(59)	61-66
Дебич Марія	Європейський підхід до інтернаціоналізації вищої освіти	1 (56)	75-80
	Імплементация програм спільних / подвійних ступенів: досвід вищої школи Ірландії	3(58)	77-84
Завальнюк Олена	Фізична культура і спорт в структурі патріотичного виховання особистості	1 (56)	65-70
	Значення фізичної культури і спорту у вихованні патріотичних почуттів особистості	3(58)	71-76
Золотарьова Ірина	Розвиток системи оцінювання якості вищої освіти у франкофонних країнах європейського союзу: досвід Франції та Бельгії	4(59)	74-81
Кірик Тамара	Філософсько-освітній аналіз первинної еволюції концепту «неогуманізм»	2 (57)	30-36
Кляп Маріанна	Інноваційні методи навчання у ВНЗ як інструмент інтернаціоналізації вищої освіти України	4(59)	45-53
Коваленко Вільям	Денотативна дидактологістика у вищій школі: зміна філософських пріоритетів	2 (57)	9-15
	Денотативные законы профессионального разума и понимания в сфере дидактологистики высшей школы	4(59)	17-23
Корінець Зеновій	Професійна культура як чинник самоорганізації педагогічної діяльності	3(58)	53-58
Максим Колісник	Розвиток системи оцінювання якості вищої освіти у франкофонних країнах європейського союзу: досвід Франції та Бельгії	4(59)	74-81
Корсак Юрій	Можливий відгук вищої школи на технологічні та суспільні зміни	1 (56)	46-51
Кофанова Олена	Посилення мотивації і творчої складової навчання майбутніх екологів за допомогою інноваційних засобів	2 (57)	74-81
Курбатов Сергій	Теоретико-методологічні перспективи розробки міжнародних університетських рейтингів	1 (56)	34-39
Кульбашна Ярослава	Інтернаціоналізація вищої медичної освіти: проблеми і перспективи	3(58)	59-64

Любимий Володимир	Соціальний медіа концепт у контексті формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців	4(59)	67-73
Морозова Анна	Ключові слова фахового журналу як індикатори термінологічного стану предметної галузі (на прикладі часопису «Вища освіта України»)	1 (56)	52-57
Нестерова Марія	Інформаційно-когнітивні технології в системі вищої освіти суспільства знань	1 (56)	40-45
	Перспективи застосування когнітивних технологій у системі вищої освіти	2 (57)	20-26
	Когнітивістика в системі вищої освіти: інформаційно-комунікативний контекст	3(58)	35-30
Опанасюк Юлія	Формування інформаційної філософії освіти в умовах глобалізації	2 (57)	44-48
Попова Інна	Формування екологічної свідомості студентів вищих навчальних закладів	2 (57)	89-94
	Основні риси екологічно спрямованої освіти	4(59)	24-31
Прибора Наталія Рябенко Володимир	Формування готовності майбутніх учителів до використання хімічного експерименту в навчанні учнів	2 (57)	58-65
	Проблема якості вітчизняної вищої освіти в контексті освітанських реформ: ретроспектива й сучасність з позицій світоглядно-компетентнісного підходу	1(56)	12-27
Романкова Лілія	Волонтерська діяльність як складова формування моральних цінностей студентської молоді	4(59)	54-60
Сацик Володимир	У пошуку ефективної стратегії розвитку вищої освіти в Україні (аналіз можливостей та обмежувальних факторів)	3(58)	40-52
Сирота Лілія	Навчальна дисципліна «загальне книгознавство»: особливості викладання і засвоєння	2 (57)	66-73
Сокурянська Людмила	Слово про вчителя	1 (56)	28-33
Терепищій Сергій	Проблема універсальної картини світу в структурі розуміння сучасної людини	3(58)	19-25
Тимченко Ірина	Пострадянська та європейська освітня термінологія: порівняльний аналіз	4(59)	38-44
Чуйкова Олена	Етика цінності життя в гуманітарній підготовці студента-медика (на прикладі діяльності св. Луки Войно-Ясинецького та А. Швейцера)	2 (57)	82-88
Швець Валентина	Психолого-педагогічні аспекти управління навчальною діяльністю студентів з використання дистанційних технологій навчання	2 (57)	37-43
Шовш Катерина	Основні суперечності технологізації інформаційної культури вчителя	3(58)	26-34
	Інформатизація освіти як теоретична і практична проблема	4(59)	32-37
Оксана Якимчук	Філософсько-психологічні підвалини освітнього простору тоталітарного суспільства	1 (56)	81-86
	І міжнародна конференція «Вища освіта України: критичні питання у сфері законодавчих та інституційних трансформацій»	3(58)	85

РЕФЕРАТИВНЫЙ ОБЗОР СТАТЕЙ НОМЕРА

СТРАНИЦА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Виктор АНДРУЩЕНКО

ЦИВИЛИЗАЦИЯ КУЛЬТУРЫ..... 5

В статье обосновывается актуальность поиска путей преодоления современного цивилизационного кризиса, обусловленного дефицитом духовности во всех сферах человеческой жизни. Будущее, которое бы отвечало неотложным человеческим потребностям в их гармоническом единстве, может быть только одним – «цивилизацией культуры». Как желательный идеал, она базируется на принципах охраны природы, человекомерности, свободы творчества и свободного развития человека, права выбора, торжества человеческого духа над силами природы и обстоятельствами, созданными обществом. Цивилизация культуры, отмечается в статье, базируется на любви к человеку, природе, окружающей среде. Любовь – тот неопровержимый камертон, за звучанием которого выстраивается образование, воспитывается человек как наивысшая цивилизационная общность.

Ключевые слова: цивилизация, культура, ценности, образование, конституция.

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ XXI: ПОИСК ПРИОРИТЕТОВ

Юлия БЕХ

КОСМОПОЛИТИЗМ КАК МИРОВОЗРЕНЧЕСКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ ПЛАТФОРМА РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ XXI ВЕКА 11

В статье рассмотрена потребность изменения мировоззренческого взгляда на содержание образования XXI века под воздействием становления планетарной личности, развертыванием общества знаний, формированием планетарного социального организма. Раскрыты алгоритмы саморазвертывания Семантической Вселенной, человека, общества и изменение вида цивилизации, которые должны быть предметом научного исследования и содержанием учебных дисциплин в университетах будущего.

Ключевые слова: космополитизм, человек, постчеловек, человек-Интермен, Планетарная личность, общество знаний.

Вильям КОВАЛЕНКО

ДЕНОТАТИВНЫЕ ЗАКОНЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗУМА И ПОНИМАНИЯ В СФЕРЕ ДИДАКТОЛОГИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ..... 17

В статье определены денотативные законы профессионального разума и понимания в сфере дидактологии высшей школы. Теоретико-методологическое основание денотативных законов выведено в соответствии с новой методологией в виде «парадигмальной инверсии», которая, в отличие от естественнонаучной, мономодальной парадигмы, допускает (параллельно) интерпретацию денотатов трех внешне одинаковых типов знаков (слов, терминов, концептов) с позиций парадигм тех наук, которые имеют отношение к разуму и пониманию, до типов знаков и механизмов образования их денотатов как основных средств существования профессионального разума как в субъективной, идеальной, так и текстовизированной формах.

Ключевые слова: дидактология, мысль, разум, понимание, основные типы знаков, денотаты, референты, инверсия, парадигмальная инверсия, денотативные законы.

НОВЕЙШАЯ НАУКА И СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Инна ПОПОВА

ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКИ ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАНИЯ..... 24

Сегодня проблема созависимости общества и природы находится в центре внимания мирового сообщества. Продолжается углубленное изучение причин возникновения экологического кризиса, поисков возможных путей выхода из него, обработка и внедрение общественно-политических мероприятий по охране окружающей среды и ее восстановлению. В то же время одним из самых актуальных вопросов является проблема безопасности цивилизации. У человечества появилась необходимость найти реальные пути и средства нейтрализации и преодоления негативных экологических тенденций, которые представляют реальную угрозу для его безопасного существования. Поэтому формирование экологического сознания личности, компетентности, культуры собственной экобезопасной жизнедеятельности является первоочередной и неотложной задачей современного экобезопасного развития. Обеспечить такое формирование призвано современное образование, которое вооружает человека необходимыми знаниями об особенностях взаимодействия общества и природы, о последствиях его влияния на окружающую среду.

Ключевые слова: экологический кризис, экологическое образование, экологическое воспитание, экологическая культура.

Екатерина ШОВИШ

ИНФОРМАТИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ

И ПРАКТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА 32

Процесс информатизации образования рассматривается как закономерность ее модернизации в период информационной революции. Автор утверждает, что по уровню информатизации, несмотря на ряд существенных изменений, украинское образование все еще отстает от развитых стран мира; существует ряд проблем и противоречий (финансовые, материально-технические, кадровые и т. д.), которые сдерживают этот процесс; наиболее актуальная задача для будущих педагогов – нести в школу современные информационные технологии, инновационность, новаторство, креативность и творчество. Информатизация педагогического образования рассматривается как приоритетное направление информатизации образования как такового.

Ключевые слова: человек, образование, информация, культура, информационная культура, воспитание.

ВРЕМЯ РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Ирина ТИМЧЕНКО

ПОСТСОВЕТСКАЯ И ЕВРОПЕЙСКАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ

ТЕРМИНОЛОГИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ 38

Констатировано, что Украина унаследовала от советской системы образования и психолого-педагогических наук значительные терминологические разногласия со всеми государствами Запада. Этот разрыв продемонстрировано на примере терминов «vocational» и «professional». Подробно исследованы происхождение термина «профессионал», границы его применимости, определяющие характеристики. Объяснены причины появления на Западе термина «первичное образование (initial education)» и целесообразность его использования в Украине. Предложено использовать финский опыт развития образования и общества.

Ключевые слова: система образования, ремесленник, профессионал, профессионализация образования, университеты, высшие профессиональные заведения, первичное образование, опыт Финляндии.

Марианна КЛЯП

**ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ КАК ИНСТРУМЕНТ
ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ 45**

В статье уточняется термин «инновация», в частности «инновация в образовании», анализируются некоторые инновационные методы обучения в вузе. Определены характерные отличия традиционного и инновационного обучения, исследованы различные варианты классификации инновационных методов обучения, сформулированы основные подходы к выбору инновационных методов в соответствии с дидактической целью занятия, преимущества и недостатки в использовании отдельных методов. Подчеркивается значение инновационного обучения в процессе вхождения высшей школы Украины в европейское образовательное пространство.

Ключевые слова: инновация, инновация в образовании, инновационные методы обучения в высшем учебном заведении.

ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Лилия РОМАНКОВА

**ВОЛОНТЕРСТВО КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ МОРАЛЬНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ..... 54**

В статье раскрывается феномен волонтерской деятельности как составляющей формирования нравственных ценностей студенческой молодежи; как средство развития, саморазвития и самоактуализации личности; как эффективный механизм решения актуальных педагогических и социальных проблем. Проанализированы и обобщены законодательные документы в сфере государственной политики касательно волонтерства, определены предпосылки распространения волонтерского движения в Украине, его становления и организационного оформления. Отмечено, что разнообразие направлений, форм и методов волонтерской деятельности открывает широкие перспективы для активизации духовного, интеллектуального и культурного потенциала всех участников учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: волонтерское движение, волонтер, волонтерство, волонтерская деятельность, студенческая молодежь, социальные ценности, моральные ценности.

Ян ВОЙДЫЛО

**ОСНОВНЫЕ РЕСУРСЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГУМАНИТАРНО-
МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ 61**

Анализируются возможности и ресурсы повышения эффективности гуманитарной составляющей в системе подготовки инженерных кадров. Автор выделяет модернизацию учебного процесса в контексте оптимизации соотношения предметных и гуманитарных дисциплин, организацию гуманитарного образования и самообразования инженеров в течение жизни, интенсификацию внеучебной работы студентов инженерных вузов, расширение границ общения в производственном коллективе в процессе производственно-профессиональной практики и т.д.

Ключевые слова: человек, образование, культура, инженерное образование, гуманитарное образование, мировоззренческая ориентация инженеров.

Владимир ЛЮБИВЫЙ

**СОЦИАЛЬНЫЙ МЕДИА-КОНЦЕПТ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ
КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ..... 67**

Социальный медиа-концепт является современной формой общественного мировоззрения как общей демократической ценности, зависит от качества воспитания, уров-

ня культуры и образования конкретной личности, совокупность которых образует общество, определяет степень социализации. Эффективность образовательного процесса выражается в способности быть доступным за счет актуализации и мобильности через применение интерактивных образовательных технологий. В системе современного воспитания как способа формирования мировоззрения особое место занимает образовательная технология «Дебаты» – инновационная форма ролевой социализации молодежи. Применение дебатов в образовательно-воспитательном процессе позволяет получать высокий уровень социализации молодежи.

Ключевые слова: гуманизация высшего образования, социализация, социальные роли, социальный медиа концепт, информационно-коммуникативный обмен, образовательная технология «Дебаты», открытое общество.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Ирина ЗОЛОТАРЕВА, Максим КОЛЕСНИК

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ОЦЕНИВАНИЯ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ У ФРАНКОФОННЫХ СТРАНАХ

ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА: ОПЫТ ФРАНЦИИ И БЕЛЬГИИ 74

В статье анализируются особенности развития и функционирования Агентств по оценке качества научных исследований и высшего образования Франции и Общества Валлонии и Брюсселя. Рассмотрены подходы и инструменты, которые используются для измерения результативности деятельности и оценки эффективности высших учебных заведений.

Ключевые слова: Болонский процесс, единое образовательное пространство, заведение высшего образования, качество высшего образования, методы оценки качества, внутреннее оценивание, внешнее оценивание.

ИНФОРМАЦИЯ. РЕЦЕНЗИИ. СООБЩЕНИЯ

М. СТАДНИК

НОВЫЕ ПАРАДИГМАЛЬНЫЕ СДВИГИ В ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Рецензия на монографию «Формирование личности в условиях транзита», подготовленную преподавателями Украинского государственного университета финансов и международной торговли и других вузов Украины (Руководитель авторского коллектива М. Ю. Зелинский) 82

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

EDITOR IN CHIEF'S PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO

THE CIVILIZATION OF CULTURE..... 5

The article explains the relevance of finding ways to overcome contemporary crisis of civilization caused by deficiency of spirituality in all spheres of human life. The future that would meet urgent human needs in their harmonious combination can be only one - "the civilization of culture". As desired ideal, it is based on the principles of environment preservation, human measurement, freedom of creativity and the free development of human, the right to choose, the triumph of human spirit over the forces of nature and the circumstances created by society. The civilization of culture, as noted in the article, is based on love for human, nature and surrounding world. Love is that undeniable tuning fork on sound of which we build our education, the person educates himself, as the highest civilizational community.

Keywords: civilization, culture, values, education, constitution.

PHILOSOPHY OF EDUCATION XXI: SEARCH FOR PRIORITIES

Yuliya BEKH

COSMOPOLITISM AS A WORLD-IDEOLOGICAL PLATFORM DEVELOPMENT
OF EDUCATION XXI CENTURY 11

The article studies the need for change of the worldview approach to the content of education in the XXI century under the influence of the evolvement of planetary personality, development of knowledge society, formation of planetary social organism. The author provides the algorithms of self-development of Semantic Universe, people, society and change of civilizations that should be the subjects of research and subject matter of course units in the universities of the future.

Keywords: cosmopolitanism, human-being, posthuman, Interplanetary, Planetary personality, knowledge society.

Viliam KOVALENKO

PROFESSIONAL MIND AND COMPREHENSION DENOTATIVE LAWS
IN THE SPHERE OF HIGH SCHOOL DIDACTIC LOGISTICS 17

The article defines the professional mind and comprehension denotative laws in the sphere of high school didactic logistics. Theoretical and methodological basis for denotative laws derived in accordance with the new methodology in the form of a "paradigmatic inversion", which, in contrast to the natural sciences, mono-modal paradigm allows for (parallel) interpretation of denotation three seemingly identical types of signs (words, terms, concepts) to the position of those sciences paradigms that are relevant to the mind and comprehension, to types of signs and their formation mechanisms denotation as the main means for existence of professional mind in the subjective, as well as in the perfect and text vised forms.

Key words: didactic logistics thought, mind, comprehension, the basic types of signs, denotations, assistants, inversion, paradigmatic inversion, denotative laws.

MODERN SCIENCE AND CONTEMPORARY EDUCATION

Inna POPOVA

MAIN FEATURES OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED EDUCATION..... 24

Today the problem of co-dependence of society and nature is in the focus of the international community. The causes of the ecological crisis are being studied, possible ways to overcome it are being searched for, shaping and implementation of the socio-political measures for the protection of the environment and its restoration is being found. At the same time one of the

most pressing issues is the problem of security of civilization. Humanity has become necessary to find practical ways and means to neutralize and overcome negative environmental trends that pose a real threat to its safe existence. Therefore, formation of ecological consciousness of personality, competence, culture own environmental safety of life is a priority and an urgent task of modern ecosafe development. It is intended to ensure the formation of a modern education, which equips man with the knowledge about the features of the interaction between society and nature, about the consequences of its impact on the environment.

Keywords: ecological crisis, environmental education, environmental training, ecological culture.

Kateryna SHOVSH

INFORMATIZATION OF EDUCATION AS A THEORETICAL

AND PRACTICAL PROBLEM 32

The process of informatization of education is seen as a pattern of modernization during the information revolution. The author argues that the level of informatization, despite some significant steps, in Ukrainian education still lags behind the developed world; there are a number of problems and contradictions (financial, logistical, personnel and so on) that inhibit this process. The most urgent task for the future teachers is to bring modern information technology, innovation and creativity to the school. Informatization of teacher education is seen as a priority area for informatization of education as such.

Keywords: people, education, information, culture, information culture, education.

THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF EDUCATIONAL PROCESS

Iryna TYMCHENKO

POST-SOVIET AND EUROPEAN EDUCATIONAL TERMINOLOGY:

COMPARATIVE ANALYSIS 38

It is stated that Ukraine inherited psychological and educational sciences major terminology from the Soviet system of education which has differences with all the countries of the West. This difference is exemplified by the term “vocational” and “professional”. The origin of the term “professional”, its appropriate usage, defining characteristics has been studied in detail. The reasons for the emergence the term “initial education” in the West and the feasibility of its use in Ukraine are explained. It is proposed to use a Finnish experience of education and society development.

Keywords: education, craftsman, vocational, professional, professionalization of education, universities, higher vocational institutions, initial education, the experience of Finland.

Marianna KLIAP

INNOVATIVE TEACHING METHODS IN UNIVERSITIES AS A TOOL OF

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE..... 45

The article clarifies the concept of “innovation”, including “educational innovation”, examines some innovative teaching methods in universities. Also differences between traditional and innovative teaching are defined, different variants of the classification of innovative teaching methods are discovered, basic approaches to the selection of innovative didactic purpose in accordance with the classes, the advantages and disadvantages of the use of certain methods are formulated. Highlighted importance of innovation in learning process of entering higher school of Ukraine into the European higher education area.

Keywords: innovation, educational innovation, innovative teaching methods in higher education.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Lilia ROMANKOVA

VOLUNTEERING AS PART FOR THE FORMATION OF MORAL VALUES OF STUDENTS.....54

The article deals with the phenomenon of volunteering as a part for the formation of moral values of students; as a means of development, self-development and self-actualization; as an effective mechanism to address urgent educational and social problems. Analyzed and summarized materials of the legislative field of public policy on volunteering, defined preconditions spread of volunteerism in Ukraine, its formation and organizational design. It is noted that a variety of directions, forms and methods of volunteering opens up broad prospects for enhancing the spiritual, intellectual and cultural potential of all participants in the educational process.

Keywords: volunteering, volunteer, students, social values, moral values.

Yan VOYDYLO

KEY RESOURCES FOR EFFECTIVE HUMANITARIAN AND IDEOLOGICAL TRAINING OF FUTURE ENGINEERS 61

The possibilities and resources to increase the effectiveness of humanitarian component in the training of engineers are analysed. The author singles out the educational process modernization in the context of the optimization in the relation of the subject and the humanities, the organization of arts education and self-education of engineers in the course of life, the intensification of extracurricular activities of students in engineering universities, expanding the boundaries of communication in the work group in the process of production and professional practice, etc.

Keywords: people, education, culture, engineering, education, arts education, ideological orientation of the engineers.

Volodymyr LIUBYVYI

THE SOCIAL MEDIA CONCEPT IN THE CONTEXT OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS 67

Social media-concept is the modern form of the social conception of the world. It depends on the education, the cultural and the educational level of the determined persons. The totality of such persons makes the society and defines the level of the general socialization. The effectiveness of the educational process is expressed in the ability to be approachable through the actualization and mobility using the interactive educational technologies. In the modern educational system as the way of the conception of the world forming educational technologies «Debates» take the especially place. This is the innovative form of the roled socialization of the youth. Using of the «Debates» in the educational process let to receive the high level youth socialization.

FOREIGN EXPERIENCE

Iryna ZOLOTARIOVA, Maksym KOLESNYK

DEVELOPMENT OF EVALUATING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN THE FRENCH-SPEAKING COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION: THE EXPERIENCE OF FRANCE AND BELGIUM.....74

This paper reviews the features of development and functioning of the Agency of Evaluation of Research and Higher Education in France and the French Community of Wallonia and Brussels. The present article describes approaches and tools for measuring performance and evaluating the effectiveness of higher education institutions.

Keywords: Bologna process, the only educational area, institutions of higher education, quality of higher education, quality evaluation methods, internal assessment, external assessment.

INFORMATION. REVIEWS. MESSAGE

To Authors Attention.....82

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Статті, що пропонуються до друку, мають бути написані спеціально для часопису «Вища освіта України», відповідати вимогам департаменту атестації кадрів МОН України до наукових праць і скеровуватися на потреби керівників і колективів ВНЗ, освітніх політиків, науковців й аналітиків. Не рекомендовано надсилати статті хрестоматійного чи примітивно-перелічувального характеру. Стаття обов'язково має містити авторську позицію з обраного питання чи теми. Новий авторський матеріал і незалежні висновки мають складати не менше третини статті. Оформлення статті має свідомо скеровуватися на ефективність сприйняття та економію часу в осіб, які будуть знайомитися з нею.

2. Редакція залишає за собою право доцільно скорочувати і виправляти текст статті, а також вносити уточнювальні зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування повністю відповідальні автори.

4. Редакція не листується з авторами.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття не приймається до розгляду і повертається автору на відповідне доопрацювання у разі порушення хоча б одного пункту оформлення, відсутності фото та ін.

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версії 6, 7 чи 98) електронною поштою. Електронна адреса редакції: wou@ukr.net

Графіки і малюнки (jpg або подібні варіанти) мають бути виконані чітко, займати окреме місце і не оточуватися текстом, формули – написані в звичайній математичній символіці, мати розмітку і відповідати формату журналу. Графічний матеріал подати також в окремому файлі. Автори мають піклуватися про легкість сприйняття матеріалу у чорно-білому варіанті.

2. Обсяг матеріалів (тексту, анотацій, літератури на усіх мовах та ін.) рекомендований у межах 20-22 000 знаків (включаючи пропуски) і не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 друк. арк. (близько 13-14 машинописних сторінок через два інтервали включно з таблицями, графіками і малюнками).

3. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися:

а) авторською довідкою за наведеною нижче формою. (З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються лише прізвища та ініціали авторів);

б) прізвищем та ім'ям, назвою статті, ключовими словами та стислою анотацією (300-400 знаків) українською, російською та (700-800 знаків) англійською мовами;

в) УДК.

4. Джерела (до 12-15) у списку літератури слід подавати за алфавітом у такому порядку: українською, російською, латиною. У посиланні на використане джерело зазначити порядковий номер джерела у списку та сторінку. Забороняється винесення посилань унизу кожної сторінки. Список має бути загальним і наводитися наприкінці статті. Рекомендовано спиратися на найновіші і найважливіші національні і зарубіжні джерела.

Увага! У зв'язку з включенням журналу до реферативної бази даних наукової періодики «Scopus» необхідно додати переклад списку літератури англійською мовою з максимальною акуратністю.

ФОРМА АВТОРСЬКОЇ ДОВІДКИ

1. Назва статті.

2. Адреса для листування, телефон, факс і електронна пошта для контакту.

3. Прізвище, ім'я, по батькові.

4. Науковий ступінь, вчене звання.

5. Місце роботи.

6. Посада.

Окрім того, додається електронне фото у двох-трьох версіях (jpg, tiff (300 pixel/inch) та ін.). Для сканування не приймаються неякісні фото, фото на рельєфному папері, вирізки з газет і журналів, принтерні роздруківки тощо.